НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ НАН УКРАЇНИ

Українська мова

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНИЙ ЖУРНАЛ

3(99) 2026

ЗАСНОВАНИЙ
У ЖОВТНІ 2001 р.

ВИХОДИТЬ
4 РАЗИ НА РІК

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор Катерина ГОРОДЕНСЬКА

Заступник головного редактора Світлана СОКОЛОВА

Андрій КОЛЕСНИКОВ
Тетяна КОЦЬ
Марина НАВАЛЬНА
Світлана РОМАНЮК
Микола СТЕПАНЕНКО
Галина СЮТА
Марія ЧІЖМАРОВА
Світлана ШАБАТ-САВКА
Віктор ШУЛЬГАЧ

Засновники
Національна академія наук України
Інститут української мови НАН України

Ідентифікатор медіа R30-01171

Унесено до Переліку друкованих наукових фахових видань України категорії «Б» (наказ МОН України № 928 від 11.06.2026)

Адреса редакції

Україна. 01001, Київ-1, вул. Михайла Грушевського, 4, к. 706

Електронна пошта: movajournal@ukr.net

сайт: ukrmova.iul-nasu.org.ua

Тел.: +38 (044) 278-12-09, 279-18-85

У Києві кореспонденцію, адресовану редакції журналу, можна передавати через експедицію Президії НАН України

Рекомендувала до друку вчена рада
Інституту української мови НАН України,
протокол № 12 від 01.10.2026

Відповідальний секретар
Оксана Яцевська

Редагування
Валентина Фурса

Комп'ютерне верстання
Катерина Васильковська

Підписано до друку 27.10.26. Формат 70 × 108/16.
Гарн. Newton C. Ум. друк. арк. 9,80. Обл.-вид. арк. 8,95.
Тираж 114 прим. Зам. 8210.

Видавець та виготовлювач ВД «Академперіодика» НАН України, вул. Терещенківська, 4, м. Київ, 01024

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єкта видавничої справи серії ДК № 544 від 27.07.2001 р.

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2026

ДОСЛІДЖЕННЯ

https://doi.org/10.15407/ukrmova2026.03.003
УДК 81'42

В.І. КУЗЬМЕНКО, доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри східноєвропейських мов
Національна академія Служби безпеки України
вул. Михайла Максимовича, 22, м. Київ, 03195
E-mail: kuzmenko-vi@ukr.net
https://orcid.org/0000-0002-2402-1493

ЛІНГВІСТИЧНІ МЕХАНІЗМИ ВНУТРІШНЬОЇ КОМУНІКАЦІЇ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ В УМОВАХ ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ

У статті з'ясовано, як мовні засоби забезпечують узгодження дій, пояснення рішень і підтримання інституційної єдности в умовах гібридних загроз. На матеріалі текстів відкритої внутрішньоінституційної комунікації сектору безпеки і оборони України проаналізовано засоби адресації, вираження директивности, категоризації, пояснення та консолідації. Виокремлено й схарактеризовано ключові механізми їх реалізації (регулятивно-директивний, номінативно-категоризаційний, пояснювально-аргументативний та ідентифікаційно-консолідаційний). Продемонстровано, як вибір цих механізмів корелює з комунікативною ситуацією та прагматичною метою повідомлення.

***Ключові слова**: внутрішні комунікації, сектор безпеки і оборони, лексичні маркери, наратив, мовна практика, інституційний дискурс, інформаційна (гібридна) війна, гібридні загрози.*

Сучасне безпекове середовище змінює інституційну комунікацію. В умовах повномасштабної війни та гібридних загроз внутрішня комунікація сектору безпеки і оборони не лише забезпечує передавання професійно значущої інформації, а й бере участь у регулюванні поведінки, категоризації ризиків та формуванні спільних орієнтирів інтерпретації професійних ситуацій. Відповідно, значущими стають мовні засоби, за допомогою яких адресатові називають і пояснюють явища, визначають ступінь їх небезпеки, мотивують рекомендації та окреслюють нормативні способи дії.

Цитування: Кузьменко В.І. (2026). Лінгвістичні механізми внутрішньої комунікації сектору безпеки і оборони в умовах гібридних загроз. *Українська мова, 3* (99), 3—11. https://doi.org/10.15407/ukrmova2026.03.003

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2026. Статтю опубліковано на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND license (https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/).

Сучасні дослідження організаційної комунікації демонструють зміну акцентів у її трактуванні винятково як передавання інформації певними каналами. Дискурсивний підхід зосереджує увагу на тому, як, якими засобами мова опосередковує організаційну реальність, репрезентує її учасників і відносини та створює орієнтири для їхніх дій (Izak et al., 2024). У сучасних соціопрагматичних дослідженнях інституційний і професійний дискурс витлумачують зважаючи на характер взаємодії між учасниками, реалізацію директивних мовленнєвих актів та вплив комунікативного контексту на конструювання значення (Marra, Dawson, 2021).

В українському мовознавстві комунікативну взаємодію досліджують у межах комунікативної лінгвістики, прагматики, стилістики й дискурсології; окремо вивчають категорії адресата та адресованости як параметри дискурсивної організації тексту (Кузнєцова, 2021); з'ясовують прикладні можливості лінгвістичного аналізу в контексті гібридних загроз та інформаційного протиборства (Компанцева, 2020). Студії з українського військового дискурсу засвідчують продуктивність дискурсивного підходу до аналізу мовної поведінки військової спільноти та формування групової ідентичности (Храбан, 2022; Сюта, 2025). Погоджуємося з тим, що «військове середовище — це особливий зріз українського соціуму і достатньо "закритий", герметичний комунікативний простір. З одного боку, тут перетинаються, співіснують, активно співдіють різні мовні, регіональні, вікові, гендерні, освітньо-інтелектуальні ідентичності. З іншого боку, вибудовування пріоритетів мовної поведінки, формування українськомовної стійкости тут відбуваються по-іншому (більш інституційно, у жорсткіших умовах), ніж у цивільному житті. Тому справді, не символічно, а дуже прагматично мова стає чинником створення та закріплення внутрішньої єдности, ...стратегічним ресурсом державности» (Сюта, 2025, с. 70).

Проте внутрішня комунікація сектору безпеки і оборони зрідка стає об'єктом саме лінгвопрагматичного аналізу. Поза належною увагою мовознавців поки що залишається питання про те, які саме лінгвальні засоби найдієвіші з погляду реалізації її регулятивної, пояснювальної, превентивної та консолідаційної функцій, як і наскільки вибір цих засобів залежить від комунікативної ситуації, статусу адресанта й адресата. У статті внутрішню комунікацію витлумачуємо як різновид інституційного дискурсу та сукупність мовних практик, що не лише транслюють інформацію, а й регулюють діяльність, пояснюють інституційні рішення, категоризують професійно значущі ситуації та актуалізують належність адресата до професійної спільноти.

Оскільки деяка частка сучасної внутрішньої комунікації представлена на офіційних цифрових платформах і ресурсах у публічному доступі, ми послуговуємося робочим поняттям «відкрита внутрішньоінституційна комунікація» — публічно доступна комунікація інституційного адресанта, первинним адресатом якої є представники відповідної професійної спільноти. Визначальними критеріями відбору таких текстів є їхня адресатна спрямованість і комунікативна функція, а не місце оприлюднення.

Мета пропонованої статті — виявити характерні лінгвістичні механізми внутрішньої комунікації сектору безпеки і оборони України та з'ясувати особливості їх реалізації в різних комунікативних ситуаціях в умовах гібридних загроз. Аналіз охоплює засоби адресації, деонтичної модальности й директивности, номінації та оцінювання, займенникову організацію висловлення, аргументативно-пояснювальні конструкції та засоби вербалізації ризику.

Матеріалом дослідження слугували українськомовні тексти відкритої внутрішньоінституційної комунікації, оприлюднені у 2022—2026 роках на офіційних ресурсах інституцій сектору безпеки і оборони України. Зокрема, проаналізовано 30 текстів, первинним або експліцитно визначеним адресатом яких є військовослужбовці, командири, особовий склад чи окремі професійні групи, а їхня комунікативна настанова пов'язана з регулюванням службової поведінки, роз'ясненням інституційних рішень, професійною адаптацією, консолідацією або запобіганням безпековим ризикам. Тексти зовнішньої публічної комунікації до аналізу не залучено.

Під час опрацювання текстів застосовано дискурсивний і лінгвопрагматичний підходи в поєднанні з контекстуально-семантичним аналізом. Вони дали змогу простежити залежність мовного вибору від комунікативної ситуації та інституційних ролей, способи реалізації інтенцій адресанта й регулювання поведінки адресата, особливості номінації, оцінювання та категоризації професійно значущих явищ.

Одна з найпомітніших характеристик досліджуваних текстів — це експліцитна адресованість: статус конкретизованого адресата (військовослужбовця, командира, користувача внутрішнього цифрового сервісу або представника певної професійної групи) впливає на добір мовних засобів. У службово-регулятивних та інструктивно-роз'яснювальних текстах поширені дієслова 2-ї особи множини й імперативні конструкції на зразок *оберіть, заповніть, додайте, перевірте, зверніться, збережіть*. Зокрема, у роз'ясненнях щодо електронних рапортів у застосунку «Армія+» адміністративна процедура відтворена як послідовність дій адресата. Імператив тут виконує не так функцію владного волевиявлення, як структурує дію та зменшує комунікативну невизначеність.

Директивність у досліджуваних текстах має градуйований характер. Крім прямих імперативів, спостережено засоби деонтичної модальности (Скорофатова, 2024), які в аналізованих текстах представлені значеннями потреби, рекомендації та можливости: *потрібно, необхідно, слід, варто, можна, ви можете*. Умовні конструкції співвідносять рекомендовану дію з конкретною ситуацією. Виразна категоричність властива повідомленням про безпосередні безпекові ризики: *не публікуйте, не повідомляйте, уникайте, перевіряйте; не обговорюйте, не розповідайте, не називайте, не відкривайте*. Заперечні імперативи вербалізують межу між припустимою і ризикованою поведінкою, а ступінь категоричности пов'язаний передусім із прогнозованістю наслідків дії. Причому заборону часто супроводжує по-

яснення ризику або можливого використання інформації противником, тобто директивність взаємодіє з аргументацією.

Іншу модальну організацію мають роз'яснення складних службових ситуацій. У повідомленні щодо повернення військовослужбовців після самовільного залишення частини переважають конструкції можливости та необхідности (*може скористатися, можна обрати, потрібно подати, можна отримати підтримку*), тоді як категоричне спонукання з'являється лише в окремих позиціях (*не відкладайте подання рапорту*). Такий розподіл мовних засобів зміщує комунікативний акцент з оцінювання попередньої поведінки адресата на способи нормативного врегулювання актуальної ситуації.

Отже, вибір засобів спонукання залежить від комунікативного завдання: у превентивних повідомленнях домінують категоричні заборони, у процедурних — інструктивний імператив, у роз'ясненнях складних службових ситуацій — конструкції можливости, потреби та умовности. Спільною для цих різновидів є орієнтація на практичну дію адресата, проте ступінь категоричности та спосіб її мовного вираження варіюють відповідно до характеру ситуації і потенційних наслідків.

Показовою є також займенникова організація внутрішньої комунікації. У службово-процедурних текстах превалює адресатне *ви*, яке персоналізує інструкцію та втримує реципієнта в позиції суб'єкта дії, тоді як інституційний адресант часто є граматично неексплікованим. У текстах ціннісно-консолідаційного характеру оцінність реалізується інакше: лексичними маркерами професійно значущих цінностей слугують одиниці на зразок *відповідальність, професіоналізм, служба, захист, підтримка, стійкість*, які співвідносять конкретну професійну дію із ширшим ціннісним контекстом діяльности інституції.

Водночас не кожне *ми* виконує консолідаційну функцію. У конструкціях *ми підготували, ми пояснюємо, ми зібрали відповіді* воно позначає інституційного адресанта і вказує передусім на джерело повідомлення. Натомість інклюзивне *ми* охоплює адресанта й адресата та в поєднанні з присвійним *наш* і лексемами спільної діяльности, відповідальности, служби чи захисту актуалізує професійну належність (Жуйкова, 2021). Отже, однакова граматична форма залежно від контексту реалізує різні прагматичні відношення.

Варіювання *ви* та *ми* корелює з комунікативною функцією повідомлення: адресатне *ви* виокремлює реципієнта як виконавця конкретної дії, тоді як інклюзивне *ми* зменшує дистанцію між учасниками комунікації та актуалізує їхню належність до професійної спільноти. Це розмежування засвідчує, що займенникова організація внутрішньоінституційного тексту бере участь не лише в позначенні комунікативних ролей, а й у регулюванні дистанції між адресантом та адресатом.

На окрему увагу заслуговують номінативні та оцінні засоби категоризації професійно значущих явищ. В умовах гібридних загроз їхня роль особливо виразна у превентивних повідомленнях, де адресатові потрібно не лише запропонувати спосіб дії, а й забезпечити розпізнавання потенційно

небезпечної ситуації. Лексична номінація в таких текстах співвідносить явище з певною категорією ризику й формує вихідні параметри його інтерпретації.

Загалом виявлено кілька основних способів номінації загроз. Перший пов'язаний зі спеціальною або термінною лексикою, напр.: *фішинг, кібератака, шкідливе програмне забезпечення, витік даних, компрометація облікового запису, чутлива інформація, персональні та бойові дані.* Такі одиниці забезпечують категорійну визначеність, однак для практичного розпізнавання загрози часто потребують пояснення її ознак, типових виявів або можливих наслідків.

Другий спосіб пов'язаний із дієслівною репрезентацією дій противника: *ворожа розвідка збирає інформацію, противник використовує, зловмисники надсилають, полюють за даними, удосконалюють методи атак, вигадують схеми.* На відміну від абстрактних номінацій *ризик, загроза, небезпека*, такі конструкції представляють небезпеку як результат цілеспрямованої діяльности. Активні дієслова актуалізують агентність джерела загрози й конкретизують характер його дій.

Оцінність реалізується і через характеристику суб'єкта (*ворожа розвідка*), і через категоризацію інформаційного об'єкта або ситуації (*чутлива інформація, підозріле повідомлення, небезпечне посилання*). Особливе значення має семантичне розгортання таких номінацій. Чутливу інформацію, наприклад, конкретизують відомості про місце перебування, підрозділ, службову діяльність, переміщення, техніку, персональні та інші дані, потенційно значущі для противника. Так абстрактна номінація набуває ознак практичної категорії розпізнавання: адресат отримує не лише назву ризику, а й орієнтири для визначення того, що саме до цього ризику належить.

Засобами вербалізації ризику можуть слугувати лексеми *загроза, небезпека, ризик, витік, атака, компрометація*, однак у деяких повідомленнях його оцінку формує причиново-наслідковий зв'язок. Певна дія військовослужбовця, наприклад, може дати противникові змогу встановити місце перебування, отримати інформацію про підрозділ або використати персональні дані. У таких конструкціях семантику небезпеки декодуємо через прогнозований наслідок дії, а причиново-наслідковий зв'язок водночас мотивує рекомендацію чи заборону.

Характерними для превентивних повідомлень є конструкції з мовними маркерами *тому що, оскільки, адже, через це, може призвести, дозволяє, дає змогу*, за допомогою яких директива отримує пояснювальне обґрунтування. Адресатові не лише визначають бажану або небажану дію, а й подають ознаки ситуації, за яких відповідна норма стає актуальною. Так поєднуються регулятивна й інтерпретаційна функції внутрішньої комунікації: мовна категоризація забезпечує розпізнавання професійно значущої ситуації, а пояснення пов'язує її з відповідним способом реагування.

Цей принцип не обмежений тематикою кібербезпеки. У текстах про службові процедури, права військовослужбовців або дії в нестандартних ситуаціях також визначають релевантні обставини та можливі чи необхідні

дії, однак категоризація має переважно нормативний характер: *можливо / неможливо, потрібно / не потрібно, має право / не має права, відповідає / не відповідає умовам*. Отже, оцінність у внутрішньоінституційній комунікації не обов'язково пов'язана з емоційно забарвленою лексикою: вона може бути реалізована через співвіднесення ситуації або дії з безпековою чи інституційною нормою.

У текстах ціннісно-консолідаційного характеру оцінність оприявнена інакше. Лексеми *відповідальність, професіоналізм, служба, захист, підтримка, стійкість* співвідносять конкретну професійну дію із ширшим ціннісним контекстом діяльности інституції. Водночас сама наявність такої лексики не є достатньою підставою для визначення консолідаційної функції: для її встановлення потрібно враховувати контекст та адресантно-адресатну організацію повідомлення.

Взаємодія номінації, оцінювання, конкретизації та пояснення створює в досліджуваних текстах спільні мовні орієнтири для категоризації професійно значущих ситуацій. Ідеться не про уніфікацію індивідуального сприйняття, а про формування спільного семантичного підґрунтя: повторюваних способів називання загроз, визначення ризику, пояснення причин і наслідків та розмежування нормативної і ризикованої поведінки. Ці повторювані способи номінації та оцінювання можуть водночас слугувати мовними засобами підтримання інституційно важливих наративів, не утворюючи в досліджуваних текстах окремого наративного механізму. В умовах інформаційної невизначености така мовна визначеність зменшує можливості неоднозначного тлумачення професійно значущих повідомлень.

У досліджуваному матеріалі регулятивний компонент систематично взаємодіє з пояснювальним: адресатові не лише визначають бажану або небажану дію, а й подають ознаки ситуації, за яких відповідна норма стає актуальною.

Пояснювально-аргументативна організація особливо виразна в повідомленнях про службові процедури, права військовослужбовців, використання цифрових сервісів та організаційні зміни. Показовими є матеріали у формі запитань і відповідей: *Чи можна...?; Що робити, якщо...?; Хто може...?; Які документи потрібні...?* Такі запитання моделюють позицію адресата й організовують виклад відповідно до його прогнозованої інформаційної потреби. Питально-відповідна форма створює ефект діалогічности, однією з визначальних ознак якої є орієнтація на адресата (Безугла, 2009). У досліджуваних текстах ця діалогічність має інституційно змодельований характер: адресант прогнозує можливе запитання реципієнта і враховує його, формулюючи повідомлення.

Прагматична адаптація актуальна і для мовної репрезентації процедур. У роз'яснювальних текстах особові дієслівні форми й прямі імперативи — *подайте, оберіть, додайте, перевірте; ви можете подати; вам потрібно звернутися* — представляють інституційну процедуру як послідовність конкретних дій адресата. Відбувається комунікативне перекодування нор-

мативної, спеціальної або технічної інформації у форму, орієнтовану на практичне застосування.

Важливі засоби такого перекодування — умовні та причиново-наслідкові конструкції. Форми *якщо..., у разі..., коли...* окреслюють умови застосування норми, а конструкції із семантикою причини й наслідку мотивують рекомендацію, заборону або процедуру. Аргументативність тут реалізується переважно не як розгорнуте доведення, а як локальне пояснення підстав і можливих наслідків конкретної дії.

Способи мовної організації повідомлення також регулюють інституційну дистанцію. У нормативно орієнтованих фрагментах її маркерами є безособові конструкції, спеціальна термінологія, номінації посад, документів і процедур. Для роз'яснювальних текстів натомість показовою є пряма адресація, дієслівність викладу, питально-відповідна організація та пояснення спеціальних понять. Інший спосіб взаємодії з адресатом простежуємо в ціннісно-консолідаційних повідомленнях, де особливого значення набувають інклюзивне *ми* та лексика групової належности. Отже, мовне вираження інституційної дистанції варіює залежно від комунікативної функції повідомлення.

Проведений аналіз засвідчив, що вибір мовних засобів у внутрішній комунікації сектору безпеки і оборони пов'язаний із комунікативною ситуацією, характером адресації та прагматичним завданням повідомлення. У досліджуваних текстах виокремлено чотири основні механізми: регулятивно-директивний, номінативно-категоризаційний, пояснювально-аргументативний та ідентифікаційно-консолідаційний. Їх розмежування має функціональний характер, оскільки в конкретному повідомленні взаємодіють різні мовні засоби. Так, директивність можуть супроводжувати пояснення підстав певної дії, номінація поєднується з оцінюванням, а вибір форм адресації враховує особливості інституційної взаємодії.

Директивність внутрішньоінституційного дискурсу має градуйований характер і не обмежена тільки прямим імперативом. Ступінь категоричности спонукання співвідноситься з комунікативною ситуацією та можливими наслідками дії адресата. Варіювання займенникових форм *ви* та *ми* змінює прагматичну перспективу повідомлення: *ви* персоналізує адресата як суб'єкта конкретної дії, тоді як інклюзивне *ми* актуалізує належність до професійної спільноти. Водночас інклюзивного значення ця форма набуває лише у взаємодії з відповідним контекстом і лексикою групової належности.

Номінативно-категоризаційний механізм виявляється у способах мовного представлення професійно значущих ризиків і загроз. У досліджуваних текстах називання ризику або загрози здебільшого супроводжує конкретизація їхніх ознак, можливих наслідків і способів реагування. Такий спосіб номінації не тільки позначає професійно значуще явище, а й окреслює його семантичні межі та співвідносить із певною ситуацією. Повторювані способи називання та конкретизації таких явищ формують спільні мовні орієнтири внутрішньоінституційного дискурсу.

У досліджуваних текстах інституційна нормативність поєднана з виразною орієнтацією на адресата. Регулятивний зміст зберігає нормативну визначеність, тоді як способи його мовного представлення варіюють залежно від комунікативного завдання. Отже, нормативність внутрішньоінституційного дискурсу не заперечує варіативности мовних засобів, вибір яких корелює із характером адресації та прагматичною спрямованістю повідомлення.

Перспективу подальших досліджень убачаємо в зіставленні мовної організації внутрішньої комунікації різних інституцій сектору безпеки і оборони та простеженні її змін упродовж російсько-української війни. Окремої уваги потребує взаємодія нормативно-адміністративного й цифрового внутрішньоінституційного дискурсу, передусім зміни у способах адресації, вираженні директивности та поясненні інституційних норм у комунікації через спеціалізовані цифрові платформи [1].

ЛІТЕРАТУРА

Безугла Л.Р. (2009). Діалог, діалогічний текст та діалогічний дискурс. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, 867* (60), 7—14.

Жуйкова М.В. (2021). Еволюція національної ідентичності Агатангела Кримського та мовні маркери МИ і НАШ. *Східний світ, 2* (111), 23—38. https://doi.org/10.15407/orientw2021.02.023

Компанцева Л.Ф. (2020). Лінгвістична експертиза соціальних мереж в умовах гібридних викликів національній безпеці України. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика, 40*, 119—139. https://doi.org/10.17721/APULTP.2020.40.119-139

Кузнєцова Г.В. (2021). Політичний дискурс у східноєвропейському мовознавстві: аспект адресата. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філологічні науки, 1* (94), 68—78. https://doi.org/10.35433/philology.1(94).2021.68-78

Скорофатова А.О. (2024). Деонтична модальність та категорія перформативності в аспекті лінгвістики правового тексту. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика, 49*, 46—60. https://doi.org/10.17721/APULTP.2024.49.46-60

Сюта Г.М. (2025). Українська мова у військовому середовищі — реалії сьогодення. *Українська мова, 4* (96), 69—73. https://surl.li/oylvkx (дата звернення: 29.06.2026).

Храбан Т. (2022). Дискурсивна стратегія дослідження сучасного українського неінституційного військового дискурсу. *Соціальні комунікації: теорія і практика, 2*, 157—169. https://doi.org/10.51423/2524-0471-2021-13-2-3

Izak M., Case P., Ybema S. (2024). Communication in organizations: An overview and provocations. *International Journal of Management Reviews, 26* (4), 628—648. https://doi.org/10.1111/ijmr.12374

Marra M., Dawson S. (2021). Workplace and institutional discourse. M. Haugh, D.Z. Kádár, M. Terkourafi (Eds.), *The Cambridge handbook of sociopragmatics* (pp. 475—495). Cambridge University Press. https://doi.org/10.1017/9781108954105.025

Статтю отримано 28.07.2026
Статтю схвалено 14.09.2026
Статтю опубліковано 02.11.2026

[1] **Декларація про використання ШІ.** Під час підготування статті ChatGPT (OpenAI) використано для пошуку та верифікації бібліографійних джерел.

REFERENCES

Bezuhla, L.R. (2009). Dialogue, dialogical text and dialogical discourse. *Bulletin of V.N. Karazin Kharkiv National University, 867* (60), 7—14 (in Ukrainian).

Izak, M., Case, P., & Ybema, S. (2024). Communication in organizations: An overview and provocations. *International Journal of Management Reviews, 26* (4), 628—648. https://doi.org/10.1111/ijmr.12374

Khraban, T. (2022). Discursive strategy for studying modern Ukrainian non-institutional military discourse. *Social Communications: Theory and Practice, 13* (2), 157—169. https://doi.org/10.51423/2524-0471-2021-13-2-3 (in Ukrainian).

Kompantseva, L.F. (2020). Linguistic expertise of social networks in the context of hybrid challenges to Ukraine's national security. *Current Issues of Ukrainian Linguistics: Theory and Practice, 40*, 119—139. https://doi.org/10.17721/APULTP.2020.40.119-139 (in Ukrainian).

Kuznietsova, H.V. (2021). Political discourse in Eastern European linguistics: the addressee aspect. *Zhytomyr Ivan Franko State University Journal. Philological Sciences, 1* (94), 68—78. https://doi.org/10.35433/philology.1(94).2021.68-78 (in Ukrainian).

Marra, M., & Dawson, S. (2021). Workplace and institutional discourse. M. Haugh, D.Z. Kádár, M. Terkourafi (Eds.), *The Cambridge handbook of sociopragmatics* (pp. 475—495). Cambridge University Press. https://doi.org/10.1017/9781108954105.025

Siuta, H.M. (2025). Ukrainian language in the military environment — today's realities. *Ukrainian language, 4* (96), 69—73. Retrieved June 29, 2026 from https://surl.li/oylvkx (in Ukrainian).

Skorofatova, A.O. (2024). Deontic modality and the category of performativity in the aspect of legal text linguistics. *Current Issues of Ukrainian Linguistics: Theory and Practice, 49*, 46—60. https://doi.org/10.17721/APULTP.2024.49.46-60 (in Ukrainian).

Zhuikova, M.V. (2021). Evolution of the national identity of Ahatanhel Krymsky and language markers WE and OUR. *The World of the Orient, 2* (111), 23—38. https://doi.org/10.15407/orientw2021.02.023 (in Ukrainian).

Received 28.07.2026
Approved 14.09.2026
Published 02.11.2026

Volodymyr Kuzmenko, Doctor of Philology, Professor,
Professor of the Department of East European Languages
National Academy of the Security Service of Ukraine
22 Mykhaylo Maksymovych St., Kyiv 03195, Ukraine
E-mail: kuzmenko-vi@ukr.net
https://orcid.org/0000-0002-2402-1493

LINGUISTIC MECHANISMS OF INTERNAL COMMUNICATION IN THE SECURITY AND DEFENCE SECTOR UNDER HYBRID THREATS

The article examines linguistic mechanisms of internal communication in Ukraine's security and defense sector under hybrid threats. Drawing on publicly available internal institutional communication, the study focuses on language practices and linguistic means of address, directivity, categorization, explanation, and consolidation. Four mechanisms are identified: regulatory-directive, nominative-categorizing, explanatory-argumentative, and identification-consolidating. The analysis demonstrates that their realization varies according to the communicative situation, the relationship between addresser and addressee, and the pragmatic purpose of the message. Particular attention is paid to lexical markers of professionally relevant risks and values, as well as to the interaction of nomination, evaluation, explanation, and argumentation. Recurring linguistic choices provide shared reference points for interpreting professional situations and may contribute to maintaining institutionally relevant narratives.

***Keywords**: internal communications, security and defense sector, lexical markers, narrative, language practice, institutional discourse, informative (hybrid) threats.*

https://doi.org/10.15407/ukrmova2026.03.012
УДК 81'42

В.О. ЛЕГКОКОНЕЦЬ, старший викладач кафедри
стратегічних комунікацій та прикладної лінгвістики
Національна академія Служби безпеки України
вул. Михайла Максимовича, 22, м. Київ, 03066
E-mail: vdumanskaya@gmail.com
https://orcid.org/0000-0002-4157-9560

МОВНІ МЕХАНІЗМИ НАРАТИВІЗАЦІЇ ТА ДИСКУРСИВНО-МАНІПУЛЯТИВНОГО ВИПРАВДАННЯ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

У статті досліджено мовні механізми наративізації та дискурсивно-маніпулятивного виправдання російської агресії у виступі представника російської федерації на засіданні Ради Безпеки ООН 25 лютого 2022 року. Виокремлено основні стратегічні наративи та визначено а́кторні ролі й когнітивні фрейми, що структурують представлення подій. Схарактеризовано лінгвальні маркери реалізації стратегічних наративів та їхні прагматичні функції. З'ясовано, як взаємодія зазначених засобів забезпечує дискурсивно-маніпулятивне виправдання російської агресії.

Ключові слова: *дипломатичний дискурс, наратив, стратегічний наратив, наративізація; мовні механізми, лінгвальні маркери, легітимація, дискурсивно-маніпулятивне виправдання, російська агресія.*

Дослідження наративного виміру дискурсу — один із важливих напрямів сучасного українського мовознавства, що набуває особливої актуальності в умовах інформаційного протистояння під час російсько-української війни. Теоретичним підґрунтям таких студій слугують сформовані у вітчизняному мовознавстві підходи до розуміння дискурсу як складного феномену, що поєднує когнітивний, комунікативно-прагматичний і соціокультурний аспекти.

Для вивчення наративної організації дискурсу знаковими є праці, у яких удокладнено розуміння його мовно-комунікативної природи, описа-

Цитування: Легкоконець В.О. (2026). Мовні механізми наративізації та дискурсивно-маніпулятивного виправдання російської агресії. *Українська мова, 3* (99), 12—22. https://doi.org/10.15407/ukrmova2026.03.012

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2026. Статтю опубліковано на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND license (https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/).

но структуру та запропоновано типології (І.В. Корольов), з'ясовано дискурсивно-прагматичні аспекти мовленнєвої взаємодії (Ф.С. Бацевич), поглиблено теоретико-методологійні засади дискурсології (А.П. Загнітко), особливо активно — у проєкції на специфіку когнітивного та політично-публіцистичного дискурсу (Г.М. Яворська, Б.О. Парахонський, М.І. Навальна, О.Г. Межов, Г.М. Сюта, Т.А. Коць, Д.Ю. Сизонов, Л.Л. Славова, Н.В. Кондратенко, Т.О. Соловйова, І.М. Рудик, А.В. Прокопенко, Д.В. Фомін та ін.). Крім розроблення загальнотеоретичних засад, українська дискурсологія активно розвивається також у царині вивчення окремих типів дискурсу та механізмів їх функціонування. У контексті пропонованої студії евристичну цінність мають дослідження інституційного дискурсу сектору безпеки (Л.В. Юдко), дискурсу державних інституцій із питань біженства (А.В. Мільо), маніпулятивних вимірів мережевого дискурсу (Н.В. Кутуза). У них створено модель лінгвістичного пізнання і опису наративізації як способу дискурсивного впорядкування подій та формування їх інтерпретацій відповідно до комунікативних настанов його суб'єктів. Ураховуючи цей досвід, зосереджуємо увагу на мовних механізмах наративізації та дискурсивно-маніпулятивного виправдання російської агресії.

Г.М. Яворська, випрацьовуючи методологійні засади дослідження дискурсу війни, визначає його як «загальну конфігурацію публічних дискурсивних протиставлень, що виникають і формуються в контексті російсько-української війни» (Яворська, 2024, с. 216). Подальший розвиток такого підходу пов'язаний з осмисленням інформаційного протистояння як своєрідної «війни дискурсів», у межах якої конкурують різні способи концептуалізації та інтерпретації воєнної дійсности. С.В. Карнаух вивчає інформаційну війну в лінгвістичному аспекті саме як «війну дискурсів» та вважає дослідження її дискурсивного виміру перспективним напрямом українського мовознавства (Карнаух, 2024).

Одним із ключових механізмів дискурсивного осмислення та інтерпретації дійсности є наратив. У сучасних лінгвістичних дослідженнях його витлумачують не лише традиційно, як форму оповіді, а й розширено — як спосіб упорядкування досвіду та представлення подій відповідно до комунікативних намірів мовця. Таке розуміння наративу поєднує когнітивний, комунікативний і прагматичний аспекти. Зокрема, Л.Ф. Компанцева визначає наратив як «просте, достовірне і узагальнююче уявлення концептуального ідеалу, призначеного для транслювання самопоняття організації, цінностей, обґрунтування, легітимності, моральної основи і бачення» (Компанцева, 2018, с. 299). Ю.С. Макарець трактує його як «когнітивну структуру, що визначає світосприйняття певного кола індивідів і формується шляхом моделювання семантичного поля інфопростору» (Макарець, 2022, с. 21). Наведені трактування акцентують не так на послідовності викладу подій, як на здатності організовувати знання про дійсність, надавати подіям певного смислу та формувати моделі їх інтерпретації.

Самодостатнього характеру дедалі виразніше набуває вивчення взаємозв'язку наративу і дискурсу. Н.К. Кравченко, досліджуючи дискурсивну

природу наративу, визначає його категорії, функції та інваріантні характеристики, а структурні методи наративного аналізу витлумачує як доповнення до дискурс-аналізу, орієнтованого на виявлення когнітивних, змістово-смислових і мотиваційно-прагматичних параметрів дискурсу (Кравченко, 2014, с. 134). Окрему увагу дослідниця звертає на світомоделювальну функцію наративу, що виявляється у вибудовуванні наратором власної версії подій та визначенні свого місця в них; така модель є варіативною, оскільки залежить від адресата та комунікативного контексту (там само, с. 138). У такому розумінні наративний дискурс пропонуємо визначити як простір дискурсивної реалізації наративу, у межах якого наратор не просто відтворює події, а відбирає, номінує, структурує, оцінює їх та інтегрує в певну модель дійсности. Наратив при цьому забезпечує смислову організацію дискурсу, а дискурс створює комунікативне середовище його формування, актуалізації, трансформації та поширення.

Наративний дискурс і механізми його функціонування вже слугували предметом лінгвістичного вивчення в праці «Аналітика наративного дискурсу» (Кеба, Семелюк, 2018). Трансформацію наративів у медійному висвітленні волонтерської діяльности також докладно простежила Л.А. Снігур. Витлумачивши систему наративів як «форму осмислення і представлення реальності», дослідниця схарактеризувала зміни, перебудову стратегічних і оперативних наративів, присвячених волонтерській діяльності в медійних засобах, та визначила лексичні маркери реалізації наративів стратегічного рівня (Снігур, 2024, с. 79).

Стратегічні наративи в системі стратегічних комунікацій слугують предметом лінгвістичного осмислення у працях О.С. Снитко (Снитко, 2020), зокрема в аспекті висвітлення феномену «битви наративів» у сучасному медіапросторі України (Снитко, Гречка, 2022). Для дослідження наративів російсько-української війни концептуально-методологійне значення мають праці Л.Ф. Компанцевої, де переконливо обґрунтовано розуміння «битви наративів» як маркера гібридної війни (Компанцева, 2024), та Л.Р. Федоренко, яка проаналізувала лінгвостилістичні та лінгвопрагматичні особливості наративів російського пропагандистського дискурсу (Федоренко, 2025).

Узагальнення викладених підходів дає підстави досліджувати наративний дискурс водночас і у вимірі репрезентації подій, і з погляду цілеспрямованого мовного конструювання їхніх інтерпретацій. Відбираючи та впорядковуючи події, наратор установлює між ними причиново-наслідкові зв'язки, визначає ролі учасників, добирає засоби й способи їх номінації та характеристики, програмує просторово-часові й аксіологічні координати опису дійсности. Як наслідок, окрема подія набуває значення та оцінки в межах ширшої інтерпретаційної моделі. Саме мовні засоби, за допомогою яких події об'єднують у цю цілісну інтерпретаційну модель, становлять предмет лінгвістичного аналізу. У цьому аспекті наративний дискурс постає як механізм мовного моделювання дійсности: добираючи номінації, предикати, оцінну лексику, метафоричні моделі, використову-

ючи пресупозиції та конструкції з причиново-наслідковою семантикою тощо, наратор формує певну версію подій і визначає рамки її інтерпретації адресатом. В умовах інформаційного протистояння здатність наративного дискурсу моделювати дійсність набуває особливого значення: об'єднуючи події у стійкі смислові схеми, наратор формує образи «своїх» і «чужих», приписує учасникам ролі винуватців і постраждалих, вибудовує пояснення причин і наслідків подій та в такий спосіб легітимізує певні політичні й ідеологійні позиції.

На окрему увагу в цьому контексті заслуговує дипломатична комунікація, у якій мовне представлення подій часто слугує механізмом маніпулятивної легітимації певних ідеологійних чи пропагандистських позицій. У ситуації російсько-української війни це показово засвідчують виступи представників російської федерації в Раді Безпеки ООН: через наративізацію воєнних подій вони вибудовують їх «адаптовану» версію, покликану виправдати дії рф, перекласти відповідальність за агресію на інших учасників (Україну та партнерів) та сформувати образ росії як сторони, чиї дії нібито мають вимушений і оборонний характер.

Для виявлення мовних механізмів наративізації та дискурсивно-маніпулятивного виправдання російської агресії у виступах представників рф у Раді Безпеки ООН пропонуємо методику, що ґрунтується на багаторівневому аналізі наративного дискурсу та охоплює п'ять взаємопов'язаних параметрів:

• наративно-семантичний — передбачає виявлення основних наративів та встановлення причиново-наслідкових зв'язків, за допомогою яких події поєднуються в цілісну версію їх представлення; структуру наративу визначають за схемою *актор → дія → причина → оцінка → наслідок → → легітимація*;

• а́кторно-рольовий — спрямований на встановлення ролей, які приписані учасникам подій, зокрема ролей агресора, жертви, захисника, джерела загрози, провокатора, залежного суб'єкта тощо;

• когнітивно-фреймовий — дає змогу визначити основні фрейми, у межах яких репрезентовані події та їхні учасники («ЗАХИСТ», «ЗАГРОЗА», «ЖЕРТВА», «ОБОРОНА», «МИР», «ТЕРОРИЗМ» тощо);

• лінгвосемантичний — охоплює аналіз способів найменування учасників і подій, предикативних характеристик, оцінної лексики, метафоризації, евфемізації / дисфемізації та модальности;

• лінгвопрагматичний — передбачає встановлення комунікативних функцій відповідних мовних засобів, зокрема звинувачення, заперечення, виправдання, дискредитації, легітимації та делегітимації.

Комплексне застосування цих параметрів дає змогу виявити наративи, визначити пов'язані з ними а́кторні ролі та фрейми, установити лінгвістичні засоби їх реалізації та прагматичні функції.

Матеріалом дослідження слугував виступ постійного представника російської федерації при ООН В. Небензі на засіданні Ради Безпеки ООН 25 лютого 2022 року, зафіксований в офіційному стенографійному звіті

S/PV.8979. Виступ виголошено під час вивчення проєкту резолюції Ради Безпеки щодо ситуації в Україні. Вибір матеріалу зумовлений тим, що вже на початковому етапі повномасштабної війни у виступі сформовано систему наративів, за допомогою яких російська сторона називає причини, характер і цілі вторгнення в Україну. Аналіз тексту виступу дає змогу простежити лінгвістичні механізми конструювання цих наративів та визначити їхню роль у дискурсивно-маніпулятивному виправданні російської агресії. Щоб забезпечити достовірність представлення джерельного матеріалу та верифікованість його лінгвістичної інтерпретації, українськомовний переклад ілюстрацій супроводжуємо також першотекстами мовою оригіналу — англійською, що дає змогу зберегти семантичні й прагматичні особливості досліджуваних висловлень.

На наративно-семантичному рівні аналізу у виступі В. Небензі виокремлено п'ять основних стратегічних наративів. Їхню текстову репрезентацію та лінгвістичні маркери реалізації представлено в таблиці.

Áкторно-рольовий аналіз засвідчує поляризований розподіл ролей між учасниками подій. У виступі росію репрезентовано не як державу-агресорку, а як сторону, що нібито виконує функцію захисника населення Донбасу та російськомовного населення України. Така рольова модель експлікована у висловленні В. Небензі, пор.: *Ми не ведемо війни проти України чи українського народу. Ми проводимо спеціальну операцію проти націоналістів, щоб захистити жителів Донбасу та здійснити денацифікацію й демілітаризацію.* Ключовими маркерами маніпулятивности в нарративі слугують номінації *спеціальна операція, націоналісти*, визначення мети *щоб захистити, здійснити денацифікацію й демілітаризацію.* Загальну модальність створює позиціонування населення Донбасу та російськомовних громадян України як жертв, що потребують захисту.

Образ української влади натомість окреслено як джерело загрози, а саму державу Україну — як несамостійну, залежну від Заходу і позбавлену міжнародної суб'єктности. Заходові відведено роль зовнішнього áктора, який нібито використовує Україну як інструмент реалізації власних геополітичних інтересів. Найвиразніше цю рольову модель вербалізовано у твердженні з метафорами *пішак, геополітична гра*, пор.: *Наші західні колеги перетворили Україну на пішака у своїй геополітичній грі* (в оригіналі: *Our Western colleagues have made Ukraine a pawn in their geopolitical game*). Áкторно-рольова структура цього маніпулятивного наративу ґрунтується на інверсії ролей агресора і жертви: росію позиціоновано як захисницю, населення Донбасу та російськомовне населення України — як жертви, українську владу — як джерело загрози, Україну — як залежний суб'єкт, а Захід — як зовнішній маніпулятор.

На когнітивно-фреймовому рівні розподіл ролей реалізований через систему взаємопов'язаних фреймів «ЗАХИСТ», «ЖЕРТВА» та «ЗАГРОЗА». Фрейм «ЗАХИСТ» актуалізує репрезентація росії як сторони, що нібито діє з метою захисту населення Донбасу та російськомовного населення України. Фрейм «ЖЕРТВА» формує образ цих груп як таких, що перебувають у

Наративи виправдання російської агресії: текстова репрезентація та мовні маркери

Наратив	Текстова репрезентація	Лінгвістичні маркери
Росія не веде війну проти України, а проводить «спеціальну операцію», «денацифікація» та «демілітаризація» є цілями російських дій	*Ми не ведемо війни проти України чи українського народу. Ми проводимо спеціальну операцію; проти націоналістів... із метою денацифікації та демілітаризації* (в оригіналі: *We are not waging a war against Ukraine or the Ukrainian people. We are carrying out a special operation; against nationalists... for the purposes of denazification and demilitarization*)	*Не ведемо війни проти України чи українського народу; спеціальна операція; проти націоналістів; денацифікація; демілітаризація* (в оригіналі: *not waging a war against Ukraine or the Ukrainian people; special operation; against nationalists; denazification; demilitarization*)
Росія захищає населення Донбасу, а також російськомовне населення, чиї права системно обмежують	*Щоб захистити жителів Донбасу; країну наповнили зброєю, яку потім використовували для вбивства мирних жителів Донбасу; я хотів би запитати їх, де вони були протягом останніх восьми років; Я хочу включити до списку тих людей, які загинули за всі ці роки на Донбасі. Вони теж заслуговують на те, щоб про них згадали. Усі людські життя цінні. Не забуваймо й про них; засипаючи бомбами жителів Донецька й Луганська; Це включає і кричущу дискримінацію російської мови, а отже, і російськомовних людей* (в оригіналі: *to protect the residents of Donbas; country has been flooded with weapons that were then used to kill civilians in Donbas; i would like to ask them where they have been for the past eight years; I want to include on the list those people who perished over all these years in Donbas. They, too, are worthy of being mentioned. All human lives are valuable. Let us not forget them either; raining bombs on the people of Donetsk and Luhansk; That includes the egregious discrimination against the Russian language and consequently against Russian-language speakers*)	*Захищати; жителі Донбасу; останні вісім років; засипати людей бомбами; кричуща дискримінація; російська мова; російськомовні люди* (в оригіналі: *protect; residents of Donbas; past eight years; raining bombs on people; egregious discrimination; Russian language; Russian-language speakers*)
Українська влада є нелегітимною та «неонацистською», а Україна є інструментом Заходу у протистоянні з росією	*Майданна хунта, яка прийшла до влади й захопила її внаслідок антиконституційного перевороту; згадати злочини українських нацистів за останні вісім років, від яких холоне кров; українські ескадрони смерті, що складалися переважно з радикальних неонацистських батальйонів, були розміщені й розгорнуті на лінії зіткнення; Наші західні колеги перетворили Україну*	*Майданна хунта; антиконституційний переворот; майданний режим; українські нацисти; неонацистські батальйони; майданна влада й націоналісти; українські ескадрони смерті; західні колеги; геополітична гра; пішак; українська шахівниця* (в оригіналі: *Maidan junta; anti-*

Закінчення таблиці

Наратив	Текстова репрезентація	Лінгвістичні маркери
	на пішака у своїй геополітичній грі; черговий хід у жорстокій і нелюдській шаховій грі на цій українській шахівниці (в оригіналі: *the Maidan junta, which assumed and seized power as a result of the anti-constitutional coup; mention the blood chilling crimes perpetrated by the Ukrainian nazis over the past eight years; Ukrainian death squads, comprised largely of radical, neo-Nazi battalions, were positioned and deployed on a line of contact; Our Western colleagues have made Ukraine a pawn in their geopolitical game; another move in a brutal and inhumane chess game on this Ukrainian chessboard*)	*constitutional coup; Maidan regime; Ukrainian nazis; neo-Nazi battalions; the Maidan authorities and nationalists; Ukrainian death squads; Western colleagues; geopolitical game; pawn; Ukrainian chessboard*)
Російські війська не становлять загрози для цивільного населення України	*В Україні вбивають мирних жителів. Це неправда; Російські війська не бомбардують українські міста, і ми заявляли, що мирним жителям нічого не загрожує; ударів по цивільній інфраструктурі не буде* (в оригіналі: *civilians are being murdered in Ukraine. That is untrue; Russian troops are not bombing Ukrainian cities and we have said that civilians are not threatened by anything; there would be no strikes targeting civilian infrastructure*)	*Це неправда; російські війська не бомбардують; мирним жителям нічого не загрожує; жодних ударів по цивільній інфраструктурі* (в оригіналі: *that is untrue; Russian troops are not bombing; civilians are not threatened; no strikes targeting civilian infrastructure*)
Україна становить потенційну загрозу	*Ми не хочемо, щоб Україна створила брудну бомбу* (в оригіналі: *We do not want Ukraine to build a dirty bomb*)	*Брудна бомба* (в оригіналі: *dirty bomb*)

небезпеці й потребують зовнішнього захисту. Фрейм «ЗАГРОЗА» у наративі пов'язаний з українською владою та «націоналістами», яким приписана роль джерела небезпеки. Показовим є конструювання потенційної загрози з боку України, що вербалізована у висловленні *Ми не хочемо, щоб Україна створила брудну бомбу*. Так взаємодія названих фреймів «ЗАХИСТ» — «ЖЕРТВА» — «ЗАГРОЗА» формує когнітивну модель, у межах якої дії росії легітимізують через сконструйовану необхідність захисту від приписуваної Україні загрози.

На лінгвосемантичному рівні функціонує система мовних засобів, за допомогою яких вербалізовано зазначені наративи та закріплено відповідні áкторно-рольові й фреймові моделі. Заперечення факту війни ословлює конструкція *не ведемо війни* (в оригіналі: *not waging a war*), тоді як російські воєнні дії евфемізує формула *спеціальна операція* (*special operation*). Заявлену мету військового вторгнення конкретизують ідеологійно марковані

лексеми *денацифікація* та *демілітаризація*, що формують виправдувальну семантичну рамку.

Семантику захисту актуалізує конструкція *захистити мешканців Донбасу*, тоді як тезу про утиски російськомовного населення вербалізує твердження з інтенсифікованою оцінкою *кричуща дискримінація*, пор.: *Це охоплює і кричущу дискримінацію російської мови, а отже, і російськомовних людей* (в оригіналі: *That includes the egregious discrimination against the Russian language and consequently against Russian-language speakers*). Ключовим для маніпулятивности цього висловлення є конструювання причиново-наслідкового зв'язку між заявленою дискримінацією російської мови та дискримінацією її носіїв.

Для цілеспрямованого формування негативного образу української влади вжито дисфемістичні та підкреслено негативнооцінні номінації *майданна хунта, майданний режим, українські нацисти, неонацистські батальйони, українські ескадрони смерті*. Показовою є конструкція *майданна хунта, яка прийшла до влади й захопила її внаслідок антиконституційного перевороту* (в оригіналі: *the Maidan junta, which assumed and seized power as a result of the anti-constitutional coup*). У стрижневих для цього висловлення лексемах і словосполученнях *хунта прийшла до влади, антиконституційний переворот* виразно домінує сема 'незаконний; усупереч закону', тобто в текстах вони використані як мовні одиниці делегітимації української влади.

Залежність України від Заходу метафоризована в текстовому фрагменті *Наші західні колеги перетворили Україну на пішака у своїй геополітичній грі*, що його доповнює конструкція *черговий хід у жорстокій і нелюдській шаховій грі на цій українській шахівниці*. Лексеми *пішак, гра, хід, шахова гра, шахівниця* утворюють розгорнуту концептуальну метафору «Політика / війна — це шахова гра», у межах якої Україна концептуалізована не як самостійний суб'єкт міжнародних відносин, а як об'єкт зовнішнього управління, тоді як Заходу приписано роль гравця, який визначає її дії.

На лінгвопрагматичному рівні зафіксовані мовні засоби реалізують комплекс взаємопов'язаних комунікативних функцій: заперечення, виправдання, звинувачення, дискредитації, делегітимації та легітимації. Заперечення факту війни та штучно створений для пропагандистського дискурсу політичний евфемізм *спеціальна операція* спрямовані на виправдання, семантико-прагматичне «пом'якшення» характеру російських воєнних дій, тоді як лексеми *денацифікація* та *демілітаризація* виконують функцію їх цільового обґрунтування та виправдання.

Представлення населення Донбасу та російськомовного населення України як жертв формує аргументативне підґрунтя для позиціонування росії в ролі «захисниці» та, відповідно, легітимації її дій. Негативнооцінні номінації української влади реалізують стратегії її дискредитації та делегітимації, водночас метафора *Україна — пішак у геополітичній грі Заходу* є мовним засобом експресивного заперечення її суб'єктности та перенесення відповідальности за розвиток конфлікту на зовнішніх áкторів.

Поєднуючи заперечення загрози з боку російських військ із конструюванням потенційної загрози з боку України, наратор формує прагматичну опозицію *«росія — захисниця / Україна — джерело загрози»*. Така комунікативна модель виправдовує застосування росією військової сили через його спотворено-маніпулятивне представлення як вимушеної, превентивної та захисної дії.

Проведений аналіз засвідчує, що виокремлені у виступі В. Небензі наративи утворюють взаємопов'язану систему репрезентації російсько-української війни. Її основою є інверсія áкторних ролей, за якої росія позиціонована як сторона, що нібито захищається та захищає населення Донбасу й російськомовне населення України, тоді як українська влада представлена як джерело загрози, а Україна — як залежний від Заходу суб'єкт. Такий розподіл ролей підтриманий взаємодією фреймів «ЗАХИСТ», «ЖЕРТВА» та «ЗАГРОЗА» і вербалізований із залученням засобів евфемізації російських воєнних дій, оцінно маркованих та дисфемістичних номінацій української сторони, метафоризації залежности України від Заходу, заперечення загрози з боку російських військ та конструювання потенційної загрози з боку України. Сукупність цих механізмів формує дискурсивне підґрунтя для виправдання російських дій та їх репрезентації як нібито вимушених, оборонних і легітимних.

Аналіз виступу постійного представника російської федерації при ООН В. Небензі на засіданні Ради Безпеки ООН 25 лютого 2022 року засвідчив, що наративізація російської агресії здійснюється через взаємодію наративно-семантичних, акторно-рольових, когнітивно-фреймових, лінгвосемантичних і лінгвопрагматичних механізмів. Виокремлені п'ять наративів функціонують не ізольовано, а як цілісна система інтерпретації подій, у межах якої заперечують факт війни, російським діям приписують захисний характер, населення Донбасу та російськомовне населення України репрезентують як жертви, українську владу — як нелегітимну й небезпечну, а Україну — як несамостійний, залежний від Заходу суб'єкт і потенційне джерело загрози.

Установлено, що на лінгвосемантичному рівні для реалізації цієї моделі наратори вдаються до евфемізації російських воєнних дій, використовують оцінно марковані та дисфемістичні номінації української сторони, метафоричне моделювання залежности України від Заходу, заперечення загрози з боку російських військ та системну актуалізацію семантики захисту, жертви й загрози. На лінгвопрагматичному рівні ці засоби реалізують функції заперечення, виправдання, звинувачення, дискредитації, делегітимації, перенесення відповідальности та легітимації власних дій.

Отже, наративізація в досліджуваному дипломатичному дискурсі постає як багаторівневий механізм конструювання альтернативної інтерпретаційної моделі російсько-української війни. Його визначальною ознакою є інверсія причиново-наслідкових та акторно-рольових зв'язків: суб'єкта воєнних дій репрезентовано як захисника, об'єкт агресії — як джерело загрози, а застосування військової сили — як нібито вимушену відповідь

на зовнішню небезпеку. Така дискурсивна трансформація характеру, причин і відповідальности за війну виконує функцію виправдання російської агресії та формування її легітимувальної інтерпретації в міжнародному дипломатичному дискурсі [1].

ЛІТЕРАТУРА

Карнаух С. (2024). Концептуалізація поняття «інформаційна війна»: від військових доктрин до лінгвістичних досліджень. *Folia Philologica, 7*, 11—20. https://doi.org/10.17721/folia.philologica/2024/7/2

Кеба О.В., Семелюк Р.М. (упоряд.). (2018). *Аналітика наративного дискурсу.* Кам'янець-Подільський: Аксіома.

Компанцева Л.Ф. (2018). *Лінгвістична експертиза соціальних мереж.* Київ: НА СБУ.

Компанцева Л.Ф. (2024). «Битва наративів» як маркер гібридної війни (контент-аналіз інформаційного простору Харківщини). *Записки з українського мовознавства, 31*, 329—340. https://doi.org/10.18524/2414-0627.2024.31.309468

Кравченко Н.К. (2014). Наратив як дискурс: категорії, функції, методи дослідження в ракурсі сучасного дискурс-аналізу. *Одеський лінгвістичний вісник, 4*, 134—139.

Макарець Ю.С. (2022). Довколомовні гібридні наративи в російсько-українському протистоянні. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика, 1* (31), 21—26. https://doi.org/10.17721/1728-2659.2022.31.05

Снитко О.С. (2020). Стратегічні наративи у системі механізмів протидії інформаційним впливам. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика, 40*, 99—118. https://doi.org/10.17721/APULTP.2020.40.99-118

Снитко О.С., Гречка С.О. (2022). «Битва наративів» у сучасному медіапросторі України. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика, 44*, 86—117. https://doi.org/10.17721/APULTP.2022.44.86-117

Снігур Л. (2024). Трансформація наративного дискурсу щодо волонтерської діяльності в медійному просторі України (лютий 2022 р. — жовтень 2024 р.). *Folia Philologica, 8*, 79—90. https://doi.org/10.17721/folia.philologica/2024/8/10

Федоренко Л. (2025). Війна наративів: риторика агресора на початку російсько-української війни (на матеріалі російських інформагентств 2014 року). *Folia Philologica, 9*, 41—52. https://doi.org/10.17721/folia.philologica/2025/9/6

Яворська Г. (2024). Дискурс війни (кілька методологічних питань). *Мова і війна: динаміка мовної системи і мовна політика. Монографія* (с. 211—228). Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго.

United Nations Security Council. (2022). Security Council, 77th year: 8979th meeting, Friday, 25 February 2022, New York. S/PV.8979. P. 17. New York: United Nations. https://digitallibrary.un.org/ (дата звернення: 30.06.2026).

Статтю отримано 29.07.2026
Статтю схвалено 14.09.2026
Статтю опубліковано 02.11.2026

REFERENCES

Fedorenko, L. (2025). The War of the Narratives: the Aggressor's Rhetoric at the Beginning of the Russian-Ukrainian War (based on the Russian News Agencies' Materials in 2014). *Folia Philologica, 9*, 41—52. https://doi.org/10.17721/folia.philologica/2025/9/6 (in Ukrainian).

[1] **Декларація про використання ШІ.** Під час підготування статті ChatGPT (OpenAI) використано для пошуку та верифікації бібліографійних джерел. За зміст, наукові положення та висновки статті відповідає автор.

Karnaukh, S. (2024). Conceptualisation of the Term Information Warfare: From Military Doctrines to Linguistic Research. *Folia Philologica, 7*, 11—20. https://doi.org/10.17721/folia.philologica/2024/7/2 (in Ukrainian).

Keba, O.V., & Semeliuk, R.M. (Eds.). (2018). *Analytics of narrative discourse*. Kamianets-Podilskyi: Aksioma (in Ukrainian).

Kompantseva, L.F. (2018). *Linguistic Examination of Social Networks*. Kyiv: NA SBU (in Ukrainian).

Kompantseva, L.F. (2024). "Battle of Narratives" as a Marker of Hybrid Warfare (Content Analysis of the Information Space of the Kharkiv region). *Notes on Ukrainian Linguistics, 31*, 329—340. https://doi.org/10.18524/2414-0627.2024.31.309468 (in Ukrainian).

Kravchenko, N.K. (2014). Narrative as Discourse: Categories, Functions, Research Methods from the Perspective Of Modern Discourse Analysis. *Odesa Linguistic Bulletin, 4*, 134—139 (in Ukrainian).

Makarets, Yu.S. (2022). Language-Related Hybrid Narratives in Russian-Ukrainian Confrontation. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Literary Studies. Linguistics. Folklore Studies, 1* (31), 21—26. https://doi.org/10.17721/1728-2659.2022.31.05 (in Ukrainian).

Snihur, L. (2024). Transformation of Narrative Discourse on Volunteering in the Media Space of Ukraine (February 2022 — October 2024). *Folia Philologica, 8*, 79—90. https://doi.org/10.17721/folia.philologica/2024/8/10 (in Ukrainian).

Snytko, O.S. (2020). Strategic Narratives in the System of Mechanisms for Countering Informational Influence. *Current Issues of Ukrainian Linguistics: Theory and Practice, 40*, 99—118. https://doi.org/10.17721/APULTP.2020.40.99-118 (in Ukrainian).

Snytko, O.S., & Hrechka, S.O. (2022). "Battle of Narratives" in Ukraine's Modern Media Space. *Current Issues of Ukrainian Linguistics: Theory and Practice, 44*, 86—117. https://doi.org/10.17721/APULTP.2022.44.86-117 (in Ukrainian).

United Nations Security Council. (2022). Security Council, 77th year: 8979th meeting, Friday, 25 February 2022, New York. S/PV.8979. P. 17. New York: United Nations. Retrieved June 30, 2026 from https://digitallibrary.un.org/

Yavorska, H. (2024). War Discourse (Some Methodological Issues). *Language and War: Dynamics of the Language System and Language Policy. Monograph* (pp. 211—228). Kyiv: Vydavnychyi dim Dmytra Buraho (in Ukrainian).

Received 29.07.2026
Approved 14.09.2026
Published 02.11.2026

Viktoriia Lehkokonets, Senior Lecturer at the Department
of Strategic Communications and Applied Linguistics
National Academy of the Security Service of Ukraine
22 Mykhaila Maksymovycha St., Kyiv 03066, Ukraine
E-mail:vdumanskaya@gmail.com
https://orcid.org/0000-0002-4157-9560

LINGUISTIC MECHANISMS OF NARRATIVIZATION AND DISCURSIVE JUSTIFICATION OF RUSSIAN AGGRESSION

The article examines the linguistic mechanisms of narrativization and discursive justification of Russian aggression in the speech delivered by the representative of the Russian Federation at the United Nations Security Council meeting on 25 February 2022. The main strategic narratives are identified, along with the actor roles and cognitive frames that structure the representation of events. The linguistic markers through which strategic narratives are realized and their pragmatic functions are determined. The study demonstrates how the interaction of these linguistic means contributes to the discursive justification of Russian aggression.

Keywords: *diplomatic discourse, narrative, strategic narrative, narrativization, lingual mechanisms, lingual markers, discursive-manipulative legitimation, discursive justification, Russian aggression.*

https://doi.org/10.15407/ukrmova2026.03.023
УДК 81'373.21:81'373.611

С.О. ВЕРБИЧ, доктор філологічних наук,
старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник відділу
історії української мови та ономастики
Інститут української мови НАН України
вул. Михайла Грушевського, 4, Київ, 01001
E-mail: sviatoverb@ukr.net
https://orcid.org/0000-0003-4671-1898

ПОДІЛЬСЬКІ ОЙКОНІМИ *ГОЛЕНДРА, ГОЛЕНДРИ* І *ГОЛІНДЕРНА* В СИСТЕМІ СПОРІДНЕНИХ ТОПОНІМІВ УКРАЇНИ ТА ІНШИХ СЛОВ'ЯНСЬКИХ РЕГІОНІВ

Статтю присвячено історико-етимологічному аналізові ойконімів ***Голендра*** *і* ***Голендри*** *в межах сучасних Тернопільської та Вінницької областей, а також назвам колишніх сіл* ***Олендри Струсівські*** *на Тернопільщині та* ***Голіндерна (Голендерня)*** *на Вінниччині. Наведені назви схарактеризовано в колі численних відповідників в інших регіонах України, зокрема на Волині, а також у Білорусі й Польщі. Ойконіми* ***Голендри, Олендри (Струсівські)*** *(‹* ***Голендри*** *з відпаданням початкового* ***Г-*** *у польськомовному середовищі) формально пов'язані з фонетично адаптованим на українському ґрунті пол.* ***holendry*** *'колонія (голландська)' ‹* ***holender (holander, olander, olender, olęder)*** *'поселенець із Голландії', на що вказують зафіксовані в українському словникові лексеми* ***голе́ндер*** *'голландець',* ***голе́ндерський*** *'голландський', що, однак, не дає однозначних підстав пов'язувати їх безпосередньо з голландськими переселенцями. Пізня хронологія (XIX ст.) більшості із цих назв свідчить радше про заснування зазначених поселень за зразком колоній на голландському праві. Тлумачення українських ойконімів* ***Голендри*** *як так званих родових (відродинних) назв, мотивованих антропонімом* ***Голендер****, безпідставне з огляду на те, що в Україні немає жодного ойконіма-посесива на зразок* ***Голендерів (-ова, -ове)****.*

Ключові слова: *відетнонімні топоніми, голландське поселення (колонія), етнонім, ойконім, Поділля.*

Цитування: Вербич С.О. (2026). Подільські ойконіми *Голендра, Голендри* і *Голіндерна* в системі споріднених топонімів України та інших слов'янських регіонів. *Українська мова, 3* (99), 23—33. https://doi.org/10.15407/ukrmova2026.03.023

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2026. Статтю опубліковано на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND license (https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/).

Історично-географічний регіон Поділля належить до давно заселених теренів у межах України. Тут протягом тривалого часу, принаймні із часів Київської Русі й у наступні періоди, проживали українці, які заснували в цій місцевості численні поселення. Освоєння Поділля, насамперед Середньої Наддністрянщини й Надбужжя (басейн Південного Бугу), у різні періоди середньовічної історії краю було нерівномірним. Як зазначав М.С. Грушевський, до 1-ї чверті XV ст. регіон активно обживало українське населення. Проте вже із XVI ст. значна частина Поділля перетворилася на пустелю. Це було спричинено частими нападами татар, адже саме подільськими землями пролягали сумнозвісні Чорний і Кучманський шляхи, якими кримці рухалися на українські Поділля, Волинь і Галичину (Грушевський, 1894, с. 6). Лише з кінця XVI — початку XVII ст. відновлюється заселення подільських Наддністрянщини й Надбужжя. Люди повертаються в запустілі села та селища й під проводом власників цих теренів закладають нові осади. Більшість із них збережено й дотепер. Їхні назви — яскраве свідчення української історії цього краю. Утім в ойконімному просторі Поділля наявні також назви, пов'язані із чужомовними етносами — як слов'янськими (російські старовіри, поляки, чехи), так і неслов'янськими (волохи (молдавани), німці, татари, чемериси). Вони свідчать про те, що в певні періоди тут проживали представники цих народів, які потрапили сюди здебільшого у феодальну добу внаслідок вільного чи примусового переміщення зі своїх рідних земель (Купчинський, 2011, с. 137). Такі назви дослідники називають відетнонімними топонімами (Лучик, 2015, с. 256) [1]. Вони цінні не лише для ономастики, як онімний матеріал, але й для історії, оскільки можуть приховувати інформацію і про етноси, що заселяли колись певну територію, і про давні міграції неавтохтонної людності (початкові й кінцеві пункти, маршрути переміщення тощо). Важливо, проте, розуміти, що відбиття дійсності у відетнонімних топонімах може бути і прямим, і опосередкованим. У першому разі, як слушно зауважував І.В. Муромцев, поява того чи того топоніма безпосередньо пов'язана з перебуванням у конкретному регіоні представників певного етносу, а в другому — топонім лише інформує про перебування тут людей, названих іменами чи прізвиськами, похідними від етнонімів (Муромцев, 2009, с. 79). Це означає, що, наприклад, власна географічна назва *Волохи* може вказувати як на перебування в певній місцевості представників волоської (молдавської) людності, так і на оселення тут свого часу людей, очільник яких мав прізвисько *Волох*.

В ойконіміконі Поділля представлено чимало так званих відетнонімних назв, напр.: *Пилипи* (‹ *пилипи* ‹ *пилипони* ‹ *филипони* 'російські старовіри'), *Татари, Чемериси, Чехи* та ін. Постає, однак, запитання, чи можна до цього переліку зараховувати нп *Голендра* та *Голендри* в межах сучасних Тернопільської та Вінницької областей відповідно, а також назву колиш-

[1] Дехто з дослідників відетнонімними називає ойконіми на *-ани / -яни*, похідні від так званих локально-етнічних назв (Бучко, 1990, с. 20—22; Худаш, 2004, с. 14).

нього с. *Олендри Струсівські* (1785—1788 рр. — *Olendry Strusowskie*; ЙФМ, с. 218) на Тернопільщині? На окрему увагу заслуговує ойконім *Голіндерна* (*Голендерня*) на Вінниччині, не представлений на сучасній топонімній карті цього регіону.

Як відомо, низка населених пунктів з'явилася на теренах Поділля за ініціативи польської влади, у підпорядкуванні якої різні частини краю перебували з 1-ї половини XV ст. (подільські райони сучасної Тернопільщини) і впродовж XVI — першої половини XVIII ст. (землі сучасних Вінниччини та Хмельниччини з незначною перервою під час турецької окупації) (Крикун, 1993, с. 180; ЕУ 6, с. 2137; Григоріїв, 2003, с. 203; Рибак, 2002, с. 150). Серед них, напевно, були й поселення з основами *Голендер- / Голендр-*: *Олендер- / Олендр-*, одне з яких зафіксовано в історичних джерелах кінця XVI — початку XVII ст. (див. далі).

Формально ойконіми *Голендра* і *Голендри* можна пов'язувати з укр. *голе́ндер* 'голландець', *голе́ндерський* 'голландський' (Грінченко 1, с. 300), що потрапили до української мови з польської. На це промовисто вказують відповідні лексеми пол. *holender, holander, olander, olender, olęder* 'поселенець із Голландії'. Від слова *holender* постали апелятиви *holendry* 'колонія (голландська)' (NMP III, с. 485) і *holendernia* 'голландське поселення; фільварок, де мешкають голландці' (SJP II, с. 48). Форма *olender* розвинулася з *holender* унаслідок відпадіння початкового *г-*. Це фонетичне явище непоодиноке в польській мові й трапляється якраз у давно засвоєних запозиченнях, напр.: *hołd* (XV—XVI ст.) 'акт підлеглості підданого зверхникові' і *ołd* 'присяга вірності підлеглого суверенові' ‹ свн. *hulde* 'прихильність, доброзичливість, ласка; дозвіл; підлеглість, вірність'; *hołdować* (XV ст.) 'бути прихильником, послідовником чогось', 'бути чиїмось васалом, підданим' і *ołdować* (XVI ст.) 'залежати від когось могутнішого' (Borýś, с. 195).

Лексема *holender* сформувалася на власне польському ґрунті з німецького запозичення *Holländer* 'голландець' (Brückner, с. 172). Зауважимо, що відповідні слова з польської мови потрапили не лише до української мови, але й до білоруської, пор. ст.-блр. *голендерский, голяндерский* 'голландський', 1682 р. (ГСБМ 7, с. 32).

У польській мові лексеми з основою *holender-* відомі із XVII ст. й пов'язані із самою реалією — *holendry*, тобто 'голландці' (Brückner, с. 172). У XVI ст. вихідці з Голландії (Фризії), тікаючи від релігійних переслідувань, оселилися в різних регіонах Польщі, заснувавши тут свої поселення (SG III, с. 99; Haliczer, с. 66; Rymut, 1973, с. 8; Ślęzak, 2014, с. 49). Тому семантика згаданих вище пол. лексем *holendry* 'колонія (голландська)' і *holendernia* 'голландське поселення' історично зумовлена.

З огляду на те що голландці в зазначений історичний період переселялися зі своєї батьківщини до Польщі природно, що саме тут зафіксовано найбільше ойконімів з основою *Holender- / Holendr-*. Упродовж 1547—1864 рр. на теренах Польщі й на територіях, які після трьох її поділів належали до інших держав, було засновано близько 1700 голендерських поселень (лише у Великопольщі — 925), з яких 350 заклали безпосередньо

голландці-меноніти та їхні нащадки (Chodyła, 2015, с. 10). Як зазначає З. Циргофферова, першим оселищем, що його заснували *голендри* у Великопольщі, було *Olędry Ujskie* (1597 р.) (Zierhofferowa, 2001). Серед таких ойконімів наявні як однослівні назви (*Holender, Holenderki, Holendry, Holendernia*), так і двокомпонентні ойконіми з означувальним складником, що вказував на зв'язок із назвою певного суміжного поселення, напр.: *Holendry Baranowskie, Holendry Borowieckie, Holendry Boruchowskie, Holendry Bytońskie, Holendry Ciężyńskie, Holendry Cisiogórskie, Holendry Dobrowskie, Holendry Kuźmińskie* та ін. (NMP III, с. 485—486). Зауважимо, що формальна структура деяких ойконімів *Holendry*, на перший погляд, може свідчити і про їхню належність до так званих родових, або відродинних, назв, пор. відповідно ст.-пол. антропоніми *Holender, Hollender*, 1633 р. (AP II, с. 67). Однак кількісний показник — численні ойконіми *Holendry* в різних регіонах, а також спільнокореневі назви *Holenderki* та *Holendernia* дають підстави пов'язувати назви *Holendry* безпосередньо або опосередковано з етнонімом *holendry* 'голландці'. Утім варто мати на увазі, що коли хронологічно найдавніші ойконіми *Holendry* (XVI—XVII ст.) і справді відображають зв'язок із назвою вихідців із Голландії, то пізніші деривати (XVIII—XIX ст.) зберегли лише давню назву, а відповідні поселення заснували не голландці, а, наприклад, польські чи німецькі поселенці за зразком колишніх голландських колоній (Rutkiewicz, 2001, с. 155; NMP III, с. 485; SG III, с. 99). Дослідники зауважували, що в цей період *голендрами* називали різних колоністів — поляків, німців, чехів, угорців, які закладали поселення на голландському праві, що передбачало довго- чи безстрокову оренду землі на основі сплати щорічного податку (Ślęzak, 2014, с. 49; Chodyła, 2015, с. 9). К. Римут зазначав, що пізніші ойконіми *Holendry* не належать до так званих етнічних назв. Вони пов'язані з певним типом господарювання (Rymut, 1973, с. 8). Прикметно, що такі назви осад відзначені й за межами історичної Польщі, а саме на білоруських та українських землях, що входили в минулому до складу Речі Посполитої. Ойконіми з основою *Holendr-, Holender-* зафіксовані на теренах Білорусі, пор., наприклад, назви *Holendernia, Holendry Komarowskie* в колишній Гродненській губ. (SG XV/1, с. 566), *Голендры Липинские* в колишньому Брестському пов. (RGN II, с. 398) та ін. Чимало таких назв і в різних регіонах України. Серед них — фільварок *Голендерня* (поблизу Микулич) (RGN II, с. 397), колонії *Holendry Świerzewskie, Holendry* (*Siemienówka*), *Holendry Zabuski* в колишньому Володимир-Волинському пов. Волинської губ., *Holendry* в колишньому Бердичівському пов. Київської губ. (SG XV/1, с. 566; XV/2, с. 384, 583). У зазначеному контексті заслуговують на увагу поселення так званих *бузьких голендрів* (*голєндрів*). Як стверджують дослідники, це була своєрідна етнічна група голландсько-німецького походження, що проживала на берегах Західного Бугу впродовж XVII—XX ст. Перші оселища її представники заснували в 1617 р., коли граф Рафаїл Лещинський надав привілей для групи *голендрів*, переселенців із Пруссії, для оселення на землях Білорусі й України (переважно на Волині) (Костюк,

2017, с. 105). Зокрема, у межах Волині колонії *бузьких голендрів* з'явилися на поч. XIX ст. і розміщувалися неподалік Західного Бугу в колишньому Ковельському пов. Це названі вище *Забузькі Голендри* й *Свєржовські Голендри* (там само). Волинський ареал ойконімів з основою *Голендр- / Голіндер-*, *Оліндер-* (‹ *Олендер-* ‹ *Голендер-*) доповнюють також назви місцевих локальних топооб'єктів, напр.: уроч. *Голендри* (с. Грабове Ковельськ. р-ну), уроч. *Голєндри* (с. Рівне Ковельськ. р-ну), кут. міста *Голєндри* (м. Горохів Волинськ. обл.), грибне та ягідне місце *Голіндерка* (с. Уманці Луцьк. р-ну), поле *Голіндерське* (с. Рівне Ковельськ. р-ну), кут. села *Оліндерня* і болото *Оліндерське* (с. Павлівка Володимирськ. р-ну) (Данилюк, с. 229).

Із наведених ойконімів з основою *Голендр- / Голендер-* у межах України докладніше схарактеризуємо відповідні назви на теренах Поділля, про які вже було згадано. Це ойконім *Голендра* в сучасній Тернопільській області та колишня назва с. *Олендри Струсівські* в цьому ж регіоні, *Голендри* в сучасній Вінницькій області та колишня назва с. *Голіндерна* на Східному Поділлі.

Ойконім *Голендра* (Підгаєцька міськ. громада Тернопільськ. р-ну Тернопільськ. обл.) відомий із XIX ст.: 1819—1820 рр. — *Olendry, Holendry* (ЙФМ, с. 82), 1882 р. — z *Holendrami* (Halicz (z *Holendrami*); *Holendry* — як присілок Підгаєць (SG III, с. 19, 100), 1946 р. — *Голяндра* (АТП 1947, с. 576), 1967 р. — *Голендра* (АТП 1967б, с. 10). Я. Залеський у своїй праці «Назви поселень Тернопільщини» обмежився загальним поясненням, що первісно *Голендрами* називали поселення, які заснували вихідці з Голландії, а «пізніше так називали всі поселення, засновані на надрічкових низовинах» (Zaleski, 1987, с. 49) [2]. Д.Г. Бучко пояснював цей ойконім як похідний від родинної назви *Голендри* (Бучко, 2017, с. 80). Формально така версія не суперечить словотвірним ознакам ойконіма *Голендри*, однак ширший контекст ойконімних паралелей (див. вище пол. *Holendry*) уможливлює інше тлумачення цієї назви. Е. Клісевич аналізує її серед етнічних назв (Klisiewicz, 2001, с. 30). А. Чапля пов'язує назву *Голендра* (*Голендри*) з етнічною назвою *Holender* 'мешканець Голландії', зазначаючи, що «так називали поселення, які засновували поляки за зразком голландських колоній...» (Czapla, 2018, с. 73, 76). Відносно пізня фіксація ойконіма *Голендри* не дає підстав пов'язувати його безпосередньо з етнонімом *holendry* 'вихідці з Голландії, які в XVI ст. оселилися в Польщі, тікаючи з батьківщини від релігійного переслідування' (SG III, с. 99). Імовірно, це було поселення на голландському праві, засноване поляками. З історичних джерел відомо, що тут здебільшого проживала польська людність (Powiat, с. 83). У 1939 р. в околиці цього села була колонія *Мазури* (Фурда, 1980, с. 459) ‹ *мазу́ри* 'велика етнічна група поляків, що живе на північному сході Польщі й говорить одним із діалектів польської мови' (СУМ IV, с. 596). Польське населення переважало в *Голендрах* аж до 1946 р. (ТЕС 1, с. 368). Форма жін. роду *Голяндра* вторинна до *Голендри*, очевидно, унаслідок граматично-

[2] У праці польської дослідниці Т. Плюскоти (Pluskota, 1998) цю назву не схарактеризовано.

го узгодження з іменником *коло́нія* ‘поселення переселенців з іншої країни чи області’ (СУМ IV, с. 231).

Назва *Олендри Струсівські* сьогодні не представлена на топонімній карті Тернопільщини. Як свідчать історичні документи, раніше, у XVI—XVII ст., вона мала форму *Holendry* (AHRP). У пізніші часи, 1785—1788 рр., — *Olendry Strusowskie* (ЙФМ, с. 218), 1886 р. — *Olendry*, як частина Слобідки-Струсівської (SG VII, с. 460). Згідно з покажчиком адміністративно-територіального устрою України станом на 1946 р., таке поселення не відзначене як самостійне. Очевидно, тоді воно було у складі с. *Слобідка-Струсівська* (АТП 1947, с. 580), яке згодом перейменували на *Кам’янку* (АТП 1967б, с. 83) — тепер у Микулинецькій селищній громаді Тернопільського р-ну. Щодо зміни форми *Голендри* в *Олендри*, то, як уже йшлося, вона зумовлена відпадінням початкового ***Г***-. Як свідчать історичні джерела, зазначений ойконім відомий наприкінці XVI ст., що дає певні підстави пов’язувати його з етнічною назвою *holendry* ‘вихідці з Голландії...’. З іншого боку, це поселення могли заснувати й поляки за зразком голландських колоній, які на ту пору активно освоювали регіон Західного Поділля.

Назва с. *Голендри* (Хмільницьк. р-н Вінницьк. обл.) у XIX ст. позначала виселок залізничної станції *Голендри* при залізниці Жмеринка — Київ: 1882 р. — *Holendry* (SG III, с. 100). Цьому ойконіму, як і згаданому вище *Голендра*, так би мовити, пощастило, оскільки його, незважаючи на іншомовну форму, не перейменували під час масової кампанії зміни назв поселень після 1945 р., пор. відповідно фіксації до і після зазначеного періоду: 1925 р. — зі ст. *Голендри* (НМП, с. 32), 1946 р. — с-ще залізн. ст. *Голендри* (АТП 1947, с. 19), 1967 р. — с-ще *Голендри* (АТП 1967а, с. 21), 1972 р. — с-ще *Голендри* (АТП 1973, с. 17), станом на сьогодні — село (https://uk.wikipedia.org/wiki/Голендри). Назва, імовірно, пов’язана з тутешньою німецькою колонією *Голендри* (Труды, с. 254). Як відомо, такі поселення на теренах Польщі спершу засновували нащадки голландців із Пруссії, а з плином часу — німці та поляки (Rutkiewicz, 2001, с. 155). У цьому контексті важливо зазначити, що київський воєвода Потоцький у 1791 р. оселив у суміжному поселенні Самгородок *голендрів* (SG X, с. 247).

На території Вінниччини до 1946 р. був відомий іще один населений пункт з основою *Голендер- / Голіндер-* — виселок *Голендерня*, 1925 р. (НМП, с. 240), до 1946 р. — х. *Голіндерна* (АТП 1947, с. 957), з 1946 р. — х. *Ясний* (АТП 1947, с. 40), 1967 р. — с-ще *Ясне* (АТП 1967а, с. 29), тепер у Чернівецькій селищній громаді Могилів-Подільського р-ну. Формально структура ойконіма *Голендерня* вказує на його зв’язок із пол. *holendernia* ‘голландське поселення; фільварок, де мешкають голландці’ (SJP II, с. 48), однак пізня хронологія цієї назви свідчить про те, що зазначене оселище заклали поляки за зразком колоній на голландському праві. Опосередковано таке припущення підтверджує заснування польських колоній у 20-х роках XX ст. у низці поселень Тернопільської області: у межах с. Галич у 1922 р. розпарцельовано землю для польських колоністів, де поселилося

30 польських родин (Гусак, Фурда, 1980, с. 449); у 1921—1922 рр. на розпарцельованих ґрунтах власника Оснінського постала польська колонія (Сабатюк, 1980, с. 592); у 1922—1925 рр. поляки-мазури заснували колонію в с. Новосілка колишнього Підгаєцького повіту (Дурбак, 1980, с. 578). У цьому контексті варто, очевидно, пояснювати й гідронім *Оледе́рня* (р., Летичівськ. р-н Хмельницьк. обл.; СГУ, с. 396) ‹ **Голедерня* ‹ *Голендерня*.

Історико-етимологічний аналіз подільських ойконімів *Голендра, Голендри, Олендри Струсівські* та *Голендерня* (*Голіндерна*), з яких у сучасному ойконімному просторі України функціонують лише дві назви — *Голендра* та *Голендри*, у системі українських, білоруських і польських топонімних відповідників уможливлює такі висновки:

1. Формальна структура цих назв указує на їхній опосередкований зв'язок з апелятивами *голендри* 'переселенці з Голландії' і *голендерня* 'голландське поселення', що сягають відповідно пол. *holendry* і *holendernia*.

2. Пояснення українських ойконімів *Голендри* як так званих родових назв, мотивованих антропонімом *Голендер*, безпідставне, оскільки в Україні немає жодного ойконіма-посесива, який би однозначно засвідчував зв'язок із такою особовою назвою.

3. Відносно пізня фіксація (XIX ст.) західноподільського ойконіма *Голендра* ‹ *Holendry*, а також історичні свідчення про переважно польську людність цього населеного пункту вказують на те, що це поселення заснували не *голендри* — вихідці з Голландії, які в XVI ст. переселилися до різних регіонів тодішньої Польщі, тікаючи зі своєї батьківщини від релігійних переслідувань, а, найімовірніше, поляки на основі голландського права. Напевно, у цьому ж контексті варто аналізувати й назву *Олендри* (*Струсівські*) ‹ *Holendry*, оскільки немає переконливих відомостей, які б підтверджували заснування цього оселища переселенцями з Голландії. Аналогійно треба пояснювати і східноподільські ойконіми *Голендри* і *Голендерня*, що підтверджує їхня пізніша хронологія — XIX ст. і 1-ша пол. XX ст. відповідно.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

АТП 1947 — *Українська РСР. Адміністративно-територіальний поділ на 1 вересня 1946 року. Видання перше.* (1947). Київ: Українське вид-во політичної літератури.

АТП 1967а — *Вінницька область. Адміністративно-територіальний поділ на 1 квітня 1967 року.* (1967). Вінниця: Вінницьке обласне управління по пресі.

АТП 1967б — *Тернопільська область. Адміністративно-територіальний поділ на 1 квітня 1967 року* (1967). Тернопіль: Тернопільське обласне управління по пресі.

АТП 1973 — *Українська РСР. Адміністративно-територіальний поділ на 1 січня 1972 року.* (1973). Київ: Вид-во політичної літератури.

Грінченко — Грінченко Б.Д. (упоряд.). (1958). *Словарь української мови.* Надрук. з вид. 1907—1909 рр. Т. 1—4. Київ: Вид-во АН УРСР.

ГСБМ — Блізнюк Т.І. та ін. (склад.), Жураўскі А.І., Булыка А.М. (рэд.). (1982—2017). *Гістарычны слоўнік беларускай мовы* (вып. 1—37). Мінск: Навука і тэхніка.

Данилюк — Данилюк О.К. (2025). *Словник мікротопонімів Волині. Рукопис.* Луцьк.

ЕУ — Кубійович В. (ред.). *Енциклопедія українознавства. Перевидання в Україні.* (1993—2003). Т. 1—11. Львів: Наукове товариство ім. Т. Шевченка.

ЙФМ — *Йосифінська (1785—1788) і Франциканська (1819—1820) метрики. Перші поземельні кадастри Галичини. Покажчик населених пунктів.* (1965). Київ: Наукова думка.

НМП — *Населені місця Поділля.* (1925). Винниця: Держдрукарня ім. т. Леніна.

СГУ — Желєзняк І.М., Корепанова А.П., Масенко Л.Т. та ін. (упоряд.); Цілуйко К.К. (голова ред. кол.) (1979). *Словник гідронімів України.* Київ: Наукова думка.

СУМ — *Словник української мови: в 11 т.* (1970—1980). Київ: Наукова думка.

ТЕС — *Тернопільський енциклопедичний словник: у 4 т.* (2004—2010). Тернопіль: «Збруч».

Труды — *Труды Подольского епархиального историко-статистического комитета* (вып. 9: *Приходы и церкви Подольской епархии*). (1901). Е. Сецинский (ред.). Каменецъ-Подольск.

AHRP — Jabłonowski A. (oprac., wyd.). (1899—1904). *Atlas historyczny Rzeczypospolitej Polskiej. Epoka przełomu XVI-go na XVII-sty. Dział II-gi: Ziemie ruskie Rzeczypospolitej.* Warszawa — Wiedeń.

AP — Cieślikowa A. (red.), Skowronek K. (współpraca). (2007—2016). *Antroponimia Polski od XVI do końca XVIII wieku. Wybór artykułów hasłowych oraz wykazy nazwisk z chronologią i geografią* (t. I—VI). Kraków: Wyd-wo Lexis.

Boryś — Boryś W. (2005). *Słownik etymologiczny języka polskiego.* Kraków: Wyd-wo Literackie.

Brückner — Brückner A. (1957). *Słownik etymologiczny języka polskiego.* Warszawa: Wiedza powszechna.

Haliczer — Haliczer J. (1933). *Słownik geograficzny. Pochodzenie i znaczenie nazw geograficznych.* Tarnopol: Nakładem Towarzystwa turystyczno-krajoznawczego.

NMP — Rymut K. (1996—2021). *Nazwy miejscowe Polski: Historia. Pochodzenie. Zmiany* (t. I—XVI). Kraków: Wyd-wo Instytutu języka polskiego PAN.

Powiat — Niedźwiecki M. (1896). *Powiat podhajecki pod względem geograficznym, statystycznym i historycznym z dołączeniem mapy.* Stanisławów: Nakładem autora.

RGN — Vasmer M. (begr.). (1962—1981). *Russisches geographisches Namenbuch* (Bd. I—X). Wiesbaden: Otto Harrassowitz.

SG — Chlebowski B., Sulimierski F., Walewski W. (red.). (1880—1902). *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich* (t. I—XV). Warszawa: Nakł. F. Sulimierskiego, W. Walewskiego.

SJP — Karłowicz J., Kryński A., Niedźwiedzki W. (1900—1927). *Słownik języka polskiego* (t. I—VIII). Warszawa: Nakł. prenumeratorów i Kasy im. Mianowskiego.

ЛІТЕРАТУРА

Бучко Д.Г. (1990). *Походження назв населених пунктів Покуття.* Львів: Світ.

[Бучко Д.], Котович В. (2017). *Походження назв населених пунктів Тернопільщини.* Дрогобич: Посвіт.

Григоріїв Н.Я. (2003). *Поділля. Географічно-історичний нарис (репринтне видання).* Кам'янець-Подільський: Оіюм.

Грушевский М. (1894). *Барское староство. Исторические очерки (XV—XVIII в.).* Киев.

Гусак В., Фурда М. (1980). Галич. *Підгаєцька земля. Історико-мемуарний збірник* (с. 448—454). Т. Гунчак (ред.). Нью-Йорк — Париж — Сидней — Торонто.

Дурбак І. (1980). Як святкували Різдво в Новосілці. *Підгаєцька земля. Історико-мемуарний збірник* (с. 572—580). Т. Гунчак (ред.). Нью-Йорк — Париж — Сидней — Торонто.

Костюк М.П. (2017). Ювілей бузьких голендрів: 400-річчя заснування перших колоній на Західному Бузі. *Питання німецької історії: збірник наукових праць* (с. 105—114). Дніпро: РВВ ДНУ.

Крикун М.Г. (1993). *Адміністративно-територіальний устрій Правобережної України в XV—XVIII ст. Кордони воєводств в світлі джерел*. Київ: МП «Офорт».

Купчинський О. (2011). З історіографії найдавніших українських і слов'янських топонімів та деякі завдання їх дослідження в Україні. *Вибрані статті та матеріали (т. 1: Студії з історії української мови та ойконімії)* (с. 131—151). Львів: Наукове товариство ім. Шевченка.

Лучик В.В. (2015). Тюркізми в топонімії України: історико-етимологічний аспект. *Linguistica, 1* (55), 251—262. Ljubljana. https://doi.org/10.4312/linguistica.55.1.251-262

Муромцев І.В. (2009). Відетнонімічна гідронімія басейну Сіверського Дінця. *Вибрані праці* (с. 78—85). А. Нелюба (упор., ред.). Харків: Історико-філологічне товариство.

Рибак І.В. (2002). *Хмельниччина від найдавнішого часу до сьогодення: навч. посібник*. Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА.

Сабатюк В. (1980). Раковець. *Підгаєцька земля. Історико-мемуарний збірник* (с. 591—592). Т. Гунчак (ред.). Нью-Йорк — Париж — Сидней — Торонто.

Фурда Ф. (1980). Голендри. *Підгаєцька земля. Історико-мемуарний збірник* (с. 459—461). Т. Гунчак (ред.). Нью-Йорк — Париж — Сидней — Торонто.

Худаш М.Л. (2004). *Українські карпатські і прикарпатські назви населених пунктів (утворення від відапелятивних антропонімів)*. Львів: Інститут народознавства НАН України.

Chodyła Z. (2015). *Zarys najstarszych dziejów osad olęderskich w Puszczy Pyzdrskiej 1746—1793.* Pyzdry.

Czapla A. (2018). *Nazwy miejscowości historycznej ziemi halickiej*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.

Klisiewicz E. (2001). *Nazwy miejscowe Tarnopolszczyzny (motywacja — geneza — struktura)*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej.

Pluskota T. (1998). *Nazwy miejscowe ziem ruskich Rzeczypospolitej XVI—XVIII w.* Bydgoszcz: Wydawnictwo Uczelniane WSP w Bydgoszczy.

Rutkiewicz M. (2001). Sposoby tworzenia wielkopolskich nazw osad olęderskich. *Toponimia i oronimia* (s. 155—168). A. Cieślikowa, B. Czopek-Kopciuch (reds.). Kraków.

Rymut K. (1973). Etniczne nazwy miejscowe w Małopolsce. *Onomastika, 18*, 5—27.

Ślęzak J. (2014). Osadnictwo olęderskie a osadnictwo na prawie olęderskim. *Cywilizacja i Polityka, 12*, 49—57.

Zaleski J. (1987). *Nazwy miejscowe Tarnopolszczyzny*. Wrocław: Ossolineum.

Zierhofferowa Z. (2001). Nazwy osad olęderskich w Wielkopolsce. Powstawanie i zmiany. *Ogólnopolska konferencja Olędry i ich dziedzitwo w Polsce. Historia, stan zachowania, ochrona* (Toruń, 11—13 października 2001 r.). https://surl.li/borlbe (дата звернення: 17.07.2026).

Статтю отримано 29.07.2026
Статтю схвалено 14.09.2026
Статтю опубліковано 02.11.2026

REFERENCES

Buchko, D.H. (1990). *Origin of the names of settlements in Pokuttya*. Lviv: Svit (in Ukrainian).

[Buchko, D.], & Kotovych, V. (2017). *Origin of the names of settlements in Ternopil region*. Drohobych: Pósvit (in Ukrainian).

Chodyła, Z. (2015). *Zarys najstarszych dziejów osad olęderskich w Puszczy Pyzdrskiej 1746—1793.* Pyzdry (in Polish).

Czapla, A. (2018). *Nazwy miejscowości historycznej ziemi halickiej*. Lublin: Towarzystwo. Naukowe KUL (in Polish).

Durbak, I. (1980). How Christmas was celebrated in Novoselka. *The Pidhaitsi Region: A Historical and Memoir Collection* (pp. 572—580). T. Hunchak (Ed.). Niu-York — Paryzh — Sydnei — Toronto (in Ukrainian).

Furda, F. (1980). Holendry. *The Pidhaitsi Region: A Historical and Memoir Collection* (pp. 459—461). T. Hunchak (Ed.). Niu-York — Paryzh — Sydnei — Toronto (in Ukrainian).

Grushevskij, M. (1894). *Barskoye Starostwo. Historical Essays (15th—18th Centuries)*. Kiev (in Russian).

Hryhoriiv, N.Ya. (2003). *Podillia. Geographical and historical essay (reprint edition)*. Kamianets-Podilskyi: Oiium (in Ukrainian).

Husak, V., & Furda, M. (1980). Halich. *The Pidhaitsi Region: A Historical and Memoir Collection* (pp. 448—454). T. Hunchak (Ed.). Niu-York — Paryzh — Sydnei — Toronto (in Ukrainian).

Khudash, M.L. (2004). *Ukrainian Carpathian and Precarpathian names of settlements (formed from appellative anthroponyms)*. Lviv: Instytut narodoznavstva NAN Ukrainy (in Ukrainian).

Klisiewicz, E. (2001). *Nazwy miejscowe Tarnopolszczyzny (motywacja — geneza — struktura)*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej (in Polish).

Kostiuk, M.P. (2017). Anniversary of the Bug Dutch: 400th anniversary of the founding of the first colonies on the Western Bug. *Questions of German History: A Collection of Scientific Papers* (pp. 105—114). Dnipro: RVV DNU (in Ukrainian).

Krykun, M.H. (1993). *Administrative-territorial structure of Right-Bank Ukraine in the 15th—18th centuries. Borders of voivodeships in the light of sources.* Kyiv: MP "Ofort" (in Ukrainian).

Kupchynskyi, O. (2011). From the historiography of the most ancient Ukrainian and Slavic toponyms and some tasks of their research in Ukraine. *Kupchynskyi O. Selected Articles and Materials (Vol. 1: Studies on the History of the Ukrainian Language and Oikonymy)* (pp. 131—151). Lviv: Naukove tovarystvo im. Shevchenka (in Ukrainian).

Luchyk, V.V. (2015). Turkisms in the toponymy of Ukraine: historical and etymological aspect. *Linguistica, 1* (55), 251—262. Ljubljana. https://doi.org/10.4312/linguistica.55.1.251-262 (in Ukrainian).

Muromtsev I.V. (2009). Etnonymic hydronymy of the Siversky Donets basin. *Selected works* (pp. 78—85). A. Nelyuba (comp. and ed.). Kharkiv: Istoryko-filolohichne tovarystvo (in Ukrainian).

Pluskota, T. (1998). *Nazwy miejscowe ziem ruskich Rzeczypospolitej XVI—XVIII w.* Bydgoszcz: Wydawnictwo Uczelniane WSP w Bydgoszczy (in Polish).

Rutkiewicz, M. (2001). Sposoby tworzenia wielkopolskich nazw osad olęderskich. *Toponimia i oronimia* (pp. 155—168). A. Cieślikowa, B. Czopek-Kopciuch (eds.). Kraków (in Polish).

Rybak I.V. (2002). *Khmelnytskyi region from ancient times to the present day: textbook*. Kamianets-Podilskyi: Abetka-NOVA (in Ukrainian).

Rymut, K. (1973). Etniczne nazwy miejscowe w Małopolsce. *Onomastika, 18*, 5—27 (in Polish).

Sabatiuk, V. (1980). Rakovets. *The Pidhaitsi Region: A Historical and Memoir Collection* (pp. 591—592). T. Hunchak (Ed.). Niu-York — Paryzh — Sydnei — Toronto (in Ukrainian).

Ślęzak, J. (2014). Osadnictwo olęderskie a osadnictwo na prawie olęderskim. *Cywilizacja i Polityka, 12*, 49—57 (in Polish).

Zaleski, J. (1987). *Nazwy miejscowe Tarnopolszczyzny*. Wrocław: Ossolineum (in Polish).

Zierhofferowa, Z. (2001). *Nazwy osad olęderskich w Wielkopolsce. Powstawanie i zmiany. Ogólnopolska konferencja Olędry i ich dziedzitwo w Polsce. Historia, stan zachowania, ochrona (Toruń, 11—13 października 2001 r.)*. Retrieved July 17, 2026 from https://surl.li/borlbe (in Polish).

Received 29.07.2026
Approved 14.09.2026
Published 02.11.2026

Sviatoslav Verbych, Doctor of Philology, Senior Researcher, Leading Researcher
in the Department of History of the Ukrainian Language and Onomastics
Institute of Ukrainian Language of the National Academy of Sciences of Ukraine
4 Mykhailo Hrushevskyi St., Kyiv 01001, Ukraine
E-mail: sviatoverb@ukr.net
https://orcid.org/0000-0003-4671-1898

PODIL OIKONYMS *HOLENDRA*, *HOLENDRY* AND *HOLINDERNA* IN THE SYSTEM OF RELATED TOPONYMS OF UKRAINE AND OTHER SLAVIC REGIONS

The article is devoted to the historical and etymological analysis of the oikonyms *Holendra* and *Holendry* within the modern Ternopil and Vinnytsia regions, as well as the names of the former villages *Olendra Strusivski* in Ternopil region and *Holinderna* (*Holendernya*) in Vinnytsia region. The above names are characterized among numerous counterparts in other regions of Ukraine, in particular in Volyn, as well as in Belarus and Poland. The oikonyms *Holendry*, *Olendry* (*Strusivski*) (‹ *Holendry* with the loss of the initial ***G-*** in the Polish-speaking environment) are formally related to the phonetically adapted Polish *holendry* ‘colony (Dutch)’ ‹ *holender* (*holander, olander, olender, olęder*) ‘settler from Holland’, as indicated by the lexemes *holender* ‘hollandets’, *holenderskiy* ‘hollandskiy’ recorded in the Ukrainian dictionary, which, however, does not provide unambiguous grounds to link them directly with Dutch immigrants. The late chronology (19th century) of most of these names rather indicates the establishment of these settlements on the model of colonies under Dutch law. The interpretation of the Ukrainian oikonyms *Holendry* as so-called generic (family) names motivated by the anthroponym *Holender* is unfounded, given that neither in Ukraine is there a single possessive oikonym like *Holender* (*-ova*, *-ové*).

Keywords: *etnonymic toponyms, Dutch settlement (colony), ethnonym, oikonym, Podolsk region.*

https://doi.org/10.15407/ukrmova2026.03.034
УДК 811.161.2'373.611

Г.М. КУЦАК, кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
вул. Григорія Сковороди, 2, м. Київ, 04655
E-mail: hannakutsak@ukma.edu.ua
https://orcid.org/0000-0001-7901-2669

ВИЯВИ СЛОВОТВІРНОЇ АНАЛОГІЇ В СУЧАСНІЙ МОВНІЙ ПРАКТИЦІ

Статтю присвячено дослідженню виявів групової аналогії в сучасному українському словотворенні на основі продуктивних і непродуктивних словотвірних типів. Визначено словотвірну аналогію з автоматичною і неавтоматичною мотивованістю. Простежено зв'язок між аналогією у словотворенні й структурно-семантичними трансформаціями словотвірних зразків. Відзначено тенденцію до формування нових лексичних одиниць за допомогою субституційних перетворень.

Ключові слова: *словотвірна аналогія, групова словотвірна аналогія, словотвірний тип, словотвірний зразок, субституція.*

У пошуках нових номінативних одиниць і відповідних словотвірних структур мовці звичайно спираються на наявні в мові зразки, послуговуючись принципом аналогії. Аналогію як чинник еволюції мов докладно описав Ф. де Сосюр, співвіднісши з одним з аспектів явища інтерпретації, виявом загальної діяльности, що забезпечує розмежування мовних одиниць (Сосюр, 1998, с. 209).

Мовна аналогія в широкому сенсі — «процес формального і/або семантичного вподібнення однієї мовної одиниці іншій, а також перенесення відношень між одиницями однієї групи на одиниці іншої групи» (Загнітко, 2020, с. 31). Аналогію на рівні деривації трактують як індукцію одного словотвірного типу на інший (Никитина, 1973, с. 46), кореляцію певних словотвірних значень і аналогійних формально-семантичних схем побудови слів (Шипнівська, 2012, с. 57).

Цитування: Куцак Г.М. (2026). Вияви словотвірної аналогії в сучасній мовній практиці. *Українська мова, 3* (99), 34—51. https://doi.org/10.15407/ukrmova2026.03.034

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2026. Статтю опубліковано на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND license (https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/).

Будь-якому новоутвореному слову має передувати неусвідомлене порівняння мотивувальних форм, що зберігаються в мові з відповідними синтагматичними й асоціативними відношеннями (Сосюр, 1998, с. 208—209). Аналогією послуговуються, щоб заповнити номінативну лакуну, уточнити чи увиразнити назву об'єкта дійсности. Це, зокрема, засвідчують дослідження неологійних явищ у сучасній українській мові О.А. Стишова (Стишов, 2005), Є.А. Карпіловської (Карпіловська, 2008), Н.Ф. Клименко (Клименко, 2014), Ж.В. Колоїз (Колоїз, 2015), Ю.В. Романюк (Романюк, 2017), Л.П. Кислюк (Кислюк, 2024) та ін.

Мета пропонованої статті — проаналізувати особливості творення дериватів під впливом групової аналогії, що зумовлює поповнення, оновлення чи активізацію словотвірних типів у сучасному українському лексиконі, простежити тенденції у використанні словотвірних зразків для продукування узусних або оказіональних одиниць із потенційними формально-семантичними трансформаціями словотвірних типів.

Використання аналогії у словотворенні — це доведені до автоматизму дії. Серед основних чинників цього явища — принцип мовної економії, що, зокрема, виявляється в економії засобів номінації і зусиль мовців. А.М. Нелюба кваліфікував аналогійні явища як процес появи і появу «незапрограмованих системою, непередбачених дериватів за взоруванням на чужі зразки, в основі чого можуть лежати деякі семантичні асоціації, звукова близькість із зразками, свідома / несвідома словотворчість тощо» (Нелюба, 2011, с. 63).

На ґрунті наявного в мові граматичного ресурсу (відомих понятєвих категорій і їхніх граматичних маркерів — словотворчих засобів, граматичних форм слів тощо) мовець добирає базові чи унікальні зразки для утворення лексеми, зіставляє їх із реалією в конкретних обставинах, тобто увідповіднює ословлюваний об'єкт морфолого-словотвірному зразкові, усталеному в мові. Переносною ознакою або основою аналогії можуть стати асоціативно-мисленнєві процеси (що постали як образ, сформований на ґрунті редукованого внутрішнього мовлення) чи натяк (що внаслідок інтеріоризації став опосередкованим зверненням до певного об'єкта дійсности), а також судження (своєрідна зв'язка між мотиватором і формантом похідного слова). У тій самій понятєвій парадигмі в образі інтеріоризованого об'єкта може переважати будь-яка з ознак (не обов'язково визначальна щодо його сутности, а часто виразна щодо сугестивного ефекту). Внутрішня форма слова в повторюваних схемах продукування лексем об'єднує навколо себе семантично значущі складники — афіксальні морфеми чи співзвучні сегменти слова, залишаючи на них відбиток асоціативно-змістових характеристик словотвірного зразка.

Без аналогійного зіставлення чи певного аналогійного тла зрозуміти нове слово неможливо. Аналогія у словотворенні слугує засобом зв'язку між групами лексичних одиниць зі спільними формальними та/або семантичними ознаками. Поповнюючись новими дериватами, зокре-

ма й під впливом словотвірної аналогії, ці групи зазнають структурно-семантичних трансформацій.

Ф.О. Нікітіна поділила словотвірну аналогію залежно від взаємодії різних за обсягом аналогійних процесів на групову і сингулярну. Найпотужнішим виявом аналогії у словотворенні, на її думку, є «глибинна», забезпечена передовсім груповою аналогією, що вналежнює слова до певних словотвірних типів (Никитина, 1973, с. 196).

Аналогія впливає на характер семантико-морфологійної мотивованости, яку поділяють на автоматичну (широку регулярну аналогію з ознаками рекурсивности) та неавтоматичну (виявлену за значної кількости суфіксів, наявність яких за однотипної твірної основи не дає підстав для автоматичного їх приєднання до такої основи) (там само, с. 27).

Словотвірні аналогійні процеси оприявнюють «живі» ресурси мови, такі як продуктивні словотвірні типи, активізовані чи актуалізовані в сучасній мовній практиці деривати, а також зумовлюють деякі зрушення в корпусі регулярних зразків для творення слів. Навіть «найбільш закритий» словотвірний тип може стати джерелом уподібнення (там само, с. 85).

На тлі соціально-ідеологійних перетворень в Україні у слововжитку сучасного суспільства сформувалися «найчутливіші» групи лексичних одиниць. Вони являють собою рефлексію мовців на процеси, що розгортаються в різних сферах, і надто в суспільно-політичній. Сьогодення зумовлює деривацію прагматичного характеру, побудовану на принципі формально-семантичного вподібнення та виразних асоціативно-мотиваційних зв'язках конкретного словотвірного зразка й суб'єкта аналогії.

На думку Л.П. Кислюк, «аналогія виконує функцію фільтра системи мови й сприяє закріпленню певних моделей словотворення за певними семантичними групами лексики» (Кислюк, 2019, с. 581). Гнучкість лексико-граматичної системи української мови стимулює до вибору найоптимальніших у структурно-фонетичному й семантико-асоціативному плані дериватів-зразків із наявних груп лексем (словотвірних категорій, словотвірних типів). Як засвідчує мовна практика, аналогійні деривaційні процеси хоч і відбуваються значною мірою в межах словотвірних типів, проте часто спричиняють зміну мотиваційних співвідношень. Основою вподібнення стають здебільшого словотвірне значення, вербалізоване афіксом, і репрезентант словотвірного типу — дериват, що в усталеній формі слугує опорою для похідної узусної одиниці або з певними структурно-семантичними змінами — зразком для оказіональної назви.

За аналогійним принципом поповнюються групи лексем оказіональних назв людей. Закріплення певних суфіксів за семантичними групами Ф.О. Нікітіна кваліфікувала як вияв групової аналогії (Никитина, 1973, с. 18). В українській мові словотвірна категорія особи представлена різними словотвірними типами, у межах яких є відсубстантивні назви із суфіксами *-ець / -івець / -овець, -ист / -іст, -ник, -ар*, що як комплекси звуків у мовців асоціюються з особою через її стосунок до якогось предмета.

Демократизація та багатопартійність у першій чверті XXI ст. сприяли утворенню чималої кількости відонімних дериватів, що поповнили наявну в українській літературній мові групу слів із суфіксом *-ець* і його варіантами *-івець, -овець* (з можливими фонетичними змінами у твірній основі чи словотворчому засобі). Зокрема, у ній наприкінці XX ст. були зафіксовані номінації *кравчуківець* (УЛС), *морозівець* (там само), *симоненківець* (там само) та ін., сформовані, імовірно, за аналогією до відомих ще в першій половині XX ст. відантропонімних дериватів на зразок *махновець, петлюрівець* та ін.

Основою вподібнення для відантропонімних назв із деривaційною семантикою ‘прихильник / прибічник, послідовник особи, відомої певною діяльністю, представник політичної сили’ є словотворчий суфікс й асоціативно-мотиваційний зв’язок із певною персоною, напр.: *аваківець* (ЛСІ 2014), *асадівець* (ЛСІ 2012—2013), *калетниковець* (ЛСІ 2014), *ляшківець* (ЛСІ 2015—2016), *медведчуківець* (ЛСІ 2014), *порошенківець* (НДП [1], с. 13), *тимошенківець* (там само, с. 18), *трампівець* (ЛСІ 2015—2016), *фаріонівець* (там само), *фірташівець* (ЛСІ 2014), *шокінець* (ЛСІ 2015—2016), *ющенківець* (НДП, с. 13) та ін.

Із цим же суфіксом *-ець* і його варіантом *-івець*, активізованих у зазначений період, утворено й інші відонімні назви осіб — членів партії, представників політичних сил [*народнофронтівець* (СНУ 2012—2016), *нашоукраїнець* (НДП, с. 18), *правосекторівець* (СНУ 2012—2016), *свободівець* (НДП, с. 18), *сильноукраїнець* (СНУ 2012—2016), *слугонародівець* (НДП, с. 19), *фронтозмінівець* (СНУ 2012—2016)], державних органів [*київрадівець* (УЛС)], організацій, громадських рухів, добровольчих корпусів [*азовець, айдарівець* (ЛСІ 2014), *торнадівець* (ЛСІ 2015—2016)] чи учасників подій [*євромайданівець* (ЛСІ 2012—2013)].

Унаслідок демократизації публіцистичного стилю наприкінці XX ст. — на початку XXI ст. в українських ЗМІ з’явилося багато відабревіатурних назв осіб, утворених за зразком того самого словотвірного типу із суфіксом *-івець/-овець* на кшталт *айтівець, бепепівець, бютівець / б’ютівець* (НДП, с. 18), *дуківець* (ЛСІ 2015—2016), *мсеківець, нунсовець* (НДП, с. 19), *фебеерівець* та ін.

Словотвірну аналогію використано у творенні деривaційно не однорідних номінативних одиниць, що не належать до одного словотвірного типу. Формально й семантично вони вподібнені лексемам конкретного словотвірного типу (суфікс вербалізує спільне для дериватів словотвірне значення — переносну ознаку), мають аналогійні мотиваційні судження та внутрішню форму слова, визначену виокремлювальною референційною ознакою. Аналогія, з одного боку, може уніфікувати способи утворення слів, з іншого, — порушувати формально-семантичну схему моделювання лексем у межах словотвірного типу. Серед мотиваторів-пропріативів — однослівні прості оніми [*азовець* ← *Азов, торнадівець* ← *Торнадо*], складноско-

[1] Тут і далі деякі приклади взято з монографії М.І. Степаненка (див. умовні скорочення: **НДП**), де описано помітні зміни в політичному лексиконі 2020 року.

рочені або складні слова-оніми [*опоблоківець* ← *Опоблок* (← *Опозиційний блок*), *євромайданівець* ← *Євромайдан* та ін.], двокомпонентні оніми — словосполучення [*нашоукраїнець* ← *Наша Україна, правосекторівець* ← *Правий сектор, слугонародівець* ← *Слуга народу, фронтозмінівець* ← *Фронт змін*], абревіатури [*бепепівець* ← *БПП, б'ютівець* ← *Б'ЮТ, дуківець* ← *ДУК, нунсовець* ← *НУНС* і под.]. Виявлену у процесі вподібнення словотвірну неоднорідність можна трактувати як різновиди аналогії, що оприявнюють потенціал словотвірного зразка.

З-поміж дериватів, які постали під впливом групової аналогії, є чимало «одноденок». Специфіка державного ладу в Україні, зокрема змінність влади, і різні соціально-політичні процеси, що сприяють поступальному розвиткові суспільства, визначають хронологійну обмеженість чи ситуативність деяких новотворів.

У зазначених групах відонімних назв осіб відстежуємо як автоматичну, так і неавтоматичну семантико-морфологійну мотивованість. Під впливом різних словотвірних зразків до деяких новотворів із суфіксом *-ець* і його варіантами *-івець, -овець* з'явилися спільнокореневі деривати з формантами *-ист / -іст, -ник, -ер*, як-от *ляшківець* і *ляшкіст* (ЛСІ 2012—2013); *правосекторівець* і *правосекторист* (СНУ 2012—2016); *трампівець* і *трампіст* (ЛСІ 2015—2016); *євромайданівець* і *євромайданіст* (ЛСІ 2012—2013); *бепепівець* і *бепепіст* (СНУ 2012—2016); *опоблоківець, опоблочник* і *опоблокер* (там само).

Конкурування суспільно-політичних об'єднань спричинило явища, характерні для певного політичного процесу — створення / утрату репутації політиків, бізнесменів у соціальних мережах за допомогою компаній, що формують групи [*ботоферми* (ЛСІ 2017—2021)] несправжніх користувачів соцмереж [*ботів*]. Після їх появи з'явилася нова словотвірна аналогія, що в досить короткий період розгорнулася у групову. Найпомітнішою серед перших назв цієї групи є лексема *порохобот* (там само), утворена складанням мотивувальних основ *поро([ш]→[х])-* [утнутої основи прізвища *Порошенко*] і *-бот*. Унаслідок субституційних[2] перетворень постали іменники *демократобот* (там само), *консерватобот* (там само), *ляшкобот* (там само), *міхобот* (там само), *супрунобот* (там само), *юлебот* (там само), *ющенкобот* (НДП, с. 13) та ін. У новотворах зафіксовано неоднакові субституційні заміни компонентів — морфем (кореня чи афікса у твірній / похідній основі) або неморфемних сегментів (частини твірної / похідної основи) — структури словотвірного зразка *'іменникова основа + -бот'* (*порохобот*): сегментно-кореневу[3] (*демократобот, ляшкобот, супрунобот, юлебот*) і сегментно-сегментну (*консерватобот, міхобот*).

---

[2] Сутність субституції, неоднозначно трактованого в деривації явища, полягає в моделюванні нових лексичних одиниць під впливом аналогії за допомогою заміннювання у слові-зразку морфеми чи неморфемного сегмента. За таких умов у дериваті залишається певний відбиток твірної одиниці — асоціації, що з'являються під час породження нового мисленнєвого змісту (Колоїз, 2015, с. 91—95).

[3] Різновиди заміни в межах субституції відповідно до кількісних і якісних характеристик докладно описала Ж.В. Колоїз (там само).

Відантропонімні номінації (*порохобот, ляшкобот, міхобот, супрунобот, юлебот, ющенкобот* та ін.) віддзеркалюють політичні й ідеологійні вподобання в українському суспільстві.

Тенденція до «окнижнення» загальновживаної та розмовної лексики зумовила розширення групи слів на *-изація / -ізація*, що вербалізують семантику опредметненої дії чи опредметненого стану (пор.: давніші іменники *вітамінізація, легалізація, механізація, модернізація, телефонізація, українізація* та ін.). Створені на основі продуктивного словотвірного типу, вони стали зразком для нормативних похідних одиниць та експресивних оказіональних номінацій, зокрема й лексем-гібридів, таких як *бруталізація* (ЛСІ 2004—2006), *громадизація* (ЛСІ 2014), *дебілізація* (ЛСІ 2004—2006), *олігархізація* (там само), *рейхізація, ринкізація* і под.

Найпомітнішими в цій групі новотворів є номінативні одиниці, мотивовані топонімами [*австріїзація* (ЛСІ 2014), *брюсселізація, донбасизація* (ЛСІ 2012—2013), *донецькізація, шотландизація* (ЛСІ 2015—2016), *кримізація*], антропонімами [*ахметизація* (там само), *вілкулізація* (там само), *гітлеризація, івобобулізація* (там само), *кучмізація* (НДП, с. 13), *порошенкізація* (там само, с. 13), *тітушкізація* (СНУ 2012—2016)] чи ергонімами [*ОСББізація / оесбебізація* (ЛСІ 2015—2016), *рошенізація* (там само)] та ін.

Структури твірних основ цих номінацій неоднорідні — однослівна проста лексема (*олігархізація* ← *олігархізувати, вілкулізація* ← *Вілкул, рошенізація* ← *Рошен*), складноскорочене слово (*донбасизація* ← *Донбас*), абревіатура (*ОСББізація / оесбебізація* ← *ОСББ*) і навіть двослівна назва (*‘іменник + іменник’*: *івобобулізація* ← *Іво Бобул*). Проте постали такі новотвори за одним зразком (із можливими фонетичними корекціями). У них збережено аналогійне семантичне співвідношення мотиваційної та похідної основ: предмет (іменник) чи ознака (прикметник) — ‘опредметнена дія’, тобто набуття референтом характеристик, властивих мотиватору.

Під тиском стрімких глобалізаційних процесів групова аналогія вможливлює швидке пристосування чужомовних одиниць. В останні двоє десятиріч на їхній основі в межах відповідних граматичних класів сучасної української мови сформовано корпуси новітніх дериватів. Після їх появи відбулося поступове витіснення формантів-«чужинців». Зокрема, чимало іменників для позначення опредметненої дії освоєно за зразком питомого продуктивного словотвірного типу, що охоплює девербативи на *-ння*. Він дедалі активніше заступає відомий словотвірний зразок освоєння запозичень, за яким утворено іменники на *-ція, -ація, -изація / -ізація, -фікація*, пор.: *автентифікування* [і *автентифікація* (СНА)], *авторизування* [і *авторизація* (там само)], *верифікування* (там само) [і *верифікація* (там само)], *дефрагментування* (там само) [і *дефрагментація* (там само)], *диджиталізування* [і *диджиталізація* (там само)], *імплементування* [і *імплементація* (СУМ-20)], *модерування* (там само) [і *модерація* (там само)], *розвіртуалення* [і *розвіртуалізація* (СНА)].

Серед новітніх запозичень з англійської мови помітні іменники на *-инг / -інг*, що вербалізують опредметнену дію або певне явище: *блогінг* (там

само), *булінг* (там само), *клінінг* (там само), *копірайтинг* (там само), *майнінг* (там само), *моніторинг* (там само), *фрилансинг* тощо. Їхня активність у сферах, пов'язаних із новими процесами в суспільстві, спричинила певну популярність форманта *-инг / -інг* і появу оказіональних дериватів, де основний акцент зроблено не на самій словотвірній структурі, не на мотиваційних зв'язках (вони переважно відмінні від мотиваційних зв'язків, наявних у словотвірному зразку), а на словотворчому засобі й узагальненому значенні (опредметненій дії або певному явищі). Виразність новотворів-гібридів виявлено в контрастному поєднанні твірних основ — розмовних, жаргонних лексем [*брехінг, відкотинг, каструлінг, розпилінг* (СНУ 2012—2016), *скиглінг* (там само), *тридебілінг* (там само), *чотиридебілінг* (там само)] чи прізвищ [*путінг* (там само), *шабунінг*] — із «новомодним» чужомовним формантом, що має відтінок книжности. Вплив словотвірної аналогії з боку інших мов для самої української мови має неоднозначні наслідки. Попри те що мовну аналогію оцінюють загалом як позитивне явище, дослідники з огляду на можливу її деструктивну функцію застерігають від «механічного застосування продуктивних моделей творення слів в одній мові як зразка оформлення слів в іншій» (Клименко, 2014, с. 349).

Із запозиченими іменниками на *-инг / -інг*, так само, як і з іменниками на *-ція, -ація, -изація / -ізація, -фікація*, конкурують деривати на *-ння*, створюючи спільнокореневі назви, пор.: *блюринг — блюрування, бондинг — бондування, брендинг — брендування* (СНА), *дебагінг — дебагування, моніторинг — моніторування, скрабінг — скрабування, скролінг — скролення, форфейтинг — форфейтування* тощо.

Такі іменники демонструють неоднакову послідовність етапів освоєння іншомовних одиниць. Переважно лексеми на *-ння* являють собою адаптовані до традицій української граматики девербативи, сформовані за аналогією до питомих віддієслівних іменників, як-от: *віншування ← віншувати, переписування ← переписувати, фарбування ← фарбувати*. Так само постали нові іменники на *-ння* — похідні від освоєних дієслів із суфіксом *-ува-*(*-ювa-*), пор.: *клінінгування ← клінінгувати, скролінгування ← скролінгувати* [також і *скролення ← скролити* (СНА)], *тюнінгування ← тюнінгувати* (там само) та ін. Словотвірний тип девербативів на *-ння* став продуктивним деривaційним зразком для освоєння чужомовних одиниць, що позначають опредметнені дії. А динамічне використання цього формально-семантичного освоєння лексем зумовило черезкрокове [4] творення (із пропуском дієслівного деривата) іменників, у структурі яких залишився елемент *-инг / -інг*, напр.: *грейдингування* (там само) [← <*грейдингувати*> ← *грейдинг* (там само)], *фітингування* [← <*фітингувати*> ← *фітинг*].

Паралельно з освоєнням запозичень на *-инг / -інг* відбувається оформлення іменників і за допомогою питомого українського суфікса *-ств-*, що

[4] Донедавна в українській дериватології вживали терміна *черезступеневе словотворення*. А.М. Нелюба запропонував використовувати термін *черезкрокове словотворення* (Нелюба, 2009, с. 202).

із семантикою опредметненої дії в сучасній українській літературній мові не продуктивний. Проте останнім часом у таких запозиченнях помічаємо активність цього суфікса. Подібно до питомого словотвірного зразка *‘іменник (назва особи) + суфікс -ств-’* його сполучають із чужомовними основами — іменниками з формантами *-ер*, *-ор*, що в мові-джерелі означають особу за певним видом діяльности. До них, зокрема, належать такі новотвори, як *догхантерство, модераторство* (СНА), *рейдерство* (там само), *свінгерство* (там само), *спамерство* (там само), *фоловерство, фрилансерство* (там само), *фритрейдерство (фритредерство)* (там само) та ін.

Чужомовні лексеми з формантом *-инг / -інг* дедалі частіше адаптують, використовуючи замість них спільнокореневі назви із суфіксом *-ств-*, приєднаного здебільшого до іменників на *-ер* чи *-ор*, пор.: *блогінг — блогерство* (СНА), *вейпінг — вейперство* (там само), *гакінг (хакінг) — гакерство (хакерство)* (там само), *гейтинг (хейтинг) — гейтерство (хейтерство)* (там само), *копірайтинг* (там само) — *копірайтерство* (там само), *пранкінг — пранкерство* (там само), *стримінг* (там само) — *стримерство* (там само), *фрилансинг — фрилансерство* (там само).

Синхронне освоєння деяких іншомовних слів уможливило появу рядів спільнокореневих лексем зі словотвірним значенням опредметненої дії, а отже, і конкурування словотвірних зразків — словотвірних типів, напр.: *модерація — модерування — модераторство.*

Останнім часом помітно поповнюється ще одна група слів, характерних для книжно-писемної практики, семантично опозиційна до названих вище груп. Ідеться про іменники, що постали за аналогією до словотвірного типу з іншомовним префіксом *де-* — виразником словотвірного значення ‘припинити, заперечити, усунути щось’ (*деморалізація, деномінація, дестабілізація, децентралізація* тощо). За узагальненнями Л.П. Кислюк, створені до адаптованих запозичень та інтернаціоналізмів «за аналогією кальки чи гібриди часто формують однотипні словотвірні ряди» (Кислюк, 2024, с. 240). Крім новітніх чужомовних термінів, таких як *девізуалізація, девіртуалізація, делегітимізація* (СУМ-20), *деофшоризація* (ЛСІ 2015—2016), *дефрагментація* (СНА), аналогійно освоєних в українській мові, за названим зразком сформовано терміни-гібриди на кшталт *дегромадизація, детінізація* (ЛСІ 2004—2006). У різних сферах, зокрема й суспільно-політичній, також утворено оказіональні деривати, з-поміж яких є чимало експресивно-оцінних лексем: *дебазаризація* (ЛСІ 2012—2013), *дебогданізація* (ЛСІ 2017—2021), *дегречкізація* (ЛСІ 2014), *депролетаризація* (ЛСІ 2012—2013), *десепаратизація* (ЛСІ 2014), *детабачникізація* (там само), *деющенкізація* (СНУ 1991—2011) та ін.

Моделювання новотворів за певним словотвірним зразком зумовлює вподібнення, під час якого деривaційні відношення втрачають вагу, а мотиватором стає саме структура слова, за аналогією до якого формують нову назву.

Утворення іменників із префіксом *де-* помітно активізовано в період широкомасштабного російського вторгнення в Україну. Чинником для за-

стосування словотвірної аналогії могла слугувати метафора, зумовлена російськими пропагандистськими «заходами» щодо України, замаскованими лексемами *денацифікація, демілітаризація* і т. ін. Зокрема, для формування експресивних новотворів *деєнотизація, демостизація, денафтизація, деповітризація, депутінізація, деракетизація, дефашизація, дефлотизація* зі словотвірним значенням ‘процес, який припиняють, усувають’ або ‘явище, якого позбуваються’ структурним зразком, найімовірніше, послугували відомі деривати *денацифікація, демілітаризація* та ін. У кожній із названих нових лексем у конотаціях імпліцитно наявний стосунок до Росії. Простежуємо в них конкретний, ситуативно зумовлений асоціативно-мотиваційний зв’язок, певний ланцюжок асоціацій, напр.: *Що ж, не маючи змоги прорвати оборону ЗСУ та дедалі частіше відступаючи під успішними контрударами захисників України, загарбники змушені здебільшого воювати із цивільним українським населенням. І навіть із тваринами. Бо чого тільки варта відома рашистська «спеціальна військова операція» «**деєнотизація**». Адже вкраденого із зоопарку на Херсонщині звичайного єнота на одному з російських телеканалів тепер демонструють і пропагують як «визволеного» і водночас як один із символів перемог російських елітних десантних військ* (https://surl.li/manpyq, дата звернення: 05.04.2026); *Кроки перемоги: **дефлотизація**, **денафтизація**, **деповітризація**, **деракетизація**, **демостизація** московії* (https://surl.li/rgxuke, дата звернення: 15.03.2026).

Новотвори з префіксом *де-* постали здебільшого внаслідок черезкрокового словотворення, що, на думку Є.А. Карпіловської, відбувається «за аналогією зі словами певної формально-семантичної будови з пропуском якоїсь ланки (або й кількох ланок) нормативного словотвірного ланцюжка» (Карпіловська, 2008, с. 78—79). У такий спосіб, зокрема, утворено номінативні одиниці *дебогданізація, дегречкізація, деєнотизація, демостизація, денафтизація, деповітризація, дефлотизація* та ін., пор.: *дебогданізація* ← *<богданізація>* ← *<богданізувати>* ← *Богдан* або *дебогданізація* ← *<дебогданізувати>* ← *<богданізувати>* ← *Богдан*; *деєнотизація* ← *<єнотизація>* ← *<єнотизувати>* ← *єнот* або *деєнотизація* ← *<деєнотизувати>* ← *<єнотизувати>* ← *єнот*. Під впливом аналогії простий спосіб заміни референційної ознаки в зазначеному структурному зразку, з одного боку, уможливлює економію мовних засобів і мовленнєвих зусиль, а з іншого, — спричиняє потенційні зміни в мотиваційних відношеннях і формально-семантичній схемі номінативної одиниці.

Динаміка поповнення лексикону складними, абревіатурними чи двокомпонентними назвами нових реалій, що стають предметами повсякденного вжитку, активне проникнення деяких номенклатурних назв у суспільну мовну практику зумовили появу суфіксальних універбів, сформованих за зразком мовної компресії, таких як *автономка* ← *автономне опалення* (ЛСІ 2004—2006), *аська* ← *ІСК* [*айсік’ю*] (там само), *вебка* ← *вебкамера* (СНА), *електронка* ← *електронна пошта* або *електронна сигарета, сушка* ← *літак Су-27, літак Су-35* та ін., *флешка* ← *флешнакопичувач* або *флешкартка*.

Початок XXI ст. став періодом «мовної адаптації» для деяких представників сучасного політикуму й чиновницького складу. Своєрідне використання ними державної мови під час публічних виступів спричинило появу оказіональних лексем для позначення «різновидів» мови — відонімних універбів із суфіксом *-к-*, яким властива іронійна конотація, таких як *аваківка ← мова Авакова* (ЛСІ 2014), *азарівка / азірівка ← мова Азарова* (ЛСІ 2012—2013), *кличківка ← мова Кличка* (ЛСІ 2014). За структурою та характером асоціативно-мотиваційних зв'язків ці новотвори подібні до відомих назв українських правописів, як-от *кулішівка, драгоманівка, желехівка*.

Словотвірна аналогія, сформована на основі мовної компресії, універсальна: граматичний рід універбів із суфіксом *-к-* визначений не родом мотивувальної одиниці, а родом структурного зразка, тобто готовою для вподібнення структурою деривата з узвичаєним у ній граматичним маркером, що експлікує належність до іменників жіночого роду. Досить часто рід вихідної складної лексеми чи стрижневого слова базового аналітичного найменування та рід похідної одиниці не збігаються, пор.: *автономка* (жін. рід) ← *автономне опалення* (середн. рід), *сушка* (жін. рід) ← *літак Су-27* (чол. рід), *флешка* (жін. рід) ← *флешнакопичувач* (чол. рід) і под. У такому разі, як зауважила Л.П. Кислюк, «частіше тисне сучасна словотвірна норма й аналогія» (Кислюк, 2018, с. 192).

Продуктивний словотвірний тип із суфіксом *-изм / -ізм* став зразком для формування оказіональних назв суспільно-політичних явищ, як-от: *безвождизм, беркутизм* (ЛСІ 2014), *гнобізм* (ЛСІ 2017—2021), *карликізм* (там само), *кварталізм* (там само), *ордизм* (там само), *постправдизм* (там само) і под. Найвиразнішими є ті, що «персоналізують» внутрішні політичні процеси в Україні, напр.: *добкінізм* [від *Добкін* (там само)], *постбурякізм* [від *Буряк* (там само)], *свинарчукізм* [від *Свинарчук*], *шкарлетизм* [від *Шкарлет* (там само)], *шокінізм* [від *Шокін* (там само)]. Під впливом аналогії, за якої словотвірна кореляція поза увагою, серед зазначених іменників простежуємо нерегулярне співвідношення основ, нетипові твірні одиниці: *безвождизм ← без вождя; постбурякізм ← пост (після) Буряка; постправдизм ← пост (після) правди*.

У названій групі слів аналогія стала тією ланкою, що пов'язує мовлення та мову, «сприяючи перетворенню оказіонального на узусне» (Никитина, 1973, с. 3). Наприклад, лексему *рашизм*, уживану спочатку лише як розмовно-знижену одиницю, кодифікували як термін для позначення політичної ідеології [5]. Формування цієї лексеми специфічне. З одного боку, у межах групової аналогії виокремився індивідуальний словотвірний зразок — *фашизм*, що становить основу вподібнення із чітко вираженим асоціативно-мотиваційним зв'язком, а з іншого, — ре-

[5] Див. проєкт Постанови «Про Заяву Верховної Ради України "Про використання політичним режимом російської федерації ідеології рашизму, засудження засад і практик рашизму як тоталітарних і людиноненависницьких"» (https://www.rada.gov.ua/news/razom/236006.html, дата звернення: 04.03.2026).

зультат аналогії підсилено помітною фонетичною близькістю словотвірного зразка і нового деривата *рашизм*. У цьому разі складно визначити, як саме постав цей новотвір: телескопією [від *раш-(-а+фаш-)-изм*] чи внаслідок субституційного перетворення, уґрунтованого на заміні лише однієї фонеми [6] [***ф**ашизм* → ***р**ашизм*]. Як зазначила Ф.О. Нікітіна, коли «уподібнюють одну мовну форму іншій або іншим, важко буває встановити, де в уяві мовців відбувається перехід від семантики формантів до семантики цілого слова як окремої лексичної одиниці» (Нікітіна, 2016, с. 177). Така «заплутаність», на її думку, особливо характерна для аналогійних перетворень, що звичайно називають «народною етимологією», а також для аналогійних перетворень за участю контамінації (там само).

Оказіональний дериват *ленінопад* утворено в межах непродуктивного («закритого») словотвірного типу за тим самим зразком, за яким сформовано узусні лексеми *листопад, снігопад, градопад*. Вони вербалізують опредметнену дію, що відбувається в природі незалежно від людини, тоді як лексема *ленінопад* виражає семантику ‘опредметнена дія — результат свідомої людської діяльности’. Переносною ознакою слугує структурний елемент — дієслівна твірна основа *пад-* із певним асоціативно-мотиваційним відбитком деривата-зразка. Відчутна незвичність відонімної назви полягає насамперед у поєднанні у словотвірній структурі лексично не сполучуваних за радянської епохи твірних одиниць (*Ленін падає*). Це надає їй експресії і стимулює створення інших дериватів на основі тієї самої аналогії. Отже, формально-семантична схема непродуктивного словотвірного типу стала вихідним зразком для розширення аналогії. Імовірно, уже подібно до *ленінопад* (*‘іменникова основа + -пад’*) і за принципом субституції для ословлення суспільно важливих процесів постало чимало інших номінативних одиниць, напр.: *банкопад* (ЛСІ 2014), *бетонопад, бепеелапад, володимиропад* [те саме, що й *ленінопад*] (там само), *диванопад, дронопад* (ЛСІ 2017—2021), *комунепад* (ЛСІ 2015—2016), *літакопад* (там само), *міністропад* (ЛСІ 2012—2013), *мінопад* (ЛСІ 2014), *містопад* (там само), *парканопад, ППОпад* [про російські ППО], *регіонопад* [«про розпад Партії регіонів»] (там само), *рейтингопад, ректоропад* (там само), *сушкопад* [про російські літаки], *тушкопад* [про російські літаки], *яйцепад* (там само), *ялинкопад* тощо. Їх появу також пов’язують із конкретною ситуацією. Досить популярна словотвірна аналогія набула ознак групової, об’єднавши деривати спільною переносною ознакою.

Стрімкий розвиток новітніх технологій зумовив створення відповідного органу Національної поліції — *кіберполіції*. Ця «новомодна» назва стала зразком для формування експресивних новотворів на означення осіб або груп осіб, пов’язаних з інформаційно-комунікаційною галуззю, таких як *кібервійсько, кіберказаки, кіберколега* (ЛСІ 2017—2021), *кіберпартизани, кі-*

[6] Ж.В. Колоїз описала цей різновид субституції так: «Іноді субституційні елементи можуть бути настільки співзвучні, що, по суті, новоутворення відрізняється від свого прототипу однією-кількома фонемами» (Колоїз, 2015, с. 94).

берстуденти, кібертітушко (там само) та ін. Зазначені деривати створено з опорою на словотвірний зразок *‘кібер- + іменник’* із коренево-кореневою (*кіберказаки, кіберколега, кіберпартизани, кібертітушко*) або коренево-сегментною (*кібервійсько, кіберстуденти*) заміною.

За тим самим принципом аналогії і з коренево-кореневою заміною в базовому словотвірному зразку сформовано й назви з компонентом *біо-*: *біогуси, біокажани, біоворони, біосаранча* і под. Вони стали реакцією українців на появу лексем *біокомарі* та *біоголуби* в російських пропагандистських заявах щодо українських засобів боротьби — так званої біозброї.

Подібно до таких чужомовних лексем, як *Вотергейт, Іранґейт, Монікагейт*, у сучасній українській мові з’явилися експресивні одиниці з раніше невідомим компонентом *-гейт* (*-ґейт*). Уважають, що вихідним зразком послугувала лексема *Вотергейт* — назва архітектурного комплексу у Вашингтоні [7].

Під впливом аналогії і за допомогою коренево-кореневої субституції сформовано гібриди — відантропонімні номінації суспільно-політичних явищ на кшталт *б(Б)акайгейт* (ЛСІ 2004—2006), *м(М)ендельґейт, с(С)винарчукґейт, с(С)упрунґейт* (ЛСІ 2017—2021), *ш(Ш)окінґейт* (ЛСІ 2015—2016) і под.

За тим самим словотвірним зразком постали й інші аналогійні деривати — відапелятивні назви явищ, таких як *дисерґейт, офшорґейт* (там само), *податкоґейт* (там само), *указогейт / указгейт* (ЛСІ 2017—2021) тощо.

В.П. Олексенко звернув увагу на дедалі вищу словотвірну активність в українській мові компонента *-гейт*, який, «зазнавши десемантизації, став функціювати як суфіксоїд аглютинативного типу, додаючись як до запозичених, так і до власне українських базових слів-основ» (Олексенко, 2024, с. 107). За таких умов названа словотвірна аналогія набула ознак групової.

В українській мовній практиці першої чверти XXI ст. помітно активізоване аналогійне творення нових оказіональних лексем за допомогою іншомовної основи *фейк-*. Лексеми *фейкомет, фейкогриз, фейкопром / фейкпром* і *фейкомат*, де компонента *фейк-* ужито з функцією переносної ознаки ‘недостовірна інформація’, сформовано під впливом аналогії за допомогою субституційних процесів. Зразками для них послугували різні словотвірні типи.

Структури номінативних одиниць *фейкомет* і *фейкогриз* із кореневокореневою субституцією подібні до структур дериватів-зразків, утворених основоскладанням із нульовою суфіксацією від дієслівних словосполучень. Основа цієї аналогії угрунтована на відповідних асоціативно-мотиваційних зв’язках, що встановилися між новотвором і його зразком, пор.: *фейкомет* уподібнено до *кулемет, гранатомет* і *міномет*, а *фейкогриз* — до *книгогриз, квітогриз, листогриз.*

---

[7] Це місце і саму назву пов’язують із політичним скандалом, а компонент *-гейт* дедалі частіше використовують для позначення нових політичних скандалів [див.: Шаповал Ю. (упоряд.). (2011). *Політична енциклопедія*. Київ: Парламентське видавництво].

Похідні одиниці *фейкопром / фейкпром* і *фейкомат* могли постати внаслідок різних субституцій (сегментно-кореневої або коренево-кореневої заміни) — за аналогією до іменників, у структурі яких наявні відповідні постпозитивні компоненти. Зокрема, номінацію *фейкопром / фейкпром* із *пром-*, що вербалізує реалії, пов'язані з великим обсягом виробництва, могли створити за аналогією до групи слів *хімпром, сільпром, суднопром, авіапром* і под., а новотвір *фейкомат* із сегментом *-мат*, що слугує для ословлення явища, асоційованого з об'єктом, який виконує самостійну механічну роботу, видає щось, автоматично, — подібно до слова *банкомат*.

Для української мови першої чверти XXI ст. характерна стрімка фемінітивізація, яку в суспільстві досі сприймають неоднаково. М.П. Брус констатувала вагому роль аналогії в появі значної кількості фемінітивів (Брус, 2019). Сучасне фемінітивотворення — типовий приклад групової аналогії з неавтоматичною мотивованістю. У пошуках потрібного зразка для створення фемінітива мовці активно послуговуються арсеналом словотвірних типів — як продуктивних, так і непродуктивних (а нині активізованих). Їхній корпус сформовано переважно із суфіксальних іменників — назв осіб жіночої статі, співвідносних із відповідними назвами осіб чоловічої статі. Як засвідчує сучасна практика, мовці вдаються здебільшого до повної аналогії. Добір словотвірних зразків досить часто уґрунтований саме на узвичаєних словотвірних типах, унаслідок чого у фемінітиві може бути не враховано структури використаної твірної назви. Основою для аналогії послугувало кілька узвичаєних в українській дериватології словотвірних типів: словотвірний тип із суфіксом *-к-*; словотвірний тип із суфіксом *-ин-(-я)* (раніше непродуктивний, а нині активізований); словотвірний тип із суфіксом *-иц-(-я)*; непродуктивний словотвірний тип з іншомовним суфіксом *-ес-*.

Використання словотвірної аналогії з неавтоматичною мотивованістю спричинило появу кількох (від двох до п'яти) спільнокореневих назв для кожної номінації особи жіночої статі, пор.: *вождиня* (ВЖН), *вождиця* (там само); *теоретичка* (там само), *теоретикиня* (там само), *теоретиця* (там само); *політичка* (там само), *політикиня* (там само), *політкиня* (там само), *політикеса* (там само); *академічка* (там само), *академікиня* (там само), *академиня* (там само), *академчиня* (там само), *академиця* (там само).

З одного боку, така кількість словотвірних зразків демонструє потужний словотвірний потенціал української мови, активізацію і конкурування словотвірних типів, а з іншого, — оприявнює формальне використання словотвірних зразків. Стрімке формальне аналогійне творення фемінітивів уже призвело до появи багатьох штучних, кованих назв, розхитування стилістичної та словотвірної норм. На думку Ф.О. Нікітіної, аналогія в мові може бути одночасно конструктивною та деструктивною силою, чинником, що систематизує та анархізує: «вона створює парадигматичні ряди і класи слів і руйнує їх» (Никитина, 1973, с. 3).

У нинішній мовній практиці активного вжитку набули дієслова, що експлікують дії осіб за різними ознаками. Словотвірними зразками для них

слугують моделі *‘іменникова основа + суфікс -и-/-і-’* та *‘іменникова основа + + суфікс -ува-’*. За аналогією до таких дієслівних лексем, як *вівчарити, чабанити* та *адвокатувати, блазнювати, учителювати* і под., постали дієслова *авторитетити* (ЛСІ 2017—2021), *волонтерити* (ЛСІ 2015—2016), *дисидентити* (ЛСІ 2017—2021), *карантинити, майданити* [від *Майдан*] (СУМ-20), *менеджерити, плагіатити, федералити* (ЛСІ 2012—2016) і под.

На ґрунті цього зразка активізовано схему утворення відантропонімних дієслів. Основу словотвірної аналогії для їх формування становить асоціативно-порівняльна характеристика людини у зв’язку з типовою поведінкою чи регулярною діяльністю: *азарити* (ЛСІ 2014), *кожарити* (там само), *меркелювати* (ЛСІ 2015—2016), *нострадамити* (там само), *тітушкувати* (ЛСІ 2014) та ін. Широкомасштабне російське вторгнення в Україну зумовило поповнення цієї групи дієслів аналогійними дериватами-«одноденками», мотивованими антропонімами (*арестовити, кімити, макронити, шойгувати*), а також топонімами (*гостомелити, україннти, чорнобаїти*) і хрематонімами (*байрактарити, джавелінити, стингерити, хаймарсити*), до яких лише певний час прикуто суспільну увагу.

У межах прикметникового словотвору, переважно угрунтованого на продуктивних словотвірних типах, помітно частіше почали послуговуватися словотвірним зразком із префіксом *про-* — виразником словотвірного значення ‘прихильний до когось або чогось’, пор. відомі прикметники *проамериканський, проєвропейський, проукраїнський* і под. За аналогією до цього зразка утворено відантропонімні прикметники *прогройсманівський, пропорошенківський* (ЛСІ 2014), *пропутінський, протимошенківський* (там само), *прошкарлетний* (ЛСІ 2017—2021), *проющенківський, проянуковичівський* (ЛСІ 2014) та ін. і відтопонімний прикметник *прокремлівський*. Префікс *про-* як маркер переносної ознаки допомагає вербалізувати основу словотвірної аналогії — асоціативно-мотиваційний зміст, опертий на виразну внутрішню форму слова, експліковану онімом чи апелятивом.

Отже, аналогійне словотворення в сучасній українській мовній практиці реалізовано переважно груповим виявом. Утворюючи нові назви, мовці спираються на узвичаєні або унікальні словотвірні зразки — словотвірні типи, що роблять простішою, подекуди й механічною, вербалізацію об’єктів дійсности. Непродуктивні словотвірні типи також стають основою для групової словотвірної аналогії. Уподібнення може «виходити» за межі словотвірного зразка, розширяючи його формально-семантичні ознаки. Особливо виразними є деривати, що постали внаслідок субституційних перетворень.

Найпоказовіші для першої чверти XXI ст. словотвірні типи, якими українці послуговуються для ословлення назв осіб чи груп людей у зв’язку з їхніми політичними вподобаннями, соціальними характеристиками, а також назв абстрактних понять, дій та ознак, сформованих на ґрунті твірних основ-онімів. Наявність кількох зразків, що експлікують деякі однорідні поняття, урізноманітнює вибір для продукування найточніших чи найвиразніших номінацій, зумовлює конкурування словотвірних типів.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

ВЖН — Синчак О. (уклад.). (2022). *Вебсловник жіночих назв української мови*. Львів. https://r2u.org.ua/html/femin_details.html/ (дата звернення: 31.03.2026).

ЛСІ 2004—2006 — Нелюба А., Нелюба С. (2007). *Лексико-словотвірні інновації (2004—2006): словник*. Харків: Майдан.

ЛСІ 2012—2013 — Нелюба А., Редько Є. (2014). *Лексико-словотвірні інновації. 2012—2013: словник*. Харків: Харківське історико-філологічне товариство.

ЛСІ 2014 — Нелюба А., Редько Є. (2015). *Лексико-словотвірні інновації (2014). Словник*. Харків: Харківське історико-філологічне товариство.

ЛСІ 2015—2016 — Нелюба А., Редько Є. (2017). *Лексико-словотвірні інновації (2015—2016). Словник*. Харків: Харківське історико-філологічне товариство.

ЛСІ 2017—2021 — Нелюба А., Редько Є. (2022). *Лексико-словотвірні інновації. 2017—2021. Словник*. Харків: Харківське історико-філологічне товариство.

НДП — Степаненко М. (2021). *Найновітніші динамічні процеси в українському політичному лексиконі: 2020 рік*. Полтава: ПП «Астрая».

СНА — Белей Л., Гончаренко А., Ківу М., Олександрук І. (уклад.). (2022). *Словник новітніх англізмів*. Київ: Наукова думка. https://surl.lt/okmbuk (дата звернення: 04.05.2026).

СНУ 1991—2011 — Нелюба А. (2012). *Словотворчість незалежної України. 1991—2011: Словник*. Харків: Харківське історико-філологічне товариство.

СНУ 2012—2016 — Нелюба А., Редько Є. (2017). *Словотворчість незалежної України. 2012—2016. Словник*. Харків: Харківське історико-філологічне товариство.

СУМ-20 — *Словник української мови: у 20 т.* (2010—). Київ: Наукова думка. https://sum20ua.com/ (дата звернення: 27.06.2026).

УЛС — Стишов О.А. (2005). *Українська лексика кінця XX століття: (на матеріалі засобів масової інформації)*. Київ: Пугач.

ЛІТЕРАТУРА

Брус М.П. (2019). *Фемінітиви в українській мові: генеза, еволюція, функціонування*. Івано-Франківськ: ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника».

Загнітко А. (2020). *Сучасний лінгвістичний словник*. Вінниця: Твори.

Карпіловська Є.А. (2008). Тенденції оновлення сучасного українського лексикону. Н.Ф. Клименко, Є.А. Карпіловська, Л.П. Кислюк, *Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі* (с. 6—133). Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго.

Кислюк Л. (2018). Словотвірні моделі універбації в сучасних текстах і словниках української мови. *Univerbacija / Univerbizacija u slavenskim jezicima. Zbornik radova* (Osamnaesta Međunarodna naučna konferencija Komisije za tvorbu riječi Međunarodnog komiteta slavista, Sarajevo, 4—7, aprila 2017, s. 181—193). Sarajevo: Slavistički komitet. https://surli.cc/jgkgon (дата звернення: 15.05.2026).

Кислюк Л.П. (2019). Вплив аналогії на активність словотвірних моделей. Н.Ф. Клименко, Є.А. Карпіловська, Л.П. Кислюк, Ю.В. Романюк, *Українська мова в контексті сучасної славістики* (с. 578—587). Київ: Інститут української мови НАНУ. https://surl.li/aqouqs (дата звернення: 15.05.2026).

Кислюк Л.П. (2024). Узуальне та оказіональне словотворення в різностильовій мовній практиці. Є.А. Карпіловська, Л.П. Кислюк, Н.Ф. Клименко, *Система та структура української мови у функціонально-стильовому вимірі* (с. 186—309). Київ: Інститут української мови НАНУ. https://tinyurl.com/37w7j9ef (дата звернення: 16.05.2026).

Клименко Н.Ф. (2014). *Вибрані праці*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго.
Колоїз Ж.В. (2015). *Неузуальне словотворення*. Кривий Ріг: НПП Астерікс.
Нелюба А.М. (2009). Черезкрокове словотворення й інноваційні явища в українській мові (на зразках суфіксальних дериватів). *Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Мовознавство, 1* (т. 17, вип. 15), 201—209.
Нелюба А.М. (2011). Прихована економія в словотвірній системі української мови. *Лінгвістичні студії, 23*, 62—67.
Нікітіна Ф.О. (2016). Про деякі закономірності аналогійних процесів у мові. *Історія українського мовознавства (друга половина XX ст.): хрестоматія* (с. 176—184). Умань: ВПЦ «Візаві».
Никитина Ф.А. (1973). *Влияние аналогии на словообразование: на материале родственных языков*. Киев: Изд-во КНУ им. Т. Шевченко.
Олексенко В.П. (2024). Утворення з компонентом -gate/-гейт у сучасній українській мові. *Лінгвістичні дослідження: зб. наук. праць Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди, 60*, 102—117.
Романюк Ю.В. (2017). Аналогія в українському дієслівному словотворенні. *Українська мова, 4* (64), 109—114. https:// doi.org/10.15407/ukrmova2017.04.109
Сосюр Ф. де. (1998). *Курс загальної лінгвістики [пер. з фр. А. Корнійчука, К. Тищенка]*. Київ: Основи.
Стишов О.А. (2005). *Українська лексика кінця XX століття: (на матеріалі засобів масової інформації)*. Київ: Пугач.
Шипнівська О.О. (2012). Місце словотворення в розвитку сучасного українського лексикону. *Мовознавство, 1*, 55—63.

Статтю отримано 27.07.2026
Статтю схвалено 14.09.2026
Статтю опубліковано 02.11.2026

REFERENCES

Brus, M.P. (2019). *Feminitives in the Ukrainian language: genesis, evolution, functioning*. Ivano-Frankivsk: DVNZ "Prykarpatskyi natsionalnyi universytet imeni Vasylia Stefanyka" (in Ukrainian).
Karpilovska, Ye.A. (2008). Trends in updating the modern Ukrainian lexicon. N.F. Klymenko, Ye.A. Karpilovska, L.P. Kysliuk, *Dynamic processes in the modern Ukrainian lexicon* (pp. 6—133). Kyiv: Vydavnychyi dim Dmytra Buraho (in Ukrainian).
Klymenko, N.F. (2014). *Selected works*. Kyiv: Vydavnychyi dim Dmytra Buraho (in Ukrainian).
Koloiz, Zh.V. (2015). *Unusual word formation*. Kryvyi Rih: NPP Asteriks (in Ukrainian).
Kysliuk, L. (2018). Word-forming models of univerbation in modern texts and dictionaries of the Ukrainian language. *Univerbation / Univerbization in Slavic languages. Proceedings* (Osamnaesta Međunarodna naučna konferencija Komisije za tvorbu riječi Međunarodnog komiteta slavista, Sarajevo, 4—7, aprila 2017, ss. 181—193). Sarajevo: Slavistički komitet. Retrieved May 15, 2026 from https://surli.cc/jgkgon (in Ukrainian).
Kysliuk, L.P (2019). The influence of analogy on the activity of word-forming models. N.F. Klymenko, Ye.A. Karpilovska, L.P. Kysliuk, Yu.V. Romaniuk, *Ukrainian language in the context of modern Slavic studies* (pp. 578—587). Kyiv: Instytut ukrainskoi movy NANU. Retrieved May 15, 2026 from https://surl.li/aqouqs (in Ukrainian).
Kysliuk, L.P. (2024). Usual and occasional word formation in multi-style linguistic practice. Ye.A. Karpilovska, L.P. Kysliuk, N.F. Klymenko, *The system and structure of the Ukrainian language in the functional and stylistic dimension* (pp. 186—309). Kyiv: Instytut ukrainskoi movy NANU. Retrieved May 16, 2026 from https://tinyurl.com/37w7j9ef (in Ukrainian).

Neliuba, A.M. (2009). Cross-step word formation and innovative phenomena in the Ukrainian language (on samples of suffix derivatives). *Bulletin of the Dnipropetrovsk University. Series: Linguistics, 1* (Vol. 17, Issue 15), 201—209 (in Ukrainian).
Neliuba, A.M. (2011). Hidden economy in the word-forming system of the Ukrainian language. *Linguistic studies, 23*, 62—67 (in Ukrainian).
Nikitina, F.A. (1973). *The influence of analogy on word formation: based on the material of related languages*. Kiev: Izd-vo KNU im. T. Shevchenko (in Russian).
Nikitina, F.O. (2016). On some regularities of analogous processes in language. *History of Ukrainian linguistics (second half of the Twentieth Century): Reader* (pp. 176—184). Uman: VPTs "Vizavi" (in Ukrainian).
Oleksenko, V.P. (2024). Formation with the component -gate in modern Ukrainian. *Linguistic studies: collection of scientific papers of H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, 60*, 102—117. https://doi.org/10.34142/23127546.2024.60.09 (in Ukrainian).
Romaniuk, Yu.V. (2017). Analogy in Ukrainian verb word formation. *Ukrainian language, 4* (64), 109—114. https://doi.org/10.15407/ukrmova2017.04.109 (in Ukrainian).
Shypnivska, O.O. (2012). The place of word formation in the development of the modern Ukrainian lexicon. *Movoznavstvo, 1*, 55—63 (in Ukrainian).
Sossjur, F. de. (1998). *General linguistics course*. Kyiv: Osnovy (in Ukrainian).
Styshov, O.A. (2005). *Ukrainian vocabulary of the end of the 20th century (based on mass media material)*. Kyiv: Puhach (in Ukrainian).
Zahnitko, A. (2020). *Modern linguistic dictionary*. Vinnytsia: Tvory (in Ukrainian).

Received 27.07.2026
Approved 14.09.2026
Published 02.11.2026

Hanna Kutsak, Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor, Associate Professor at the Department
of Ukrainian Language
National University of Kyiv-Mohyla Academy
2 Hryhoriia Skovorody St., Kyiv 04655, Ukraine
E-mail: hannakutsak@ukma.edu.ua
https://orcid.org/0000-0001-7901-2669

MANIFESTATIONS OF DERIVATIONAL ANALOGY IN CONTEMPORARY LANGUAGE PRACTICE

The article is devoted to the study of manifestations of group-based analogy in contemporary Ukrainian word-formation based on productive and non-productive word-formation types. Word-formation analogy with automatic and non-automatic motivation is identified. Among the principal factors of this phenomenon is the principle of linguistic economy, which is manifested in the economy of nominative means and speakers' efforts. From the available grammatical resources of the language, the speaker selects basic or unique models for the creation of a lexeme, correlating them with reality in specific circumstances. Associative-cognitive processes or a hint, as well as a judgment (a peculiar link between the motivator and the formant of the derivative word), may serve as a transferred feature or the basis of analogy.

Without analogical comparison or a certain analogical background, understanding a new word is impossible. Analogy in word-formation functions as a means of connection between groups of lexical units with common formal and/or semantic features. The relationship between analogy in word-formation and structural-semantic transformations of word-formation models is traced. As these groups are replenished with new derivatives, including under the influence of word-formation analogy, they undergo structural-semantic changes.

It is observed that the most powerful manifestation of analogy in word-formation is the "deep" analogy, ensured primarily by group-based analogy. Word-formation analogical processes represent productive word-formation types, activated or actualized derivatives in contemporary language practice, and also condition certain shifts in the corpus of regular models for word creation. A tendency toward the formation of new lexical units through substitutional transformations is noted. Even a non-productive word-formation type may become a source of assimilation. Among the analyzed cases of analogy, many extend beyond the boundaries of the word-formation model, expanding its formal-semantic features. Analogical transformations in certain names significantly influenced the character of the derivative structure, causing the reduction of associations conditioned by the named object.

Keywords: *word-formation analogy, group-based word-formation analogy, word-formation type, word-formation model, substitution*.

https://doi.org/10.15407/ukrmova2026.03.052
УДК 811.161.2'373.45'367.622:685.3

О.Я. ЛАВРІНЕЦЬ, кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
вул. Григорія Сковороди, 2, м. Київ, 04655
E-mail: lavrinets@ukma.edu.ua
https://orcid.org/0000-0001-6363-1502

ГРАМАТИЧНЕ ОСВОЄННЯ ІНШОМОВНИХ НАЗВ ВЗУТТЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

У статті проаналізовано адаптацію іменникових назв взуття іншомовного походження до граматичних норм сучасної української літературної мови. Схарактеризовано морфологійне та словотвірне освоєння давно і відносно недавно запозичених номенів взуття, а також тих назв, що тільки-но входять до її лексичної системи. З'ясовано критерії встановлення завершеності / незавершеності морфологійної адаптації іншомовних номенів взуття, більшість із яких зафіксовано у друкованих і/або електронних словниках сучасної української мови, та визначено ступені їхньої словотвірної активності.

Ключові слова: *іншомовні назви взуття, граматичне (морфологійне, словотвірне) освоєння, іменник, мова-донор, мова-реципієнт, мовна практика, словотвірна активність.*

Кожна мова, зокрема й українська, контактувала й контактує тепер з іншими мовами, природним наслідком чого є поповнення її складу запозиченнями, які, потрапляючи до системи мови-реципієнта, зазнають певних змін. Чинники, джерела й динаміку запозичень у сучасній українській мові, способи (фонетичний, графічний, граматичний, семантичний) та ступені адаптації чужомовних лексем, а також специфіку їх унормування і функційно-стильову диференціацію вивчали О.А. Стишов (Стишов, 2005; Стишов, 2017; Стишов, 2024), В.М. Фурса (Фурса, 2005), Л.М. Архипенко (Архипенко, 2005), Н.Ф. Клименко, Є.А. Карпіловська, Л.П. Кислюк

Цитування: Лаврінець О.Я. (2026). Граматичне освоєння іншомовних назв взуття в сучасній українській мові. *Українська мова, 3* (99), 52—75. https://doi.org/10.15407/ukrmova2026.03.052

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2026. Статтю опубліковано на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND license (https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/).

(Клименко, Карпіловська, Кислюк, 2008; Карпіловська, 2012; Кислюк, 2013), К.Г. Городенська (Городенська, 2009; Городенська, 2020), І.О. Коробова (Коробова, 2017), М.П. Баган (Баган, 2020), М.І. Личук, М.І. Навальна, Ю.О. Молоткіна (Личук, Навальна, Молоткіна, 2021; Молоткіна, 2020), Л.Ю. Прийма (Прийма, 2024), Г.М. Куцак (Куцак, 2024), Л.О. Кравченко, С.А. Синюгіна (Кравченко, Синюгіна, 2026) та інші дослідники.

Семантичний спектр запозичень та інтенсивність їх уходження до лексичного складу української мови закономірно залежать від екстра- й інтралінгвальних чинників. Упродовж останніх трьох десятиріч активне запозичення лексем у професійну і непрофесійну сфери життя українців зумовлене передусім позамовними чинниками, які визначають розвій української мови сьогодення, — стрімкий розвиток інформаційних та комп'ютерних технологій, розширення міжнародних торгових, економічних і культурних зв'язків, глобальний туризм, популярність блогосфери і соціальних мереж, динамічні процеси в індустрії моди тощо. «Функціювання іншомовної лексики в сучасній українській мові, — на думку Л.Ю. Прийми, — ставить перед дослідниками нові завдання: з одного боку, усебічно дослідити вплив іншомовної лексики мови-донора на систему мови-реципієнта, а з іншого — виявити закономірності інтеграції» запозичених слів, «зокрема особливості їхнього граматичного освоєння» (Прийма, 2020, с. 71).

Іншомовні лексеми збагачують словниковий склад української мови, сприяють її безперервному розвиткові та входженню у світові процеси, виконують номінативну, стилістичну, компресійну і деривaційну функції в текстах різних дискурсів. Проте надмірне вживання чужомовних лексем може ускладнювати повсякденне спілкування і дестабілізувати лексичну систему української мови, зокрема тоді, коли вони кількісно переважають над питомою лексикою як віддзеркаленням національної мовної картини світу українського народу. Адаптація іншомовних слів із порушенням фонетичних, ортографійних і граматичних норм має негативні наслідки для мовної системи та спричиняє її розхитування. Тому процес запозичування повинен бути контрольованим, використання чужомовних слів — доцільним, а їх освоєння — оптимальним і відповідати прескриптивним нормам сучасної української літературної мови.

СЕМАНТИЧНА ГРУПА НАЗВ ВЗУТТЯ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ: СКЛАД, ПОХОДЖЕННЯ

Семантична група номенів взуття — одна з найдавніших в українській мові й нині охоплює понад 160 лексем [1], які розрізняються активністю / пасивністю вживання, походженням та за іншими ознаками. Більшість із них зафіксовано у друкованих і/або електронних словниках сучасної української мови, серед яких: «Великий електронний словник української мови»

[1] Це назви взуття й одягу для ніг, що має парні частини, а також похідні іменники з демінутивним та аугментативним значеннями.

(далі — ВЕСУМ), «Великий зведений орфографічний словник сучасної української лексики» (далі — ВЗОССУЛ), «Великий тлумачний словник сучасної української мови» (далі — ВТССУМ), «Граматичний словник української літературної мови. Словозміна» (далі — ГСУЛМС), «Електронний граматичний словник української літературної мови. Словозміна» (далі — ЕГСУЛМ), «Словник UA. Портал української мови і культури» (далі — ПУМК), «Словник української мови» в 11 т. (далі — СУМ), «Словник української мови: в 11 т. Додатковий том: у 2 кн.» (далі — СУМ-ДТ) [2], «Словник української мови» за редакцією В.В. Жайворонка (далі — СУМ-2016, «Словник української мови» у 20 т. (далі — СУМ-20), «Український орфографічний словник» (далі — УОС).

Назви взуття — це відкрита семантична група, що динамічно розвивається внаслідок різноманітних історичних, культурних, економічних і соціальних процесів, зокрема йдеться про «зміни джерел поповнення номенів одягу і взуття й ступеня їхньої значущості в сучасних умовах», «архаїзацію наявних і появу нових мотиваційних засобів, формування нових способів і моделей у називанні» (Купрікова, 2013, с. 188). Невелика кількість назв взуття, зниклих з ужитку або нечасто використовуваних, уналежнена до пасивної лексики сучасної української мови, напр.: *дуб'янці, жовтинці, зазуванці, калаверці, личаки, лапті, колодки, постоли* (похідна *постолики*), *сап'янці / саф'янці, чижми* (похідна *чижемки*) та ін. Більшість номенів взуття має статус активних лексем у сучасній українській мові й позначає давні види взуття, трансформовані до натеперішніх потреб суспільства, та нові види і моделі взуття, які вже набули поширення в суспільстві, напр.: *балетки, босоніжки, ботинки, в'єтнамки, гольфи, капці, кеди, кросівки, мокасини, панчохи, сабо, туфлі, черевики, чоботи, шкарпетки, шльопанці* та ін. Деякі назви взуття, зокрема *боти, ботфорти, гетри, мешти, сандалії*, за спостереженнями Г.В. Купрікової, зазнали лексичної актуалізації в сучасній українській мові, що пов'язано з появою нового або ширшого значення чи з нейтралізацією стилістичного маркування «застаріле» або «діалектне» (Купрікова, 2012). До переліку актуалізованих номенів взуття варто долучити лексеми *бахили* й *табі*. В академійному «Етимологічному словникові української мови» слово *бахили* подано з двома значеннями: 'шкіряні штани; (саморобні) галоші для валянок' і 'чоботи з високими халявами на підтяжках' (ЕСУМ I, с. 152), а в СУМі-ДТ додано ще одне значення: 'захисні короткі панчохи, які надягають перев. поверх взуття для забезпечення гігієни' (СУМ-ДТ 1, с. 48). Прикметно, що в СУМі-20 представлено лише одне актуальне значення — 'спеціальні чохли у вигляді взуття із зав'язками' (СУМ-20 1). У тлумачних словниках лексему *табі* зафіксовано зі значенням 'японські матер'яні шкарпетки' (ВТССУМ, с. 1425; ПУМК; СУМ-ДТ 2, с. 436), а в сучасній мовній практиці, що засвідчують тексти 19-ї версії Генерального регіонально анотованого корпусу (далі — ГРАК-19) та українсько-

[2] У СУМі-ДТ зафіксовані ті номени взуття, що їх не подано в СУМі.

мовні рекламні дописи в соціальній мережі «Інстаграм», вона вживана також зі значенням ‘взуття (балетки, кросівки, лофери, сабо, туфлі, чоботи) з розділеним носком’, напр.: *На кожному з них* (учасників фестивалю. — *О.Л.*) *за традицією була лише японська пов’язка на стегнах — фундосі і шкарпетки — **табі*** (ГРАК-19, журн. НВ, 2020); *Альтернатива анатомічних шкарпеток для лінивих — **табі*** (Інстаграм, merle_kharkiv, 12.01.2024); *До кімоно взувають **табі** — національне взуття — гарне, проте незручне* (ГРАК-19, ел. р. «Zaxid.net», 2012); ***Табі** — взуття, яке складно оцінити однозначно: для когось це культова пара, для когось — досі суперечливий дизайн* (Інстаграм, drshoe.com.ua, 19.04.2026) та ін. Нові лексеми переважно іншомовного походження, які істотно поповнили семантичну групу назв взуття української мови в першій чверті XXI ст. (*біркенштоки, ботильйони, брогі/броги, вібрами, гриндерси, дезерти, дербі, клогі/клоги, конверси, лабутени, лофери, монкі / монки, мюлі, слайдери, слінбеки / слінгбеки, сліпони, снікери/снікерси, тимберленди, топсайдери, угі/уги, хайтопи, хіліси, челсі* та ін.) і які частково зафіксовано лише в електронних словниках, а їх фонетико-графічне та граматичне освоєння ще триває.

Значну частку лексем на позначення взуття становлять питомі назви, успадковані з праслов’янської мови або утворені від праслов’янських коренів, напр.: *босоніжки, бродні, валянці / валянки, виступці, ковзани, личаки, постоли, черевики, шльопанці* та ін. Проте значно більше (понад 70 % зібраної картотеки) тих, які запозичено з інших, споріднених і неспоріднених, мов — польської, російської, англійської, французької, німецької, італійської. Г.В. Купрікова, обстеживши шляхи запозичення номенів взуття і одягу наприкінці XX — початку XXI ст., констатувала, що «порівняно з другою половиною XIX — початком XX ст. значно змінилися джерела й шляхи запозичення: спостерігаємо процес активізації запозичень з англійської мови, помітна тенденція прямого запозичення з мови-джерела й значне послаблення засвоєння через посередництво російської мови, як це було в попередні часи» (Купрікова, 2013, с. 190). У зв’язку із цим особливої актуальности набуло дослідження особливостей та критеріїв граматичної адаптації номенів взуття в сучасній українській мові, що зумовлено потребою докладно схарактеризувати граматичні ознаки, яких набули чи потенційно набудуть іншомовні лексеми під час їх освоєння, глибше зрозуміти процеси асиміляції чужомовних лексем у сучасній українській мові.

Мета нашої розвідки — з’ясувати особливості морфологійної та словотвірної адаптації іншомовних номенів взуття, зафіксованих у друкованих і/або електронних словниках сучасної української мови, і тих іншомовних назв, що тільки-но входять до лексичної системи української мови; визначити критерії встановлення завершености / незавершености морфологійного освоєння чужомовних номенів взуття та ступені їхньої словотвірної активности в сучасній українській мовній практиці.

Назви взуття здебільшого запозичено безпосередньо з інших мов, зокрема з англійської (*бутси, велінгтони, гольфи, гриндерси, дезерти, джекбу-*

ти, дербі, кеди, сленг [3] *крокси*, розм. *кирзаки* / розм. рідко *кирзяки, конверси, кріпери, кросівки, лофери, мартенси, мокасини, монкі / монки, мунбутси, оксфорди, слінбеки / слінгбеки,* сленг *сліпери, сліпони, снікери / снікерси, сноубутси, стіли, тимберленди, топсайдери, угі / уги, хайтопи, хіліси, челсі, чука*), французької (*балетки, боти, ботильйони, ботфорти, гетри, еспадрилі / еспадрильї, лабутени, мюлі, пінетки, пуанти, сабо*), німецької (*біркенштоки, блюхери, галоші, калоші, ролики*), російської (розм. *берці, бурки, піми, сланці,* розм. *тапки,* розм. *тапочки, чуні*), італійської (*вібрами*), польської (*капці*), грецької (іст. *котурни*), японської (*гета, дзорі, табі*) мов, а також тюркських мов (*ічиги, мешти, сап'янці / саф'янці, чоботи*). Деякі іншомовні назви взуття ввійшли до української мови за посередництва третьої мови, напр.: через італійську — *сандалі / сандалії* (із грецької), італійську та французьку — *сандалети* (із грецької), польську — *шкарпетки* (з італійської), польську і словацьку — *панчохи* (з німецької), польську й німецьку — *пантофлі* (із французької), французьку — *пантолети* (з італійської), російську — *бахили* (із тюркських мов), *ботинки* (із французької), *краги* (із шведської), *гамаші* (з німецької або французької), *туфлі* (з голландської), *унти* (з евенкійської), російську або німецьку — *бабуші* (із французької), російську і німецьку — *штиблети* (з італійської). Висновок очевидний: найбільше номенів взуття запозичено з англійської мови, причому багато з них потрапило до української мови в останні десятиріччя, що вкотре доводить зміцнення позиції англійської мови у статусі мови міжнаціонального спілкування та посилення її впливу на інші національні мови (Баган, 2020, с. 38).

АДАПТАЦІЯ НОМЕНІВ ВЗУТТЯ ДО МОРФОЛОГІЙНИХ НОРМ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ

Початковий етап морфологійної адаптації номенів взуття, що прийшли з романо-германських мов або за їхнього посередництва, до норм української літературної мови засвідчує нарощення флексії: переважно *-и* або рідше — *-і*, що слугує формальним показником словозміни та значення парної множини, яке є основним для семантики взуттєвої пари. В одних назвах кінцева *-s*, що, зокрема, в англійській мові є флексією форми множини, транспонована до кореневої морфеми (явище перерозкладу), напр.: *бутси* (англ. boot**s**), аналогійно слова-композити *мунбутси* (англ. moon boot**s**) і *сноубутси* (англ. snow boot**s**), *крокси* (від назви амер. компанії «Croc**s**»), *снікерси* (англ. sneaker**s**), *хіліси* (від назви амер. компанії «Heely**s**»). В інших назвах одно- або кількафонемна фінальна частина (*-s, -es, -en, -n, -oi, -i, -e*) простого чи складного за будовою слова усічена, напр.: *велінгтони* (англ. wellington boot**s** → wellington**s**), *дезерти* (англ. desert boot**s** → desert**s**), *джекбути* (англ. jackboot**s**), *кеди* (від назви амер. компанії «Ked**s**»), *кріпери* (англ. creeper**s**), *лофери* (англ. loafer**s**),

[3] Подаємо ті стилістичні позначки, які зафіксовано у словнику/словниках.

мокасини (англ. moccasin**s**), *монки* (англ. monk shoe**s** → monk**s**), *оксфорди* (англ. oxford shoe**s** → oxford**s**), *слінбеки / слінгбеки* (англ. slingback**s**), *сліпери* (англ. slipper**s**), *сліпони* (англ. slip-on**s**), *топсайдери* (англ. top-sider**s**), *хайтопи* (англ. high-top**s**), *боти* (фр. bott**es**), *ботильйони* (фр. bottillon**es**), *ботфорти* (фр. bottes fort**es**), *галоші* (нім. Galosch**en**), *гетри* (фр. guêtr**es**), *калоші* (нім. Kalosch**en**), *котурни* (гр. κοθορνοι або kothorn**oi**), *сандалі / сандалії* (гр. σανδαλια або sandalia < італ. sandali), *сандалети* (гр. σανδαλια або sandalia < італ. sandali < фр. sandalett**es**), *пантофлі* (італ. pantofol**e** < фр. pantoufl**es** < нім. Pantoffel**n** / польськ. pantofl**e**), *пантолети* (італ. pantofol**e** < фр. pantolett**es**), *пуанти* (фр. point**es**).

Назви взуття, запозичені зі споріднених мов (польської, словацької, російської) або за їхнього посередництва, поповнили граматичну систему української мови як іменники зі значенням парної множини, формально вираженим флексією в мові-донорі або мові-посередникові, напр.: *капці* (польськ. kapc**ie**), *панчохи* (нім. Bundschuhe < польськ. pończoch**y** < словацьк. pančuch**y**), *берці* (рос. берц**ы**), *бурки* (рос. бурк**и**), *піми* (рос. пим**ы**), *сланці* (рос. сланц**ы**), *тапки* (рос. тапк**и**), *тапочки* (рос. тапочк**и**), *унти* (евен. unta < рос. унт**ы**), *чуні* (рос. чун**и**), *бахили* (давньотюрк. bağlığ / турецьк. bağlı < рос. бахил**ы**), *бабуші* (фр. babouches або нім. Babuschen < рос. бабуш**и**), *ботинки* (фр. bottines < рос. ботинк**и**), *гамаші* (нім. Gamaschen / Kamaschen або фр. gamaches < рос. гамаш**и**), *краги* (гол. kraag < швед. kragstövlar < рос. краг**и**), *туфлі* (гол. toffels < рос. туфл**и**), *штиблети* (італ. stivaletti < нім. Stiefeletten < рос. штиблет**ы**).

Поява флексії *-и* в деяких іншомовних номенах взуття зумовлена граматичними особливостями української мови, оскільки в мові-донорі їхніми твірними іменниками є власні (антропоніми, ергоніми) або загальні назви, що не мають значення парної множини і його формального показника, напр.: *біркенштоки* (від назви нім. компанії «Birkenstock»), *блюхери* (від прізвища прус. генерала-фельдмаршала Gebhard Leberecht von Blücher), *вібрами* (від назви італ. компанії «Vibram»), *гольфи* (англ. golf), *гриндерси* (від назви британ. компанії «Grinders»), *джордани* (від назви моделі кросівок «Air Jordan»), *конверси* (від назви амер. компанії «Converse»), *лабутени* (від прізвища фр. дизайнера Christian Louboutin), *мартенси* (від назви британ. компанії «Dr. Martens»), *стіли* (від назви польськ. марки «Steel»), *тимберленди* (від назви амер. марки «Timberland»). Прикметно, що назви взуття, запозичені безпосередньо з тюркських мов, спочатку мали форму однини в українській мові, а вже згодом з'явилася форма множини, напр.: *ічиг* (давньотюрк. ičig або ičik) — *ічиги; мешт* (перськ. mešin < турецьк. mest) — *мешти; чобіт* (давньотюрк. čabata) — *чоботи*. Непоширеними в сучасній українській мові є іншомовні назви взуття без нарощеної флексії *-и / -і* або з усіченням твірної основи, що зумовило появу невідмінюваних іменників, напр.: *брогі* (англ. brogues), *гета* (япон. 下駄), *дербі* (англ. derby shoes), *дзорі* (япон. 草履), *мюлі* (лат. mulleus < фр. mules), *еспадрилі* (фр. espadrilles), *сабо* (фр. sabot), *табі* (япон. 足袋), *триконі* (від назви швейц. компанії «*Tricouni*»), *угі* (від назви амер. бренду «Ugg»), *челсі* (англ. Chelsea boots), *чука* (англ. chukka boots).

Морфолого-словотвірне освоєння іншомовних номенів взуття відбувається за допомогою суфіксів *-к-, -ак-, -ик-, -ц΄-*, напр.: *балетки* (фр. ballet), *кирз**а**ки / кирз**я**ки* (англ. kersej), *кросів**к**и* (англ. cross; *-ів-* кваліфікуємо як інтерфікс), *пінет**к**и* (фр. Pinet — прізвище чоботаря), *ролик**и*** (нім. Rolle), *сап'ян**ц**і / саф'ян**ц**і* (турецьк. saxtijan або крим.-тат. saktyjan), *шкарпет**к**и* (італ. scarpa, зменш.-пестл. scarpetta < польськ. skarpety). До цього способу вналежнюємо номени взуття, утворені від назви країни, з якою взуття асоціюють або звідки воно поширилося на український ринок, це — *в'єтнамки, чешки*.

Морфологійно освоєними є іншомовні номени взуття, зафіксовані відповідно до фонетичних і ортографійних норм у словниках сучасної української мови з узвичаєною граматичною характеристикою: частиномовною належністю (іменник), категорією числа (одн. і мн. або мн.), категорією роду (чол., жін., середн.), відмінковими флексіями (зокрема у формі род. в. одн. і/або мн.). Реєстрування числової форми номена взуття залежить насамперед від типу лексикографійного джерела: в ортографійному словникові реєстровою є форма однини як вихідна його відмінково-числової парадигми, у тлумачному — форма множини, що виражає семантику різновиду взуття. Зауважимо, що «подання іншої числової форми (без окремої реєстрації!) в ортографійному та тлумачному словниках засвідчує словозмінний компонент категорії числа іменників на позначення взуття і його моделей» (Лаврінець, 2024, с. 25).

Визначальним критерієм завершення морфологійної адаптації іншомовних назв взуття слугує кодифікація форми однини іменника на позначення одного із «симетричних об'єктів, розташованих з обох боків осі симетрії» (Загнітко, 2017, с. 178) у граматичних довідниках і більшості словників, насамперед друкованих, сучасної української мови та її вживання в мовній практиці. Морфологійно освоєними є давно або відносно недавно запозичені номени взуття з повною відмінково-числовою парадигмою, унаслідок до іменників чоловічого і жіночого роду та I і II відмін твердої, м'якої чи мішаної груп за формальним принципом — кінцевим звуком основи і флексією, напр.: *ботинок, ботфорт, бутс, капець, кед, кирзак / кирзяк, пім, пуант, сап'янець / саф'янець, чобіт; балетка, галоша, гамаша, гетра, калоша, краґа, кросівка, панчоха, пінетка, сандалета, сандалія / сандаля, туфля, чуня, шкарпетка; пантофель / пантофля, унт / унта*, а також іменник середнього роду *сабо* з омонімійними відмінково-числовими формами, який у функційно-категорійній граматиці зараховано до «нульової відміни» (Фурса, 2005, с. 114—121; Городенська, 2017, с. 214). В оригінальних і перекладних текстах ГРАКу-19 спостерігаємо функціювання цих іменників переважно у формі множини, що зумовлено домінуванням значення нерозчленованої множини в українському мововжитку, і зрідка — у формі однини, семантика «індивідуалізованого» предмета якої руйнує цілісність поняття «взуттєва пара», значущого для людського буття, пор.: *...буде у вас нова торбина й **капці** та нова прикраса до суконки* (ГРАК-19, газ. «Земля», 1944) — *На задній частині верха **капця** можемо пришити вузький*

довгий кусок матерії, або грубший шнурок, якщо хочемо ***капці*** *зав'язувати* (ГРАК-19, газ. «Земля», 1944); *На Миколаївській взуттєвій фабриці вирішили випускати* ***туфлі*** *на всі смаки* (ГРАК-19, журн. «Перець», 1978) — *Бере споживач пару взуття і радіє:* ***ліва туфля*** *з високим підбором,* ***права*** *— з низьким* (ГРАК-19, журн. «Перець», 1978); *Не запалюючи світла, вдягнувся, взув свої* ***кросівки****, нечутно ступаючи, наблизився до дверей, крутнув ручку* (ГРАК-19, П. Загребельний, 1986) — *Лукас в душі посміявся над містером Ором, присів на ліжко і став швидко розшнуровувати одну* ***кросівку*** (ГРАК-19, П. Загребельний, 1986); *Біля басейну, в роздягальні і на пляжі все-таки краще носити шльопанці або* ***сандалі*** (ГРАК-19, ел. р. УНІАН, 2013) — *По дорозі в неї* (восьмирічної дівчинки. — *О.Л.*) *з ноги злетіла* ***сандаля*** *та впала в річку* (ГРАК-19, ел. р. УНІАН, 2013); ***Балетки*** *криво лежали під стільцем* (ГРАК-19, Д. Тартт [4]) — *...вона грайливо штовхнула мій черевик своєю* ***балеткою*** (ГРАК-19, Д. Тартт [5]); *Хто це влітку на своєму городі* ***в кедах*** *ходить?* (ГРАК-19, Сергій Оксеник, 2018) — *Я провів* ***кедом*** *по тому місцю...* (ГРАК-19, Сергій Оксеник, 2018) та ін.

Лексема *сабо* є давнім запозиченням в українській мові (середина XIX ст.), граматично освоєним як незмінюваний іменник зі значенням середнього роду й омонімійними відмінково-числовими формами, що зафіксовано в усіх обстежених друкованих та електронних словниках сучасної української мови. Визначення відмінково-числових форм цього іменника відбувається аналітично: за допомогою синтаксичного зв'язку (Фурса, 2005, с. 117) — асоціативно-граматичного узгодження з атрибутивними членами, координації з предикативними членами чи керування з опорними членами, напр.: *На дівчину ви схожі, як* ***дерев'яне сабо*** *на бальний черевичок* (ГРАК-19, Б. Акунін [6]); ***Сабо виконані*** *зі шкіри в поєднанні із сіткою* (Інстаграм, roysen_co, 02.06.2026); ***Стильні сабо*** *з натуральної замші — ідеальний вибір для літа* (Інстаграм, modno.store.ua, 17.06.2026); *Письменниця стукала дерев'яними підборами* ***своїх сабо****, які полюбляла носити, незважаючи на моду і сезон...* (ГРАК-19, Н. Паняєва, 2006); *Кароліна переводить погляд* ***на сабо****, що* ***стоять*** *на поличці поруч* (ГРАК-19, Г. Вдовиченко, 2012) та ін.

Непослідовна фіксація форми однини іншомовних назв взуття в лексикографійних і граматичних джерелах спричинена переважно суб'єктивними чинниками, зокрема недоглядом укладачів або розбіжностями їхніх поглядів на завершення / незавершення граматичного освоєння цих назв (Лаврінець, 2024, с. 28), а тому лексеми на зразок *бахили* [7], *боти, бурки, в'єтнамки, гольфи, ічиги, котурни, мешти, мокасини, пантолети, ролики, тапочки, чешки, штиблети* кваліфікуємо як відмінювані іменники із граматичним значенням множини й однини (*бахила, бот, бурка,*

[4] Переклад Віктора Шовкуна, 2016 р.
[5] Переклад Віктора Шовкуна, 2016 р.
[6] Переклад Олександра Михеда, 2012 р.
[7] Правопис іменника *бахіли* і граматична кваліфікація його як множинного у ВЕСУМі та ПУМКу є помилковими, бо в тих самих словниках подано також числову пару *бахили — бахила*, що її зафіксовано в СУМі-ДТ і СУМі-20.

в'єтнамка, гольф, ічиг, котурн, мешт, мокасин, пантолета, ролик, тапочка, чешка, штиблета) та з повною відмінково-числовою парадигмою. У мовній практиці вживають зазначених лексем здебільшого у формі множини і зрідка у формі однини, пор.: *В чоловічому пальті, **в** ганчір'яних **бурках**, у шапці з вухами, вона* (дружина. — *О.Л.*) *рубає дрова* (ГРАК-19, І. Багряний, 1949) — *Наступила сукувату в'ялену дубову гілляку ганчір'яною **буркою**, б'є ту дубову гілляку тупою сокирою й ніяк не може перерубати* (ГРАК-19, І. Багряний, 1949); *Вони позатикали діри на своїх панцерах кістками тварин і замість бронзових **котурнів** узули ганчір'яні сандалі* (ГРАК-19, Г. Флобер [8]) — *Тоді носком **котурна** штовхнув у вогонь усе, що валялось довкола, щоб не зоставалося нічого* (ГРАК-19, Г. Флобер [9]); *...санітар моргу показує мені неймовірно дорогі імпортні теракотові **штиблети** зі шкіри, декорованої під крокодилячу* (ГРАК-19, С. Батурин, 2011) — *Ногу на ногу поклав, неймовірно дорогого імпортного теракотового **штиблета** на загальний огляд виставив* (ГРАК-19, С. Батурин, 2011); *Вона* (леді з кам'яним обличчям. — *О.Л.*) *була в пурпуровій сукні, мала на шиї індіанське бісерне намисто, а на розпухлих ногах **мокасини*** (ГРАК-19, С. Кінг [10]) — *Вона лежала поперек зім'ятого покривала, **у** комбінації й одному замшевому **мокасині*** (ГРАК-19, С. Кінг [11]); *Вдягнув свій старий шпакуватий мисливський костюм з короткими штанами, що застібалися під коліном, добре підібрані **гольфи** й пару міцних чорних черевиків із високими халявками* (ГРАК-19, С. Беккет [12]) — *Парасолькою я добряче зацідив йому по литці, там, де, я бачив, виблискує плоть між шортами і **гольфом*** (ГРАК-19, С. Беккет [13]); ***Мешти** чекатимуть на мій наступний приїзд, доки знову вирушу в них на прогулянку рідним Міжріччям* (ГРАК-19, ел. р. «LB.ua», 2022) — *Дивлюся, тоді бгаю і вкладаю одне **в** один **мешт**, друге — **в** другий* (ГРАК-19, ел. р. «LB.ua», 2022) та ін.

На відміну від фонетичної адаптації, морфологійному освоєнню притаманні більша чіткість, усталеність і відсутність дублетів. Хитання в роді засвідчують лише уніфіковані родові варіанти назв взуття *пантофель* і *пантофля, унт* і *унта*. Два родові варіанти іншомовного номена взуття *пантофлі*, що їх зафіксовано без стилістичних ремарок у всіх обстежуваних словниках української мови, спричинені, на нашу думку, шляхами запозичення лексеми та її граматичними ознаками в мовах-посередниках: у німецькій і польській мовах цей іменник має значення чоловічого роду, а у французькій (мові-першоджерелі) — жіночого. В українській мовній практиці однаково поширені обидва варіанти, що засвідчують, зокрема, не лише тексти того самого часового відтинку, напр.: *Не любив, як йому нагадувати про жінчин **пантофель*** (ГРАК-19, Б. Лепкий, 1926) — *Хіба й собі поцілувать **пантофлю** Папи?* (ГРАК-19, П. Тичина, 1920); *Зненацька*

[8] Переклад Дмитра Паламарчука, 1987 р.
[9] Переклад Дмитра Паламарчука, 1987 р.
[10] Переклад Олександра Красюка, 2012 р.
[11] Переклад Олександра Красюка, 2012 р.
[12] Переклад Петра Таращука, 2006 р.
[13] Переклад Петра Таращука, 2006 р.

я помічаю під ліжком пару чоловічих ***пантофлів*** (ГРАК-19, Х. Зінке [14]) — *Достатньо підібрати відповідну етикетку — і твої милі домашні, не знімаючи* ***пантофель****, стають рятівниками людства* (ГРАК-19, Ю. Смирний, 1990); *Потім один ясно-синій* ***пантофель*** *підскочив і встромився бабі на носок правої ноги, інший — продовжував теліпатися на лівій* (ГРАК-19, О. Денисенко, 2010) — *Настя, взута в одну* ***пантофлю****, бо другу ніяк не могла знайти, виглянула з балкона* (ГРАК-19, С. Талан, 2015), а й того самого автора, напр.: *Крім того, його фаворитка, графиня Гогенгайм тримала цього Карла-Євгена* ***під*** *добрячим* ***пантофлем****...* (ГРАК-19, Ю. Косач, 1987) — *...а сам пасся* ***під пантофлею*** *своїх помпадурок, безсоромно жив і плюгаво помер...* (ГРАК-19, Ю. Косач, 1987); *...той самий перший студент і зразковий відмінник, дисциплінований тетин небіж, типовий галицький попович з недвозначним нахилом до академічного скніння, хатніх* ***пантофлів****, халатів і повноти* (ГРАК-19, Ю. Андрухович, 2003) — *Я вибирав найчудніші та найдурніші експозиції: театральних ляльок, циркових борців і клоунів, нічних посудин, нічних кошмарів,* ***пантофель*** *і взуття, гральних і музичних автоматів* (ГРАК-19, Ю. Андрухович, 2011); *Другим його* (Дуська. — *О.Л.*) *бізнесом було пошиття* ***пантофлів*** *зі старих капелюхів* (ГРАК-19, Ю. Винничук, 2016) — *Я постукав у двері, за хвилю пролунало чалапання* ***пантофель****...* (ГРАК-19, Ю. Винничук, 2016) та ін. Іменники *пантофель* і *пантофля* у множині розрізняються лише формою родового відмінка (див. приклади вище).

Родові варіанти *унт* і *унта* потрапили до української мови з російської, де обидва функціюють паралельно, хоч іменник *унт* більш поширений. В українському мововжиткові домінує лексема *унт*, що можна пояснити переважанням іменників чоловічого роду серед питомих номенів взуття, пор.: *бродень, валянок, виступець, ковзан, личак, черевик* та ін., напр.: *Рись вхопилась мертвим похватом* ***за унт****, вгородила в лосину шкіру пазурі та так і заклякла, не випускала* (ГРАК-19, І. Багряний, 1944); *Недалеко від берега лежала кабіна, а на березі, підтримуваний солдатами, льотчик — у шоломі, в хутряній куртці з «чортової» шкіри та* ***без*** *одного* ***унта*** (ГРАК-19, газ. «Сільські вісті», 1995); *Так, поки одного разу його штурман мився в бані, собака, що охороняв полярників, вкрав його* ***унт*** *і сховав* (ГРАК-19, газ. «День», 2009); *Його* (Ахво. — *О.Л.*) *вже не слухають, а Лена збиває гілкою сніг* ***із унтів*** *і голосно сміється...* (ГРАК-19, В. Щербаков, 1988); *Холод підкрадався до рук, заповзав* ***до унтів****...* (ГРАК-19, В. Строкань, 2003) — *Він затягнув замки* ***унт*** *і застебнув ремінці* (ГРАК-19, М. Патковський [15]); *Під підошвами важких* ***унт*** *Трєсилова захрумтіло розсипане зерно* (ГРАК-19, О. Кацай, 2003). За нашими спостереженнями, іменник *унт* уживаний у текстах ГРАКу-19 у формі однини та множини, а іменник *унта* — тільки у формі множини, зокрема родового відмінка, що засвідчують подані вище приклади.

Зауважимо, що у ВЕСУМі, джерельною базою якого є тексти ГРАКу, подано лексеми *пантофель, пантофля* і *унт*. Водночас у ВЕСУМі зафік-

[14] Переклад Анатолія Литвиненка, 1990 р.
[15] Переклад Марії Пригари, Аркадія Добровольського, 1960 р.

совано родові варіанти *бутс* і *бутса*, останній зі стилістичною ремаркою «покруч / помилкове написання», активне вживання якого паралельно з уніфікованим у словниках української мови іменником *бутс* спостерігаємо здебільшого в першій чверті XXI ст., зокрема й у текстах того самого медійного ресурсу, напр.: *Він копирснув* ***бутсом*** *землю і тільки після того зачепив м'яч* (ГРАК-19, журн. «Перець», 1970) — *Стиснувши зуби, сказав: — Ось тобі, маєш, за вчорашнє! — і з усього маху двигонув його* ***бутсою*** *під коліно* (ГРАК-19, журн. «Перець», 1971); *Вибіг на поле* ***з бутсом****: пес знайшов господаря просто під час матчу* (ГРАК-19, газ. «Високий Замок», 2020) — *На додачу копнув його* ***бутсою*** *у ногу* (ГРАК-19, газ. «Високий Замок», 2017); *Щоправда,* ***замість бутсів*** *співачка взула туфельки на високих підборах...* (ГРАК-19, газ. «Високий Замок», 2011) — *Nike першою налагодила масове виробництво «електронних* ***бутс****»...* (ГРАК-19, газ. «Високий Замок», 2011); *Для Левандовського це перша в кар'єрі перемога в суперечці за «Золотий* ***бутс****»* (ГРАК-19, ел. р. «LB.ua», 2021) — *Індивідуально аргентинець 6 разів вигравав «Золотий м'яч» і 5 разів «Золоту* ***бутсу****»* (ГРАК-19, ел. р. «LB.ua», 2020) та ін. Уважаємо, що до реєстру ВЕСУМа треба додати лексему *унта*, оскільки в цій родовій формі її кодифіковано в таких друкованих і електронних словниках, як ВЗОССУЛ, ВТССУМ, ГСУЛМС, ЕГСУЛМ, ПУМК, СУМ, СУМ-2016, УОС.

У лексикографійних джерелах української мови кодифіковано іменники *кросівка* (ВЗОССУЛ; ВЕСУМ; ВТССУМ; ГСУЛМС; ЕГСУЛМ; ПУМК; СУМ-ДТ; СУМ-2016; СУМ-20; УОС) і *туфля* (ВЗОССУЛ; ВЕСУМ; ВТССУМ; ГСУЛМС; ЕГСУЛМ; ПУМК; СУМ; СУМ-2016; УОС), тому родові варіанти *кросівок* і *туфель* бажано внести до реєстру насамперед електронних словників зі стилістичною ремаркою «мовний покруч». У сучасній українській мовній практиці вживані обидві родові форми, зокрема й у текстах того самого медійного ресурсу чи автора, але загалом домінують кодифіковані назви взуття *кросівка* і *туфля*, напр.: *І коли моя* ***кросівка*** *зісковзнула і полетіла зі скелі вниз, одна нога провалилась в сніг, а пальці міцно стискали гілля карликових сосен...* (ГРАК-19, ел. р. «Фіртка», 2016) — *...на місці падіння було знайдено її* (потерпілої. — *О.Л.*) *куртку, один* ***кросівок*** *та ключі* (ГРАК-19, ел. р. «Фіртка», 2017); *Їх було двоє — Катя* ***в*** *одній* ***кросівці*** *і її сусід по парті в іншій* (ГРАК-19, газ. «Високий Замок», 2004) — *...члени прикордонно-митної групи звернули увагу* ***на*** *одинокий* ***кросівок****, що валявся без пари на верхній полиці одного з купе* (ГРАК-19, газ. «Високий Замок», 2011); *Слава похвалив себе за те, що вранці витяг карту пам'яті з відеокамери і заховав* ***у кросівок*** (ГРАК-19, Є. Положій, 2015) — *Бо це не маркетинг продажів напоїв або* ***кросівок****, тут інші механізми* (ГРАК-19, Є. Положій, 2015); *Пальці опущеної руки обережно торкалися її литки* ***над*** *червоною* ***туфлею****...* (ГРАК-19, брати Капранови, 2016) — *«Зараз», — кажу я, ледь жива я нахиляюся до сумки і бачу, що поруч з нею лежить* ***туфель*** *хазяйський...* (ГРАК-19, брати Капранови, 2004); *Витягнулася, прийнявши позу точно як у голлівудських серіалах про копів: ноги ледь розставлені, носки* ***туфель*** *загнуті всередину...* (ГРАК-19, М. Кідрук,

2012) — *Розфокусованим, незрячим поглядом Єва тупилася поперед себе, обома руками стискаючи тонку ручку бежевої, під колір* ***туфлів*** *і плаття, сумочки* (ГРАК-19, М. Кідрук, 2016) та ін. Функціювання неправильних родових варіантів *кросівок* і *туфель* спричиняє морфологійну омонімію з відмінковими формами нормативних іменників (див. подані вище приклади), напр.: *кросівка —* ***кросівок*** (род. в. мн.) і ***кросівок*** *— кросівків* (род. в. мн.), *туфля —* ***туфель*** (род. в. мн.) і ***туфель*** *— туфлів* (род. в. мн.).

Незавершеність морфологійної адаптації притаманна іншомовним номенам взуття, що їх подано здебільшого в електронних словниках української мови або як іменники з відмінною граматичною характеристикою, напр.: іменник із числовою парою *ботильйони — ботильйон* (ВЕСУМ), *оксфорди — оксфорд* (ПУМК) / іменник pluralia tantum *ботильйони* (ПУМК), *оксфорди* (ВЕСУМ), або як іменники pluralia tantum, напр. відмінювані: *берці, броги, кріпери, крокси, лабутени, сліпони* (ВЕСУМ), *бабуші, велінгтони, вібрами, хіліси* (ПУМК), *еспадрильї, лофери* (ВЕСУМ; ПУМК); невідмінювані: *угі* (ВЕСУМ; ПУМК), *гета, табі* (ВТССУМ; ПУМК), *дзорі* (ВТССУМ). В узуальному мовленні першої чверти XXI ст. ці лексеми активно вживані переважно у формі множини, а отже, у граматичній системі української мови є іменниками pluralia tantum, пор.: *Головною вимогою* ***до*** *зимових* ***берців*** *було підвищення паропроникності шляхом заміни основного матеріалу з гладкого хрому* (ГРАК-19, ел. р. «Мілітарний», 2021) — *Зміни торкнулися і конструкції черевиків, — зменшено висоту та кут нахилу* ***берця*** (ГРАК-19, ел. р. «Мілітарний», 2021); *На думку авторитетних модних критиків, моделі взуття в стилі ugly, включаючи масивні* ***крокси*** *та грубі снікерси, вже не в тренді* (ГРАК-19, журн. НВ, 2018) — *Він* (Д. Кулеба. — *О.Л.*) *також розповів, що взяв участь у саміті* ***в*** *одному* ***кроксі*** *і з двома милицями* (ел. р. УНН, 2022); *А Вільям в оксамитовому смокінгу від Alexander McQueen здивував своїми оксамитовими* ***лоферами*** *Crockett & Jones з вишитими на них літаками* (ГРАК-19, ел. р. «ТаблоID», 2018) — *Періс Джексон знялася топлес у рекламі взуття, вмостивши собі на голі груди правого* ***лофера*** (ГРАК-19, ел. р. «ТаблоID», 2018). Див. ще: *Осіння погода вже увірвалася в наше життя, і поки ви придумуєте теплі образи, в тренд повертається класика — сукні* ***з ботильйонами*** (ГРАК-19, журн. НВ, 2021); *Підглянувши ідею у Fendi, хутром прикрашають* ***сліпони, броги*** *— будь-яке взуття, без прив'язки до стилю* (ГРАК-19, журн. НВ, 2016); *Сторожі стаціонару ходять у таких самих, як у Влада, кирзових чоботах, а повинні були би мати так звані* ***вібрами****, вартість яких сягає понад 50 доларів* (ГРАК-2019, газ. «Високий Замок», 2003) та ін.

Почалася адаптація до морфологійних норм сучасної української літературної мови нових іншомовних номенів взуття, що їх не зафіксовано в жодному друкованому чи електронному словникові української мови, напр. відмінювані: *біркенштоки, блюхери, гриндерси, дезерти, джекбути, джордани, клоги, конверси, мартенси, монки, мунбутси, слайдери, сланці, слінбеки / слінгбеки, сліпери, снікери / снікерси, сноубутси, стіли, тимберленди, топсайдери, уги, хайтопи*; невідмінювані: *брогі, дербі, еспадрилі,*

клогі, монкі, мюлі, челсі, чука. Функціювання цих іменників лише у формі множини ілюструють тексти ГРАКу-19 та українськомовні рекламні дописи соціальної мережі «Інстаграм», напр.: *А вирушаючи в круїз — вибрати замшеві класичні* ***дезерти****, які ідеально поєднуються з легкими брюками* (ГРАК-19, журн. НВ, 2016); *Придбати такі* ***конверси*** *можна за $ 87 (2400 грн) і більше не переживати, якщо нові кеди забрудняться або запорошаться* (ГРАК-19, журн. НВ, 2020); *Якщо в минулому році були в моді так звані «****слайдери****», то в цьому сезоні в моді будуть кросівки* (ГРАК-19, ел. р. УНІАН, 2022); *Для жінок в каталозі представлені красиві і стильні босоніжки, мокасини, сліпони, балетки,* ***сланці*** (ГРАК-19, ел. р. «Новини Хмельницького “Є”», 2021); *Для таких погодних умов ідеально підійдуть мокасини або* ***топсайдери*** (ГРАК-19, ел. р. «LB.ua», 2022); *Також в колекції з’явилося улюблене взуття британських модників — черевики* ***челсі*** *і* ***дербі*** (ГРАК-19, журн. НВ, 2019); *Мінімалістична модель у стилі* ***біркенштоків*** *в універсальних відтінках — чорний, шоколадний та беж* (Інстаграм, clarini_ua, 16.03.2026); ***Джордани****, у яких буде неймовірно комфортно* (Інстаграм, kwin_ua, 02.12.2023) та ін. Прикметно, що в узуальному мовленні іменник pluralia tantum *мюлі* спорадично вживаний як невідмінюваний і відмінюваний, пор.: *У новій колекції багато бахроми, шкіри і, звичайно ж, знамените плетіння Intrecciato, яке з’явилося* ***в*** *пуховиках, жилетах,* ***мюлі****, чоловічих черевиках, рюкзаках і шоперах* (ГРАК-19, журн. НВ, 2019) — *На одному з кадрів співачка також постала в наряді від Міу Міу — чорно-білому ромпері і* ***мюлях*** (ГРАК-19, журн. НВ, 2020); *Сукню білявка доповнила кремовими гостроносими* ***мюлі****, хвилястою укладкою і насиченим макіяжем* (ГРАК-19, ел. р. УНІАН, 2020) — *Модниці носять шорти як із балетками та кросівками, так і з сабо,* ***мюлями*** *чи сандалями* (ГРАК-19, журн. НВ, 2022); *Шикарна модель* ***мюлі*** *з натуральної шкіри* (Інстаграм, topfamilyshoes, 15.05.2026) — *Найкраща модель* ***мюлів*** *у сіточку в поєднанні з екошкірою...* (Інстаграм, moya_para_official, 03.04.2026) та ін. Перспективу морфологійної адаптації та словникової кодифікації має невідмінюваний іменник *мюлі* подібно до лексем *таксі, шасі, жалюзі*, запозичених також із французької мови. Загалом активне вживання новітніх іншомовних лексем в українській мовній практиці сприятиме їх реєструванню в лексикографійних джерелах і поступовому морфологійному освоєнню, результатом завершення якого буде перехід із групи іменників pluralia tantum до групи іменників із граматичним значенням однини та множини.

Маркером тривання морфологійної адаптації іншомовних номенів взуття є, на нашу думку, їхня фонетико-графічна варіантність на зразок *брогі* і *броги*, *клогі* і *клоги*, *монкі* і *монки*, *угі* і *уги*, *еспадрилі* і *еспадрильї*, паралельне вживання яких засвідчують, зокрема, тексти того самого медійного ресурсу, напр.: *Анатомічні* ***клогі*** *з натуральної італійської замші — це ніжне доторкання до твоєї стопи* (Інстаграм, ykm.shoes, 10.03.2026) — *Наші анатомічні* ***клоги*** *створені для тих, хто цінує комфорт у кожному кроці* (Інстаграм, ykm.shoes, 04.07.2026); *У новому сезоні Zloccі пропонує як класичні*

моделі, які полюбилися нашим клієнтам, так і абсолютно нові рішення легендарних лоферів, кросівок, мокасинів, ***монкі*** *з екзотичних видів шкіри* (ГРАК-19, журн. НВ, 2016) — *І* ***монки*** *просто створені для того, щоб втілювати в собі цю недбалість. Цей вид взуття абсолютно прекрасний як з естетичної точки зору, так і з функціональної* (ГРАК-19, журн. НВ, 2016); *Для відвідування передмістя Кейптауна герцогиня одягла чорно-біле плаття з запáхом від африканського дизайнера Mayamiko вартістю 86 доларів та* ***еспадрилі*** *на танкетці* (ГРАК-19, журн. НВ, 2019) — *Бачу, що одягнена у вільний світлий лляний брючний костюм, а на ногах — якісь м'які зручні* ***еспадрильї*** (ГРАК-19, журн. НВ, 2019); ***Угі*** *дитячі Charlie в коричневому кольорі* (Інстаграм, oldcom.ua, 02.02.2026) — *Усі* ***уги*** *чоловічі DUSTIN зі знижкою 25 %* (Інстаграм, oldcom.ua, 03.02.2026) та ін. У текстах ГРАКу-19 фонетико-графічні варіанти, правопис яких відповідає нормі чинного стандарту «Українського правопису» (УП-2026, с. 135), мають неоднакове поширення, пор.: *броги* та форми *брогів, брогами* зафіксовано в 17 текстах, *брогі* — в 1 тексті; *клоги* — у 4 текстах, *клогі* не зафіксовано в жодному тексті [16]; *монки* — у 4 текстах, *монкі* — у 3 текстах; *еспадрильї* та форми *еспадрильями, еспадрильях* — у 12 текстах, *еспадрилі* — в 1 тексті; *уги* та форми *угів, угами, угах* — у 27 текстах, *угі* — у 5 текстах. В українській мові як мові флективного типу перспективу морфологійного освоєння мають відмінювані номени взуття *броги, клоги, монки, еспадрильї, уги*, які активніше вживані, ніж невідмінювані варіанти *брогі, клогі, монкі, еспадрилі, угі*. Прикметно, що кількісний чинник став визначальним для введення до реєстру електронних словників відмінюваних іменників pluralia tantum *броги* (ВЕСУМ) й *еспадрильї* (ВЕСУМ; ПУМК). Два варіанти *угі* й *уги* в реєстрі ВЕСУМа зумовлені, на нашу думку, суб'єктивним (уподобаннями укладачів), а не об'єктивним (кількістю вживань у текстах ГРАКу як джерельній базі ВЕСУМа) чинником.

У сучасній українській мовній практиці функціюють правильно і неправильно освоєні за фонетико-графічними нормами чужомовні назви взуття, пор.: *гр***и***ндерси* і *гр***і***ндерси*, *еспадр***и***лі* і *еспадр***і***лі*, *т***и***мберленди* і *т***і***мберленди*, напр.: ***Гриндерси*** *— взуття, яке є в гардеробі майже кожного, хто стежить за віянням моди* (Інстаграм, stilyaga.hub, 02.11.2021) — *Мастхев на осінь — чорні* ***гріндерси*** *на шнурівці* (Інстаграм, one_love_shop, 02.11.2022); *Бежеві* ***еспадрилі*** *з ефектним плетінням та комфортною м'якою устілкою доступні до замовлення на нашому сайті* (Інстаграм, forma.if, 22.05.2025) — ***Еспадрілі****, що працюють за тебе: тримають планку навіть у +30°C* (Інстаграм, anima.store_ua, 12.06.2025); ***Тимберленди*** *— це справжній символ надійності та стилю у світі взуття!* (Інстаграм, calorie.com.ua, 26.10.2023) — ***Тімберленди****: наймодніші черевики сезону!* (Інстаграм, bayer_shop_italy, 08.10.2024). Назви *гріндерси, еспадрілі, тімберленди* суперечать фонетико-графічній нормі сучасної української літературної мови, за якою в загальних назвах іншомовного походження після **р** і **т** пишемо **и**

[16] У ГРАКу-16 лексему *клогі* вжито в 1 тексті.

відповідно до правила «дев'ятки» (УП-2026, с. 135). У лексикографійних джерелах кодифікованими можуть бути лише правильно оформлені в українській мові назви взуття *гриндерси, еспадрилі, тимберленди*. Слушною є думка К.Г. Городенської, яка вважає, що «немає підстав неправильні передавання нових іншомовних лексем кваліфікувати як правописні варіанти, бо їх породжує суб'єктивний людський чинник, а не об'єктивний розвиток української мови» (Городенська, 2009, с. 5). Серед причин уживання мовцями неправильно оформлених чужомовних номенів взуття є незнання (ігнорування) ортографійних норм української літературної мови та орієнтування на російську традицію в передаванні слів іншомовного походження. Уведену до реєстру ВЕСУМа лексему *кріпери* як іменника pluralia tantum потрібно замінити на графічно правильну ***кри**пери*, нечасте функціювання якої репрезентують українськомовні рекламні дописи в соцмережі «Інстаграм», напр.: *Зручні* ***крипери*** *— що ще потрібно для комфортного пересування* (Інстаграм, nicole_fashion.ua, 20.06.2019); ***Крипери*** *«Mikky»* (Інстаграм, kok.etkashop, 21.03.2023); ***Крипери*** *«Sports»* (Інстаграм, balvo4ka.shop, 05.02.2024) та ін.

Уживання варіантів *слінбеки* і *слінгбеки* можна пояснити паралельним уходженням їх через усні й писемні джерела. Визначальним критерієм у словниковій кодифікації та граматичній адаптації того чи того фонетико-графічного варіанта стане сучасний узус. Зауважимо, що в текстах ГРАКу-19 подано варіант *слінгбеки*, а в рекламних дописах соцмережі «Інстаграм» — обидва варіанти, пор.: *З ультрамодних позицій —* ***слінгбеки****, тобто взуття з відкритою п'ятою* (ГРАК-19, журн. НВ, 2019); *Які саме туфлі під біле плаття узяти: човники, балетки, мюлі, лофери і популярні сьогодні* ***слінгбеки*** *(з відкритою п'яточкою)* (ГРАК-19, ел. р. «Точка доступу», 2024) — ***Слінгбеки****, які легко вписуються в будь-який гардероб і роблять образ більш зібраним та стильним* (Інстаграм, amatto_shoes, 04.04.2026); *Легкі, стильні та неймовірно зручні* ***слінбеки*** *від Allsy — це саме те взуття, яке не хочеться знімати* (Інстаграм, shoes.for_family, 21.06.2026). Для фіксації номена взуття *снікерси* у ВЕСУМі послугувало його активніше, ніж варіанта *снікери*, використання в текстах ГРАКу-19, а саме: лексеми *снікерси* та її форм *снікерсів, снікерсам, снікерсами, снікерсах* ужито у 12 текстах, а лексеми *снікери* та її форм *снікерами, снікерах* — у 5 текстах. Однак подання у ВЕСУМі лексеми *снікерси* як іменника із числовою парою *снікерс* без зазначення семантики є суперечливим і потребує розмежування омонімів, оскільки в текстах досліджуваного корпусу іменник зі значенням 'солодкий батончик' уживаний у формі однини і множини, а зі значенням 'взуття' — лише множини, що засвідчує належність останнього до іменників pluralia tantum та про незавершеність його морфологійної адаптації.

ОСОБЛИВОСТІ СЛОВОТВІРНОГО ОСВОЄННЯ ІНШОМОВНИХ НОМЕНІВ ВЗУТТЯ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВНІЙ ПРАКТИЦІ

Свідченням словотвірного освоєння іншомовних лексем на позначення взуття є творення похідних із мутаційним і модифікаційним (частіше демінутивним, рідше аугментативним) значеннями, зафіксованими в сучасних друкованих і/або електронних лексикографійних джерелах. Словотвірну активність (низьку, середню, високу) цих лексем визначаємо за кількістю похідних у словотвірних гніздах та глибиною цих гнізд. Низька словотвірна активність притаманна найменуванням взуття, від яких утворено деривати з модифікаційним значенням, причому їхній граматичний статус збігається із граматичним статусом твірного іменника, пор.: *боти* (одн. *бот*) → *ботики* (одн. *ботик*), *гольфи* (одн. *гольф*) → *гольфики* (одн. *гольфик*), *капці* (одн. *капець*) → *капчики* (одн. *капчик*), *мешти* (одн. *мешт*) → *мештики* (одн. *мештик*), *пантофлі* (одн. *пантофля*) → *пантофельки* (одн. *пантофелька*), або мутаційним значенням, напр.: *калоші* → *калошний, мокасини* → *мокасиновий, пінетки* → *пінетковий, ролики* → *роликовий, чуні* → заст. *чунник, штиблети* → *штиблетний*. Зауважимо, що демінутив *кросівочок*, поданий тільки у ВЕСУМі як іменник із граматичним значенням однини та множини (*кросівочки*), є неправильним, оскільки його родова ознака відмінна від твірного слова, пор.: *маківка* (мн. *маківки*) → *маківочка* (мн. *маківочки*), *листівка* (мн. *листівки*) → *листівочка* (мн. *листівочки*), *гвинтівка* (мн. *гвинтівки*) → *гвинтівочка* (мн. *гвинтівочки*) та ін. Тому нормативним є демінутив *кросівочка* (мн. *кросівочки*).

У сучасній мовній практиці, передусім в українськомовних рекламних дописах соцмережі «Інстаграм», трапляються демінутиви-новотвори на зразок *бабушики, балеточки, ботильйончики, бурочки, еспадрильки, кедики, кроксики, лоферики, мокасинчики, мюлики, пінеточки, сабики, сліпончики, челсики, угики*, уживані як іменники pluralia tantum, напр.: *Анатомічні* ***балеточки*** *на цю весну — ідеальний варіант під будь-що...* (Інстаграм, schaslyvi_pokupki, 10.05.2026); *Практичні та зручні* ***ботильйончики*** *в мінімалістичному виконанні* (Інстаграм, leomoda.ua, 14.09.2017); *Теплющі* ***бурочки*** *«Подолянка» можуть стати твоїми вже сьогодні* (Інстаграм, litma_official, 02.12.2021); *Абсолютно нові* ***еспадрильки****, якісні, на високій підошві...* (Інстаграм, le_komod.dp, 03.06.2026); *Ці* ***кедики*** *— твій маленький секрет спокуси* (Інстаграм, verona_brand_as, 06.09.2025); *Незамінні і такі улюблені* ***кроксики*** (Інстаграм, begemot.ukr, 18.06.2025); *Текстильні біленькі* ***мокасинчики*** *від Waldi залишились лише у двох розмірах!* (Інстаграм, naletaykacom, 27.12.2023); *Шикарнючі натуральні* ***мюлики*** (Інстаграм, brands_shop_women, 10.08.2025); *Стильні* ***пінеточки****, що вбережуть ніжки від холодної підлоги* (Інстаграм, detki_pinetki_ukraina, 22.02.2026); *Легкі класичні* ***челсики*** *в синій шкірі* (Інстаграм, benito.ua, 25.01.2021); *Наші* ***угики*** *зроблені з м'якої овчинки, що є додатковою перевагою для ніжок дитини* (Інстаграм, begemot.ukr, 17.10.2023) та ін. Водночас деякі демінутивні назви взуття функціюють у

формі, що порушує фонетико-графічну або словотвірну норму української літературної мови, зокрема літера **і** в словах *еспадрільки, мокасінчики* суперечить правилу «дев'ятки» (УП-2026, с. 135), а в словах *ботильйончіки, кедіки, кроксіки, мюліки, сабіки, сліпончіки, челсіки, угіки* вжито суфікса ***-ік-*** із демінутивним значенням замість нормативного суфікса ***-ик-*** (Полюга, 2001, с. 380). Причинами появи ненормативних демінутивних назв взуття є необізнаність мовців із правилами чинного українського правописного кодексу і словотвірними нормами української літературної мови. У перспективі демінутиви *бабушики, балеточки, ботильйончики, бурочки, еспадрильки, кедики, кроксики, лоферики, мокасинчики, мюлики, пінеточки, сабики, сліпончики, челсики, угики*, утворені за продуктивними словотвірними типами української мови, можуть поповнити перелік реєстрових одиниць сучасних словників і бути морфологійно освоєними як іменники із граматичним значенням множини та однини й особливостями словозміни іменників I або II відміни (пор.: *бабушик, балеточка, ботильйончик, бурочка, еспадрилька, кедик, кроксик, лоферик, мокасичник, мюлик, пінеточка, сабик, сліпончик, челсик, угик*), проте визначальним чинником лексикографійної фіксації чи нефіксації цих лексем і їхніх граматичних характеристик стане узуальне українське мовлення.

Словотвірного освоєння середнього ступеня зазнали іншомовні номени взуття, у словотвірних гніздах яких є похідні з модифікаційним і мутаційним значеннями, напр.: *ботинки* (одн. *ботинок*) → *ботиночки* (одн. *ботиночок*), *полуботинки* (одн. *полуботинок*); *сандалі* (одн. *сандаля*) / *сандалії* (одн. *сандалія*) → *сандалики* (одн. *сандалик*), *сандальний; туфлі* (одн. *туфля*) → *туфельки* (одн. *туфелька*), *туфельний; шкарпетки* (одн. *шкарпетка*) → *шкарпеточки* (одн. *шкарпеточка*), *шкарпетковий.* Характерно, що словотвірні гнізда чужомовних назв взуття з низькою та середньою словотвірною активністю мають один ступінь похідности.

Високу словотвірну активність репрезентують ті найменування взуття, які сформували словотвірні гнізда з двома і більше ступенями похідности, а їхні деривати є простими та складними за будовою словами, напр.: *панчохи* (одн. *панчоха*) → *панчішки* (одн. *панчішка*), *панчішник, панчішниця, панчішний* → *панчішнов'язальний, панчішно-шкарпетковий; чоботи* (одн. *чобіт*) → *півчоботи* (одн. *півчобіт*) → *півчобітки* [17] (одн. *півчобіток*), *чобітки* (одн. *чобіток*) → *чобіточки* (одн. *чобіточок*), *чоботиська* (одн. *чоботисько*), *чоботища* (одн. *чоботище*), *чоботи-скороходи, чоботар* → *чоботаренко, чоботариха, чоботарка, чоботарня, чоботарство, чоботарський, чоботарювати* → *чоботарювання.* Зауважимо, що лексеми *напівчоботи — напівчобіт* (ВЕСУМ) і *напівчобітки — напівчобіток* (ВЕСУМ) не можна вналежнити до словотвірного гнізда іменника *чоботи*, оскільки їх подано зі стилістичною ремаркою «покруч / помилкове написання», а значення 'чоботи з короткими халявами' виражають кодифіковані лексеми *півчоботи* та *полубот-*

[17] Демінутивне значення зафіксовано в СУМі-20, у решті словників лексему подано з нейтральною семантикою — 'жіночі чоботи з короткими халявами; полуботки'.

ки. Подання в лексикографійних джерелах лексеми *чоботята* як іменника pluralia tantum (ВЕСУМ; ВЗОССУЛ; ВТССУМ; ГСУЛМС; ЕГСУЛМ; ПУМК; СУМ; СУМ-2016; УОС) та функціювання її в текстах ГРАКу-19 лише у формі множини засвідчує деактуалізацію числової форми *чоботя*, зафіксованої, зокрема, у реєстрі «Словаря української мови» за редакцією Б. Грінченка (СГ IV, 1909, с. 467). Прикметно, що подані в тому самому словникові демінутиви та їхні числові пари *чоботець — чобітці, чоботонько — чоботоньки* (там само) вилучили з реєстру сучасних лексикографійних видань, а їх функціювання не репрезентують тексти ГРАКу-19.

У сучасному українському узусі спостерігаємо обмежене функціювання прикметників, утворених за допомогою продуктивних суфіксів *-ов- / -ев-, -н-* від давніх і новітніх назв взуття, напр.: *Цікавим є і формат протестів, який уже охрестили «**капцевим**» (рос. тапковыми), тому що саме домашні капці стали його символом* (ГРАК-19, журн. НВ, 2020); *Серед чоловіків теж популярні спортивні моделі **кросівкового** типу...* (ГРАК-19, газ. «Високий Замок», 2003); *...нагадаю, в кліпі головна героїня фарбує підошву туфель у червоний «**лабутеновий**» колір, підошви прилипають до підлоги і вона падає* (ГРАК-19, журн. НВ, 2019); *Дякую, Vasyl Starko, і всіх вітаю з початком **угового** сезону* (ГРАК-19, А. Данильчук, 2016); *Класичний **броговий** візерунок* (Інстаграм, smirnovatelier.ua, 26.05.2025); ***Еспадрильний** настрій — це коли без зайвих роздумів обираєш для прогулянки чи роботи цю легку пару...* (Інстаграм, kablook, 27.06.2019); *Це справді так, тому що в нас ви отримаєте високоякісне взуття, так ще й зі знижкою — 15 % на весь **лоферний** асортимент* (Інстаграм, averyshoes, 24.10.2023); *Домашній передноворічний **тапочковий** фемілі лук для мами і синочка* (Інстаграм, pijama.stylee, 04.12.2017) та ін. Від деяких номенів взуття сформовані словотвірні прикметникові варіанти, пор.: *Джордан Low. Стильний **кедовий** варіант на осінь* (Інстаграм, rxb.com.ua, 26.09.2022) — *У сучасному світі, коли чоловіки прагнуть поєднувати стиль і комфорт у своєму взутті, ми створили лофери, що міксують у собі благородство і **кедний** комфорт* (Інстаграм, babylon.sneakers.ua, 12.03.2025). Активніше вживання прикметників-неологізмів сприятиме їх кодифікації в сучасних словниках української мови та зростанню словотвірної активности твірних номенів взуття.

Отже, початок морфологійного освоєння номенів взуття, запозичених в українську мову з неспоріднених мов або за їхнього посередництва, засвідчило нарощення переважно флексії *-и*, рідше — *-і*, що виражають значення парної множини. У назвах взуття, які потрапили зі споріднених мов або за їхнього посередництва, флексія збережена і транслітерована. Уживання чужомовних номенів взуття як невідмінюваних іменників обмежене в українській мові.

Морфологійно освоєними є давно або відносно недавно запозичені номени взуття, що їх зафіксовано в усіх друкованих та електронних словниках як іменники із числовою парою. Представлення назв такого походження лише у формі множини в усіх лексикографійних джерелах або спорадично у формі однини і множини в деяких електронних словниках —

це ознака тривання їх морфологійної адаптації, критерієм завершення якої буде перехід із групи іменників pluralia tantum до групи іменників із граматичним значенням однини та множини. Новітні назви взуття, запозичені здебільшого в першій чверті XXI ст. й уживані в сучасній мовній практиці тільки або переважно як іменники pluralia tantum, перебувають на початковому етапі морфологійного освоєння й не зафіксовані в жодному словникові сучасної української мови. Маркером початку морфологійної адаптації таких назв є їхня фонетико-графічна варіантність, зокрема поява пар «невідмінюваний іменник — відмінюваний іменник». Перспективу швидшого морфологійного освоєння мають відмінювані номени взуття. Вони переважають над невідмінюваними в сучасному українському узуальному мовленні.

Неправильно оформлені новітні назви взуття, зокрема з порушенням правила «дев'ятки», не є правописними варіантами. Їх уживання досі зумовлене орієнтуванням на російську традицію передавання слів іншомовного походження.

Ступінь словотвірного освоєння іншомовних назв взуття визначає кількість похідних від них у словотвірних гніздах та глибина цих гнізд. Номени взуття, адаптовані до морфологійних норм української літературної мови, мають високу, середню та низьку словотвірну активність, що засвідчують друковані й електронні лексикографійні джерела. Чужомовні назви взуття з високою словотвірною активністю сформували словотвірні гнізда з двома і більше ступенями похідности, а їхні деривати — це прості та складні за будовою слова з модифікаційним і мутаційним значеннями. Середня і низька словотвірна активність притаманна тим номенам взуття, словотвірні гнізда яких мають один ступінь похідности, що його заповнюють похідні з модифікаційним і/або мутаційним значенням. Низька словотвірна активність властива також тим давнім і новітнім чужомовним назвам взуття, похідні від яких, утворені за продуктивними словотвірними типами української літературної мови, репрезентують лише тексти ГРАКу-19 та українськомовні рекламні дописи соцмережі «Інстаграм».

Перспективу дослідження вбачаємо у вивченні динаміки граматичного освоєння тих іншомовних назв взуття, що мають статус іменників pluralia tantum у сучасних словниках української мови, і тих іншомовних номенів взуття, які тільки-но входять до її лексичної системи, уживані лише або переважно у формі множини в сучасному узуальному мовленні та не зафіксовані в жодному лексикографійному виданні. Актуальним є також спостереження за змінами словотвірної активности давніх і новітніх чужомовних назв взуття. Висновки нашого дослідження сприятимуть глибшому пізнанню граматичної асиміляції іншомовних лексем у сучасній українській мові та з'ясуванню специфіки граматичного освоєння запозичених номенів взуття. Отримані результати можна використати для уніфікованого впорядкування іншомовних іменникових назв взуття та їхніх похідних у словниках і граматичних довідниках.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

ВЕСУМ — Рисін А., Старко В. (2026). *Великий електронний словник української мови*. https://vesum.nlp.net.ua/ (дата звернення: 15.07.2026).

ВЗОССУЛ — Бусел В.Т. (ред.). (2008). *Великий зведений орфографічний словник сучасної української лексики*. Київ — Ірпінь: ВТФ «Перун».

ВТССУМ — Бусел В.Т. (ред.). (2009). *Великий тлумачний словник сучасної української мови*. Київ — Ірпінь: ВТФ «Перун».

ГРАК-19 — Шведова М., Фон Вальденфельс Р., Яригін С., Рисін А., Старко В., Ніколаєнко Т. та ін. (2017—2026). *Генеральний регіонально анотований корпус української мови*. Київ — Львів — Єна. http://uacorpus.org/ (дата звернення: 15.07.2026).

ГСУЛМС — *Граматичний словник української літературної мови. Словозміна*. (2011). Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго.

ЕГСУЛМ — *Електронний граматичний словник української літературної мови. Словозміна*. (2003—2026). http://www.mova.info/grmasl.aspx (дата звернення: 15.07.2026).

ЕСУМ — *Етимологічний словник української мови: у 7 т*. (1982—). Київ: Наукова думка.

ПУМК — *Словник UA. Портал української мови та культури*. (2005—2026). https://slovnyk.ua/ (дата звернення: 15.07.2026).

СГ — *Словарь української мови: у 4 т*. (1997). Б. Грінченко (упоряд.). Репринтне видання. Друкується за виданням 1909 р. Київ: Довіра — Рідна мова.

СУМ — Білодід І.К. (ред.). (1970—1980). *Словник української мови: в 11 т*. Київ: Наукова думка.

СУМ-ДТ — *Словник української мови: в 11 т. Додатковий том: у 2 кн*. (2017). Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго.

СУМ-20 — *Словник української мови: у 20 т*. (2010—). Київ: Наукова думка. https://sum20ua.com/ (дата звернення: 15.07.2026).

СУМ-2016 — Жайворонок В.В. (ред.). (2016). *Словник української мови*. Київ: Видавничий центр «Просвіта».

УОС — *Український орфографічний словник*. (2009). Київ: Довіра.

УП-2026 — *Український правопис* (2026). Київ: Національна комісія зі стандартів державної мови. https://surl.li/gnepge (дата звернення: 17.07.2026).

ЛІТЕРАТУРА

Архипенко Л.М. (2005). *Іншомовні лексичні запозичення в українській мові: етапи і ступені адаптації (на матеріалі англіцизмів у пресі кінця XX — початку XXI ст.)* [дис. ... канд. філол. наук]. Харків.

Баган М.П. (2020). Англізація сучасного українськомовного комунікативного простору: причини, основні вияви та наслідки. *Українська мова, 1* (73), 38—53. https://doi.org/10.15407/ukrmova2020.01.038

Городенська К.Г. (2009). Нові запозичення і новотвори на тлі фонетичної та словотвірної підсистем української літературної мови. *Українська термінологія і сучасність, 8*, 3—9.

Городенська К.Г. (2017). Основні парадигми іменників нульової відміни. *Граматика сучасної української літературної мови. Морфологія* (с. 214—217). Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго.

Городенська К. (2020). Морфолого-словотвірне перевнормування запозичених прикметників в усталених словосполученнях. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія, 1* (43), 92—99. https://doi.org/10.24144/2663-6840/2020.1(43).92—99

Загнітко А.П. (2017). Категорія числа іменника. *Граматика сучасної української літературної мови. Морфологія* (с. 161—187). Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго.
Карпіловська Є.А. (2012). Мода на слова і норми мови. *Культура слова, 77*, 134—140.
Кислюк Л.П. (2013). Освоєння нової іншомовної лексики системою українського словотвору. *Мовознавчий вісник, 16—17*, 112—122.
Клименко Н.Ф., Карпіловська Є.А., Кислюк Л.П. (2008). *Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго.
Коробова І.О. (2017). *Семантичне та словотвірне освоєння новітніх запозичень в українській мові* [дис. ... канд. філол. наук]. Запоріжжя.
Кравченко Л., Синюгіна С. (2026). Фонетико-графічна адаптація новітніх англізмів в українськомовному бізнес-дискурсі. *Українське мовознавство, 1* (56), 143—169. https://doi.org/10.17721/um/56(2026).143-169
Купрікова Г.В. (2012). Актуалізовані номени одягу і взуття в сучасній українській мові. Наукові записки *Національного університету «Острозька академія»: Серія «Філологічна», 1* (24), 175—177. https://surl.li/wsvshx (дата звернення: 10.07.2026).
Купрікова Г.В. (2013). Тенденції запозичення та адаптація номенів одягу та взуття (на матеріалі української мови). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Серія «Філологічна», 35*, 188—191. https://surl.li/jdprdv (дата звернення: 10.07.2026).
Куцак Г.М. (2024). Основні тенденції у словотвірному освоєнні новітніх запозичень для позначення дій і станів в українській літературній мові XXI ст. *Українська мова, 2* (90), 105—120. https://doi.org/10.15407/ukrmova2024.02.105
Лаврінець О.Я. (2024). Зміни граматичних норм числа в питомих та іншомовних назвах взуття. *Українська мова, 1* (89), 18—42. https://doi.org/10.15407/ukrmova2024.01.018
Личук М.І., Навальна М.І., Молоткіна Ю.О. (2021). *Динаміка запозичень в українській мові початку XXI століття*. Київ: ФОП Ямчинський О.В.
Молоткіна Ю.О. (2020). *Функціонально-стильова диференціація новітніх запозичень у сучасній українській мові* [дис. ... докт. філос.]. Тернопіль — Переяслав.
Полюга Л.М. (2001). *Словник українських морфем*. Львів: Світ.
Прийма Л. (2020). Граматичне освоєння англіцизмів у сучасній українській мові. *Лінгвістичні студії, 40* (2), 71—80. https://doi.org/10.31558/1815-3070.2020.40.2.8
Прийма Л.Ю. (2024). *Граматичне освоєння англійських запозичень в українській мові початку XXI століття* [дис. ... докт. філос.]. Полтава.
Стишов О.А. (2005). *Українська лексика кінця XX століття (на матеріалі мови засобів масової інформації)*. Київ: Пугач.
Стишов О.А. (2017). Нові іншомовні слова в українськомовних ЗМІ на початку XXI ст. *Studia philologica, 9*, 66—75.
Стишов О.А. (2024). Розвиток лексики української мови в XXI ст. *Лінгвістичні студії, 47*, 114—125. https://doi.org/10.31558/1815-3070.2024.47.9
Фурса В.М. (2005). *Семантико-граматичне та словотвірне освоєння невідмінюваних імен*. Київ: Інститут української мови НАН України.

Статтю отримано 28.07.2026
Статтю схвалено 14.09.2026
Статтю опубліковано 02.11.2026

REFERENCES

Arkhypenko, L.M. (2005). *Foreign Languages Borrowing in the Ukrainian Language: Stages and Steps of Adaptation (on Materials of Aglicisms in Press of the End of the XXth — the Beginning of the XXIth Centrury)* [Diss. ... of Cand. Philol. Sciences]. Kharkiv (in Ukrainian).
Bahan, M.P. (2020). Anglicization of Modern Ukrainian Communicative Space: Causes, Circumstances and Consequences. *Ukrainian language, 1* (73), 38—53. https://doi.org/10.15407/ukrmova2020.01.038 (in Ukrainian).

Fursa, V.M. (2005). *Semantic-grammatical and Word-forming Learning of Indeclinable Nouns*. Kyiv: Instytut ukrainskoi movy NAN Ukrainy (in Ukrainian).

Horodenska, K.H. (2009). New Borrowings and Neologisms in the Context of the Phonetic and Word-Formation Subsystems of the Ukrainian Literary Language. *Ukrainian Terminology and Modernity, 8*, 3—9 (in Ukrainian).

Horodenska, K.H. (2017). The Main Paradigms of Zero Declension Nous. *Grammar of the Modern Literary Ukrainian. Morphology* (pp. 214—217). Kyiv: Vydavnychyi dim Dmytra Buraho (in Ukrainian).

Horodenska, K. (2020). Morphological-word-forming Renormalization of Loan Adjectives in Common Phrases. *Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Philology Series, 1* (43), 92—99. https://doi.org/10.24144/2663-6840/2020.1(43).92—99 (in Ukrainian).

Karpilovska, Ye.A. (2012). Fashion for Words and the Norm of Speech. *Word Culture, 77*, 134—140 (in Ukrainian).

Klymenko, N.F., Karpilovska, Ye.A., & Kysliuk, L.P. (2008). *Dynamic Processes in the Modern Ukrainian Lexicon*. Kyiv: Vydavnychyi dim Dmytra Buraho (in Ukrainian).

Korobova, I.O. (2017). *New Loan Words Semantic and Lexical Adaptation in Modern Ukrainian Language* [Diss. ... of Cand. Philol. Sciences]. Zaporizhzhia (in Ukrainian).

Kravchenko, L., & Syniuhina, S. (2026). Phonetic and Graphic Adaptation of Latest English Borrowings in Ukrainian-Language Business Discourse. *Ukrainian linguistics, 1* (56), 143—169. https://doi.org/10.17721/um/56(2026).143-169 (in Ukrainian).

Kuprikova, H.V. (2012). Actualization on Clothers and Shoes Names in the Modern Ukrainian Language. *Scientific Notes of Ostroh Academy National University: Series: Philology, 1* (24), 175—177. Retrieved Jule 10, 2026 from https://surl.li/wsvshx (in Ukrainian).

Kuprikova, H.V. (2013). Borrowing Trends and Adaptation of Clothing and Footwear Names (Based on Ukrainian Material). *Scientific Notes of Ostroh Academy National University: Series: Philology, 35*, 188—191. Retrieved Jule 10, 2026 from https://surl.li/jdprdv (in Ukrainian).

Kutsak, H.M. (2024). The Main Trends in the Word-formative Adaptation of the Latest Borrowings to Denote Actions and States in the Ukrainian Literary Language of the 21st Century. *Ukrainian language, 2* (90), 105—120. https://doi.org/10.15407/ukrmova2024.02.105 (in Ukrainian).

Kysliuk, L.P. (2013). Mastering a New Foreign Language Vocabulary Using the System of Ukrainian Word Creation. *Linguistic Bulletin, 16—17*, 112—122 (in Ukrainian).

Lavrinets, O.Ya. (2024). Changes in the Grammatical Norms of the Number in Proper and Foreign Names of Shoes. *Ukrainian language, 1* (89), 18—42. https://doi.org/10.15407/ukrmova2024.01.018 (in Ukrainian).

Lychuk, M.I., Navalna, M.I., & Molotkina, Yu.O. (2021). *Dynamics of Borrowings in the Ukrainian Language of the Beginning of the 21st Century*. Kyiv: FOP Yamchynskyi O.V. (in Ukrainian).

Molotkina, Yu.O. (2020). *Functional and Stylistic Differentiation of the Newest Borrowings in the Modern Ukrainian Language* [Diss. ... PhD]. Ternopil — Pereyaslav (in Ukrainian).

Poliuha, L.M. (2001). *Dictionary of Ukrainian Morphemes*. Lviv: Svit (in Ukrainian).

Pryima, L. (2020). The Grammatic Adaptation English Borrowings in the Modern Ukrainian Language. *Linguistic Studies, 40* (2), 71—80. https://doi.org/10.31558/1815-3070.2020.40.2.8 (in Ukrainian).

Pryima, L.Yu. (2024). *Grammatical Adaptation of English Borrowings in the Ukrainian Language at the Beginning of the 21st Century* [Diss. ... PhD]. Poltava (in Ukrainian).

Styshov, O.A. (2005). *Ukrainian Vocabulary of the End of the 20th Century (Based on Mass Media Material)*. Kyiv: Puhach (in Ukrainian).

Styshov, O.A. (2017). New Loan-words in Ukrainian Mass Media at the Beginning of the 21 Century. *Studia philologica, 9*, 66—75 (in Ukrainian).

Styshov, O.A. (2024). Development of the Vocabulary of the Ukrainian Language in the XXI Century. *Linguistic Studies, 47*, 114—125. https://doi.org/10.31558/1815-3070.2024.47.9 (in Ukrainian).

Zahnitko, A.P. (2017). Noun Number Category. *Grammar of the Modern Literary Ukrainian. Morphology* (pp. 161—187). Kyiv: Vydavnychyi dim Dmytra Buraho (in Ukrainian).

Received 28.07.2026
Approved 14.09.2026
Published 02.11.2026

Olena Lavrinets, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Ukrainian Language
National University of Kyiv-Mohyla Academy
2 Hryhoriia Skovorody St., Kyiv 04655, Ukraine
E-mail: lavrinets@ukma.edu.ua
https://orcid.org/0000-0001-6363-1502

GRAMMATICAL ADAPTATION OF FOREIGN FOOTWEAR NAMES IN MODERN UKRAINIAN LANGUAGE

Every language, Ukrainian included, comes into contact with other languages. A natural consequence of such contact is the enrichment of its vocabulary with loanwords, which undergo certain changes once they enter the system of the recipient language. The study of the features and criteria of the grammatical adaptation of footwear names in modern Ukrainian is particularly relevant. It allows us to describe in detail the grammatical properties that foreign lexemes have acquired, or are likely to acquire, in the course of adaptation, and to gain deeper insight into how foreign lexemes are assimilated in modern Ukrainian.

The morphological assimilation of footwear names borrowed from genetically unrelated languages, directly or through intermediary languages, begins primarily with the addition of the inflectional ending *-u* and, less frequently, *-i*, which express the meaning of a plural denoting a pair. In footwear names that have entered Ukrainian from related languages, directly or through their mediation, the original inflectional ending is retained and transliterated. The use of foreign footwear names as indeclinable nouns is limited in Ukrainian.

Morphologically assimilated names include both long-established and relatively recent loanwords denoting types of footwear. All printed and electronic dictionaries record them as nouns with both singular and plural forms. Some foreign footwear names are recorded only in the plural in all lexicographic sources, or, in some electronic dictionaries, occasionally in both the singular and the plural. This indicates that their morphological adaptation is still in progress. The process will be complete once such a word moves from the class of pluralia tantum nouns to the class of nouns with both singular and plural forms. The newest footwear names were borrowed mostly in the first quarter of the 21st century and are used in current practice exclusively or predominantly as pluralia tantum. They are at the initial stage of morphological assimilation and are not yet recorded in any dictionary of modern Ukrainian. The beginning of their morphological adaptation is signalled by phonetic and orthographic variation, in particular by the emergence of paired indeclinable and declinable variants. Declinable footwear names prevail over indeclinable ones in contemporary colloquial Ukrainian and have the potential to be assimilated more quickly.

The degree to which foreign footwear names have been integrated into the word-formation system is determined by two factors: the number of derivatives formed from them within word-formation clusters and the depth of these clusters. Footwear names with high derivational activity have formed clusters with two or more levels of derivation. These clusters comprise both simple and compound derivatives with modificational and mutational meanings. Medium and low derivational activity is characteristic of footwear names whose clusters have only one level of derivation, filled by derivatives with modificational and/or

mutational meanings. Low derivational activity is also typical of some older and newer foreign footwear names. Their derivatives are formed according to productive word-formation patterns of literary Ukrainian but are attested only in the GRAC-19 corpus and in Ukrainian-language advertising posts on Instagram.

Further research could trace the dynamics of the grammatical adaptation of two groups of words: foreign footwear names recorded as pluralia tantum in modern Ukrainian dictionaries, and foreign footwear names that are only now entering the lexical system. It would also be worthwhile to monitor changes in the derivational activity of both older and newer footwear names. The results may be used to standardize the presentation of foreign footwear nouns and their derivatives in dictionaries and grammar reference works.

Keywords: *foreign footwear names, grammatical (morphological, derivational) adaptation, noun, donor language, recipient language, language use, derivational activity.*

ДОСЛІДЖЕННЯ МОЛОДИХ НАУКОВЦІВ

https://doi.org/10.15407/ukrmova2026.03.076
УДК 811.161.2'38Дроздов

Ю.В. ВАСЬКІВ, аспірантка відділу стилістики,
культури мови та соціолінгвістики
Інститут української мови НАН України
вул. Михайла Грушевського, 4, м. Київ, 01001
E-mail: vaskivu@gmail.com
https://orcid.org/0009-0009-8624-3778

МОВНА ОСОБИСТІСТЬ ПОЛІТИЧНОГО БЛОГЕРА ОСТАПА ДРОЗДОВА: ЛІНГВОПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті на матеріалі публікацій у соціальних мережах досліджено мовну особистість українського журналіста й політичного блогера Остапа Дроздова. Проаналізовано лінгвостилістичні особливості блоготекстів, комунікативні стратегії і тактики впливу на авдиторію. Констатовано екстралінгвальні чинники формування та реалізації мовної особистости Остапа Дроздова: інтелектуальний досвід, сформований на ґрунті різногалузевих знань, навички інтерпретації суспільно-політичних фактів, розвинуті комунікативно-риторичні уміння. Акцентовано на послідовній українськомовності та етноцентричній позиції блогера.

Ключові слова: *мовна особистість, інтернет-дискурс, блог, комунікативні стратегії і тактики.*

Утримання вже впродовж кількох десятиліть стійкої дослідницької уваги до феномену мовної особистости (чи то письменника-мовотворця, чи державного діяча, чи науковця, чи медійної особи, чи пересічного мовця) є виправданою, а інтенсивний розвиток окремої лінгвістичної парадигми — закономірним і логічним. Відповідні системні спостереження не тільки дають змогу вибудувати цілісне й об'ємне уявлення про вже сформовані й реалізовані в усному й писемному спілкуванні визначальні риси цієї особистости, але й уможливлюють прогнозування її мовної поведінки в різних комунікативних ситуаціях. Тобто результати таких

Цитування: Васьків Ю.В. (2026). Мовна особистість політичного блогера Остапа Дроздова: лінгвопрагматичний аспект. *Українська мова, 3* (99), 76—86. https://doi.org/10.15407/ukrmova2026.03.076

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2026. Статтю опубліковано на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND license (https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/).

студій мають незаперечну евристичну цінність для когнітивної лінгвістики, стилістики, соціолінгвістики, психолінгвістики, теорії та практики стратегічних комунікацій (якщо йдеться про політично активну особу, лідера громадської думки) тощо. Фіксування, систематизація та опис особливостей комунікації, стратегій і тактик публічного спілкування безпосередньо пов'язане з вивченням інструментів мовного впливу, якими найчастіше послуговується автор, а також передбачає комплексний лінгвопрагматичний аналіз його текстів.

У сучасній українській теорії комунікації здебільшого оперують визначенням мовної особистости, що його запропонував Ф.С. Бацевич: «Мовна особистість — індивід, який володіє сукупністю здатностей і характеристик, які зумовлюють створення й сприйняття ним текстів, що вирізняються рівнем структурно-мовної складності та глибиною й точністю відображення дійсності» (Бацевич, 2009, с. 212). Із цим визначенням суголосне трактування мовної особистости у праці Л.В. Струганець «Поняття "мовна особистість" в українському мовознавстві (історіографічний аспект)». Покликаючись на дослідження С.Я. Єрмоленко, Л.І. Мацько, авторка констатувала, що терміносполуку *мовна особистість* коректно вживати стосовно носія мови, який не лише володіє сумою лінгвістичних знань чи репродукує мовну діяльність, а й має навички активної роботи зі словом (Струганець, 2011, с. 176). Водночас С.Я. Єрмоленко до важливих характеристик мовної особистости зарахувала також ментальну зануреність в історично-національний контекст, передусім у мовні традиції, та володіння арсеналом мовно-естетичних знаків національної культури (Єрмоленко, 2014, с. 4). Загалом, на нашу думку, ці тлумачення свідчать, що в сучасній українській лінгвістиці терміном *мовна особистість* означують особу, що не лише може доречно й точно описати те чи те явище дійсности, вербалізувати своє ставлення до нього, а й здатна критично осмислювати його, якісно спілкуватися із читачем / слухачем, а також у своїй мовній практиці активно реалізує культурний досвід своєї нації.

Названі характеристики актуальні й щодо мовної особистости політичного блогера, адже лідери громадської думки зазвичай на високому (чи принаймні достатньому) рівні володіють словом, уміють переконливо висловлювати свої міркування і оцінки, не просто оприлюднюють статистику чи характеризують політичну ситуацію, а намагаються інтерпретувати актуальні для життя соціуму події відповідно до своїх ідеологійних позицій та ідейних переконань. Мовна діяльність політичних блогерів також дуже часто репрезентує культуромовний рівень авдиторії, віддзеркалює свого середньостатистичного реципієнта.

Із зростанням популярности соціальних мереж актуальність і потреба вивчення мовних особистостей медіапрацівників онлайнового простору, зокрема й блогерів, стали ще очевиднішими, адже доступ до цих каналів публічної комунікації, як і змога впливу через них на необмежену кількість користувачів, стали можливими для кожного охочого. Сьогодні відповідні студії розвивають максимально активно і в різних пізнавальних на-

прямках (Т.М. Сукаленко, Д.Д. Харитонова, В.М. Барчук, О.А. Шкамарда, Л.В. Шулінова, О.К. Ковальова та ін.). Один із таких — вивчення мовоужитку знакових для українського політичного дискурсу громадських діячів, публічних осіб. Адже їхня мовна поведінка безпосередньо впливає на мову, мовну практику, мовну норму, формує мовну свідомість численної, іноді мільйонної авдиторії читачів, слухачів, потенційних виборців тощо. До таких впливових особистостей належать політичні блогери Сергій Стерненко, Віталій Портников, Ігор Лаченков, Сергій Притула, Роман Скрипін, Тарас Березовець, Яніна Соколова, Данило Мокрик, Олег Пономар, Роман Лозинський та інші. Серед них упізнаваною з погляду специфіки мовомислення є постать Остапа Дроздова: його ультракомпромісна та подекуди епатажна громадянська позиція, а також радикальні способи мововираження не залишаються непоміченими в соціумі. Стійку авдиторію і прихильників, і критиків мали свого часу гострі, безкомпромісно-викривальні висловлення Остапа Дроздова як автора та ведучого політичної програми «Прямим текстом» та хард-ток-шоу «Drozdov» на телеканалі ZIK (до 2019 року), а матеріали в авторській програмі «Drozdov прямим текстом» (із вересня 2019 року виходить на телеканалі НТА та ютуб-каналі DROZDOV), блоги в соціальних мережах сьогодні збирають десятки тисяч реакцій, демонструючи високі показники взаємодії з контентом.

Мета цієї статті — виявити й схарактеризувати актуальні для мовної особистости Остапа Дроздова лексичні, граматичні й стилістичні засоби його блоготекстів та визначити особливості реалізації комунікативних стратегій і прагматичних тактик у соцмережевій публіцистиці.

Політичну комунікацію в соціальних мережах сьогодні дедалі частіше вивчають у контексті дискурсивної діяльности мовних особистостей. Н.В. Кондратенко та А.В. Левченко вважають, що для окреслення процесу породження та ефективної взаємодії автора й читача в інтернет-просторі доречнішим є термін *мережевий дискурс* (Кондратенко, Левченко, 2022, с. 54). У цій розвідці ми зосередили увагу на жанрі соцмережевого допису, який належить до монологічного жанру інтернет-дискурсу, репрезентує особистісну позицію автора, містить аргументацію на користь цієї позиції, переконує читачів у правоті автора, а за стилістичними характеристиками тяжіє до публіцистичности, проте переважно є синкретичним жанром і поєднує ознаки різних стилів — художнього, офіційно-ділового й розмовно-побутового (Нерян, 2018, с. 133). Ураховуємо також уточнення О.К. Ковальової про те, що політичний допис у соцмережах — це писемний жанр, який належить до масово адресованих типів політичних дописів, проте створює ілюзію близького спілкування (Ковальова, 2021, с. 168).

Телеграм-публікації Остапа Дроздова не передбачають формату можливого «зворотного зв'язку» чи відкритого діалогу, вони дають змогу лише додавати реакції у формі емотиконів (смайлів). Попри помітну стилістичну синкретичність цих текстів (у них поєднано ознаки художнього, офіційно-ділового й розмовно-побутового стилів) маємо наголосити, що співвідношення відповідних різностильових параметрів достатньо асиметричне:

домінують риси публіцистичного, найменш представлені риси офіційно-ділового стилю. Імовірно, така асиметрія зумовлена тим, що блог Остапа Дроздова спрямований не на агітаційно-пропагандистську діяльність, а на популяризацію в соціумі думки політичного оглядача, не професійного політика, а передусім медійного діяча.

Джерельну базу дослідження сформовано за текстами дописів, які знаково вербалізують ставлення Остапа Дроздова до актуальних для українського соціуму подій, пов'язані з геополітичною чи культурно-історичною ситуацією в Україні. Вибірка охоплює 345 одиниць із 109 дописів, що були опубліковані в період від 1 до 31 липня 2025 року в авторському телеграм-каналі «Ostap Drozdov».

Для індивідуального стилю блогера характерні такі найвиразніші лексеми:

• діалектизми (засвідчують, що Остап Дроздов є носієм наддністрянського діалекту, який належить до галицько-буковинської групи говорів південно-західного наріччя української мови);

• авторські неологізми (демонструють лінгвокреативність блогера, його уміння творчо використовувати словотвірні та семантичні ресурси мови для індивідуального осмислення, номінації і оцінювання суспільно-політичних реалій);

• терміни та суспільно-політична лексика (підкреслюють обізнаність Остапа Дроздова з предметом коментування, характеризують здатність інтерпретувати фахові поняття для широкої авдиторії);

• емоційно забарвлена лексика — поетична, розмовна, просторічна, експресивізована суб'єктивно-оцінними афіксами (надають висловленню забарвлення пестливости, згрубілости, пейоративности, іронійности, сарказму тощо).

Діалектизми, якими щільно насичені аналізовані тексти, — це не тільки данина середовищу спілкування, у якому сформувалася мовна особистість блогера, а й стилістично навантажені одиниці його активного словника. У певному сенсі вони підтверджують орієнтованість автора переважно на читачів / слухачів із західних регіонів України, слугують ефективним інструментом нівелювання комунікативних меж зі «своїм» потенційним реципієнтом, пор.: *...галицька умовна* ***цьоця*** *Стефа з умовного Турківського району, де за всю війну не продзижчав жоден шахед, охоче скористалася війною й зробилася біженкою в умовній Італії чи Швейцарії...*; *...мовляв, клептократія задоволено ніжиться під шезлонгом чи* ***шпацерує*** *приморським променадом...; ...який* ***тамтого*** *тижня озвучив цифри загиблих на війні...*; *Ось і вся трагедія того дна, куди ми в турбо-режимі навіть не осідаємо, а* ***моцно*** *запорпуємося...*; *Усі* ***нинька*** *пили 100 грам за здравіє списаного зі служби Валерія Залужного...*; *Звідси й ставлення* ***отакево***.

Органічними компонентами індивідуального словника Остапа Дроздова є також фразеологічні одиниці. Генетично вони належать до різних лінгвоментальних сфер, апелюють до прототекстів сакральних (*замість* ***соломонових рішень***), антично-міфологійних (*тому* ***героїзм — сізіфовий***), до

народнорозмовної практики (*поодаль від* ***глухого кута***; ***підібгавши фоста***). Потенційний реципієнт, на якого розрахований допис, має бути знайомим із цими фразеологічними одиницями, адекватно тлумачити їхнє значення та розуміти доцільність уживання в контекстах.

Цілком виправданою, на нашу думку, є в аналізованих текстах блогера значна кількість політичної термінології та суспільно-політичної лексики, напр.: *...там буде відсталість,* ***популізм, соціяльний патерналізм і політична демагогія***; *...в* ***урядах-реципієнтах*** *не могло бути* ***комуністів***; *Всі мусили* ***знизити мита, скасувати імпортні ліцензії, девальвувати свої валюти,*** *80 % вливань були безоплатні у вигляді* ***прямих траншів***; *Під потреби війни миттю підтягуються цілі системи (****держзамовлення, держфінансування, конверсія виробництв, робочі місця*** *тощо).* Така максимальна щільність наповнення контекстів спеціальними поняттями підтверджує ґрунтовні знання автора зі сфери політичних комунікацій, здобуті, зокрема, у процесі діяльности як політичного оглядача на телевізійних новинних каналах-мільйонниках. У читача вона є додатковим чинником формування образу освіченої мовної особистости автора, його авторитету як політичного експерта.

Крім згаданої вище гострої сатиричности, деякі висловлення Остапа Дроздова демонструють тональність м'якої іронії. На рівні лексики її оприявнюють лексеми із суфіксами здрібнілости або пестливости — *фужерик, ресторанчик, слівце, сподіваннячко* та ін., пор.: ***фужерик*** *ординарного вина*; *піти в* ***ресторанчик*** *малайзійської кухні*; *...лишається лише* ***сподіваннячко****, що сей народ знає, що далі...*; *кліка — це не просто хльостке* ***слівце*** *для дзвінкости.*

Акцентованої аксіологічної гостроти надає текстам блогера розмовна й просторічна лексика, напр.: *яким би* ***гаспидом*** *не був путін — він є...*; *...раша через «спєцоперацию» покращує якість свого насєлєнія, кидаючи в війну суспільний* ***треш*** *із соціяльного дна* ***алкашів****, наркоманів, агресивних елементів*; *почистить свій генофонд від усілякого* ***отреб'я й потолочі***; *тягаються* ***з тьолками*** *по дискотеках*; *для* ***вузько- й тугодумних суїцидників***; *люфт для компромісних і хитріших виходів зі завідомо нерівної* ***заруби***; *це вже* ***клініка***; *про «еліту», яка завбачливо* ***здриснула****, коли в країні казиться від безкарности система узурпації влади*; *який сенс обговорювати урядові ротації нулів на нулів, зеро на зеро,* ***лизодупів на лизодупів****, підневільних на підневільних, гвинтиків на гвинтиків?* До цієї групи зараховуємо також вульгаризми: *російськомовне* ***шобло-йобло***; *в Україні грошей* ***до фіга****, особливо якщо в бюджетному фонтані хлюпочуться лише любі друзі офісу президента.*

Одна з найприкметніших рис мововираження Остапа Дроздова — активне творення і вживання авторських слів, які в лаконічній формі, але максимально вичерпно характеризують явища національного політичного життя, державних і громадських діячів тощо. Ці оказіональні одиниці (здебільшого іменники) інтенсивно експресивізують мову блогера і роблять її впізнаваною в політичному інтернет-просторі, пор.: *мрійники і* ***обнадійники***; *каркас авторитарної* ***одноосібщини***; *Нашим* ***відбудунам*** *треба вимкнути режим «пупа землі»*; *...повальна* ***усикоманія*** *вкотре доводить, що гучний успіх начисто затьмарює масовий розум*; *...100 тисяч*

умогилених та ін. Особливу прагматичну цінність мають саркастичні номінації скандальних осіб українського політикуму: *Шмигаль,* ***хмигаль***; *член зграї* ***єрмачат*** та ін.

Досягненню комунікативно-прагматичних цілей підпорядковані також різноманітні стилістичні засоби та фігури, які прагматично об'єднує зневажлива, іронійна, саркастична оцінність. Спектр цих засобів у дописах Остапа Дроздова дуже широкий: епітети, метафори, порівняння, антитези, анафори та епіфори, паралелізми, градації, парцельовані конструкції, риторичні запитання тощо.

Найбільш знакові в сьогоденному стилістичному арсеналі Остапа Дроздова епітети — це характеристики російськомовних українців, які вперто не хочуть змінювати мовний код, а також оцінювання невиправдано активного вживання мови-агресора в Україні в час війни: *значиме у відсотковій пропорції* ***москвороте населення***; ***псячий язик*** *безлімітно звучить на шкільних перервах, на торговищах, у супермаркетах.*

Щодо авторських метафор звертаємо увагу на два аспекти — структурні моделі та контекстуальна семантика й прагматика.

Із погляду структури в дописах блогера домінують дво- і трикомпонентні генітивні метафоричні конструкції (*полон самообману*; *заповідник корупції*; *мігрень заходу*; *камертон здорового глузду*; *барокамера бездумності*; *пласти державного паразитарію*; *вакханальний паводок страхів*; *сонм причетних-примазаних*), дієслівні (*...де соціялізм і патерналізм неминуче би буяв*) та метафори-ідентифікації (*кремль як материнська плата всього російського*; *москва як матір драконів*). Водночас помітно, що їх викривальність спрямована на дражливі, болісні явища українського буття (здебільшого це корупція), а також оцінювання держави агресора, її символів, пропагандистських скрипів тощо. Слугуючи інструментом максимального акцентування на темах або дуже резонансних, або й узагалі табуйованих для публічного висвітлення, такі метафори є впізнаваними маркерами індивідуального стилю, а в екстралінгвальному вимірі — безкомпромісної громадянської позиції політичного блогера Остапа Дроздова.

Ефект художнього перебільшення в лінгвостилістиці зазвичай пов'язують із засобом гіперболи. Крім її виявів у дописах Остапа Дроздова (пор.: *світові чемпіони в галузі освоєння коштів*), звертаємо увагу на нетиповий стилістичний прийом оказіональної плюралізації. Зокрема, в аналізованих текстах зафіксовано плюралізовані оніми — ужиті у формі множини власні назви, як-от: *поки фронт стікає кров'ю, вся країна нон-стоп концертує й двіжує (****буковелі, яблуниці, полянищі****, клуби, басейни, тераси, паби, сауни, готелі, скансени, садиби, колиби, чани)*; *...депутати-кнопкодави-ноунейми поставили перед Батьком Нації вимогу: вони з'їдуться зі своїх* ***Мальдів, Карибів, Ібіц, Майорок*** *та проголосують новий законопроєкт по НАБУ лише тоді, коли їм нададуть гарантії безпеки.* Така плюралізація онімів створює ефект «масовости», тобто експресивно акцентує, що (у згаданому контексті) ці розваги, на жаль, є не поодиноким явищем для українського політикуму, а типовою практикою.

У контексті характеристики авторського стилю та мовної особистості Остапа Дроздова на окрему увагу заслуговують структури ампліфікації та градації. У тематично різних дописах вони суттєво експресивізують оцінки воєнної реальности, описи психоемоційних станів тощо: *А тут — війна.* ***Дика-предика аномалія. Найабсурдніший абсурд. Найнонсенсніший нонсенс. Бридота й непотріб. Безглуздя й нісенітниця в XXI сторіччі***; *усе таке* ***пишне, квітуче, хайтеківське, каталожне. А затим — мертве, неживе, штучне, віртуальне. Брехливе. Несправжнє. Фейкове. Далеке від реальності***; ***гірший із гірших*** *сценаріїв*; *вирулити суто на куражі кавеенщиків, які особисто нічим не ризикують у цій війні взагалі ніякого значення не має* ***ні мотивація, ні героїзм, ні подвиг, ні віра в себе, ні віра в перемогу*** *— лише сухий розрахунок, калькуляторно вивірена ресурсоспроможність і державна мудрість*; *...тоді* ***спокуса*** *всесильністю* ***розливається вакханальним паводком страхів, комплексів, озлобленості, порахунків, мстивості, сп'яніння всесиллям***. Помітно, що структури ампліфікації та градації слугують ефективним інструментом утримання та посилення уваги читача, плавного, але послідовного підведення до кульмінації авторського повідомлення чи роздуму.

Антитеза — менш частотний у кількісному вимірі, однак безумовно впливовий стилістичний засіб. Зафіксоване в одному з дописів Остапа Дроздова протиставлення виразно актуалізує аксіологічну опозицію «свій — чужий», яка в умовах війни, за спостереженням Г.М. Сюти, «на рівні мови виявляється в кардинальній поляризації оцінок «свого» й «чужого»: <...> вони стали виразно однополюсними і категоричними («своє» — позитивне, героїзоване, глорифіковане, «чуже» — негативне, обнижене, дегуманізоване), а перехідні межі, дифузні зони між ними цілковито стерті» (Сюта, 2023, с. 4). Цю трансформацію більш ніж переконливо демонструє антитеза *росія ж бо воює біошлаком, а ми — цвітом нації.*

Функцію стилістичного нагромадження та логічної акцентуації основного в повідомленнях на рівні стилістичного синтаксису виконують анафори та епіфори, напр.: ***коли*** *нема системи противаг, здатних тримати правителя в лабетах відповідальності*; ***коли*** *нема важелів стримування, здатних удержувати керманича в рамках громадянської демократії*; ***коли*** *правові підвалини Держави лежать на узбіччі покришені й пошматовані — з єдиних регулятивів лишається лише Етика Государя*; *неможливо вдавати, що все* ***добре*** *чи* ***буде добре****, бо* ***не буде добре*** *апріорі», «у цій війні взагалі ніякого значення не має ні мотивація,* ***ні*** *героїзм,* ***ні*** *подвиг,* ***ні*** *віра в себе,* ***ні*** *віра в перемогу — лише сухий розрахунок*; ***І*** *тоді наступає диктатура.* ***І*** *тоді Держава пише свою заключну главу.*

Парцельовані конструкції додають дописам ритмомелодики, рівномірности, а також спрощують процес сприйняття для сучасного читача, який мислить і висловлюється короткими реченнєвими структурами, пор.: *Це якщо до F-16 дадуть снаряди. Бо як не дадуть — то літаки стануть на прикол. І це не прикол*; *Бо не важливо, ким ми себе вважаємо. Не важливо, ким ми хочемо здаватися. Важливо — ким ми погодилися бути*

у своїй власній державі; *Увірвалося цьоці Стефі. Та й всім, зрештою. Вивернуто все. Шкереберть стала вся система координат*; *А тут — війна. Дика-предика аномалія. Найабсурдніший абсурд. Найнонсенсніший нонсенс. Бридота й непотріб. Безглуздя й нісенітниця в XXI сторіччі. А вірш влучний. Був до війни і тим паче зараз.*

Спостережено й такий засіб стилістичного синтаксису, як риторичні запитання, напр.: *Чого ж ми такі нещасливі, тотально нещасливі під цим пекучим сонцем? чого ж ми живемо в такому лайні безпросвітному?*; *Але чому в нас немає проблем із румунами?*; *Яке це має значення в моделі одноосібної влади?*; *Яке значення має прізвище прем'єра-ніхто в аномальній суперпрезидентській офісопрезидентській республіці?*; *Який сенс обговорювати урядові ротації нулів на нулів, зеро на зеро, лизодупів на лизодупів, підневільних на підневільних, гвинтиків на гвинтиків?* Такі структури когнітивно розгерметизовують текст, залишаючи потенційним реципієнтам (читачам, слухачам) простір для думок та власних інтерпретацій, віртуально діалогізуючи комунікацію.

Варто окремо відзначити, що тексти Остапа Дроздова не ідеальні з погляду нормативности: помилки трапляються на різних структурних рівнях. Із мовного погляду ці хиби є безумовними «точками для росту й розвитку», а з погляду авторської інтенції можуть бути потрактовані як певна комунікативна стратегія — зумисний, цілеспрямований крок для зближення із читачем, засвідчення позиції «я — свій», налагодження тіснішого зв'язку та інтимізації формату комунікації. Попри те, окремі помилки однозначно є наслідками неуважности в спонтанному мовленні або ж банального неналежного знання певних норм, незнання того чи того правила. Іще одна ймовірна причина — вплив діалектного мовлення.

Із-поміж найтиповіших і найчастотніших анормативів, спостережених у мережевих усних і писемних текстах Остапа Дроздова, — помилкова форма дієслова *їсти* у другій особі однини (*ти на сніданок* ***їсиш*** *камамбер*), некоректні відмінкові форми іменників (*раніше голограмою-**кумирем** був*), не характерні для української мови форми активних дієприкметників (***воюча*** *країна*), неправильне написання складних слів із компонентами іншомовного походження (*скласти повну й **стерео картину***; *офісопрезидентська **медія-вертикаль***; ***рускомірний, пост-совєцький***).

Ставлення автора блогу до ворога виявляє написання онімів, пов'язаних із державою-агресором та її прибічниками, з малої літери, пор.: *слід припустити, що взамін за вихід із арабо-азійського простору **москва** може отримати як приз простір свій: рускомірний, пост-совєцький...*; *своїми ратицями вкинула бюлетень за **росію***; *записав відеоблог-пояснення, чому **лавров** ніби спотайна пропонує **орбану** включитися в тему «захистимо СВОїх в Україні»*. Українські дослідники мови війни (М.І. Степаненко, Г.М. Сюта, М.І. Навальна, Н.М. Костусяк та ін.) кваліфікують це явище як часово зумовлену, аксіологічно виправдану норму. Пор.: «написання з малої літери — аксіологійно-графічний маркер, яким мова ЗМК миттєво реагує на реальність. Таку запроваджену вже в перші тижні війни в

соцмережах та радикальних інтернет-виданнях мовноетикетну правописну зміну як акцентований вияв зневаги <...> дуже швидко сприйняли й почали застосовувати офіційні джерела, авторитетні інформаційні ресурси...» (Сюта, 2022, с. 185—186).

Назвемо й деякі інші особливості графічно-візуального оформлення мережевих текстів Остапа Дроздова: відсутність емотиконів (смайлів) безпосередньо в текстах дописів, абзацування за допомогою пропущених рядків, привернення уваги до важливої інформації за допомогою шрифтових виділень (напівжирного написання, курсиву, підкреслення), наявність гіперпосилань та ілюстрацій тощо.

Проведене дослідження дає підстави характеризувати мовну особистість українського політичного блогера Остапа Дроздова через взаємозв'язок його індивідуального мововираження, способів мовоопису та інтерпретації суспільно-політичних реалій, а також комунікативних стратегій і тактик. Мовні засоби, які він уживає в дописах, зумовлені не тільки потребою викладу інформації, а і її оцінюванням, аргументуванням власної позиції та формуванням думки потенційного реципієнта (читача, слухача).

На лексичному рівні визначальними маркерами мовної особистости Остапа Дроздова є активне вживання діалектизмів, авторських неологізмів, термінів і суспільно-політичної лексики та експресивно-оцінних одиниць. У сукупності вони репрезентують особливий спосіб мовоопису української суспільно-політичної дійсности.

Окрема риса, що оприявнює громадянську позицію блогера як лідера суспільних думок, — це графічно-правописне оформлення власних назв, пов'язаних із країною-агресором. Їх написання з малої літери має виразне аксіологійне навантаження, оскільки стає засобом вираження зневаги та ідеологійного дистанціювання.

ЛІТЕРАТУРА

Бацевич Ф.С. (2009). *Основи комунікативної лінгвістики: підручник*. Київ: Академія.

Єрмоленко С.Я. (2014). Сучасна лінгвостилістика в інтегративній науковій парадигмі. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 8: Філологічні науки (мовознавство та літературознавство)*, 3—8.

Ковальова О.К. (2021). Комунікативно-дискурсивні особливості жанру політичного допису у соцмережі. *Нова філологія, 81* (1), 166—172. https://surl.li/ijdxtu (дата звернення: 10.07.2026).

Кондратенко Н., Левченко А. (2022). Жанрова специфіка вербального контенту мережевої сторінки Одеського художнього музею. *Вісник ОНУ. Серія: Філологія*. Т. 27, 2 (26), 54—67.

Нерян С. (2018). Полілогізм комунікації в соцмережах: форми і жанри. *Діалог: медіа-студії, 24*, 129—141. https://surl.li/bcobjm (дата звернення: 10.07.2026).

Струганець Л. (2011—2012). Поняття «мовна особистість» в українському мовознавстві (історіографічний аспект). *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Мовознавство, 2—1*, 172—180. https://surl.li/pzwnzw (дата звернення: 12.07.2026).

Сюта Г.М. (2022). Тексти війни: ситуативно маркована анормативність і нові акценти норми. *Матеріали II Міжнар. славістичної конф., присв. пам'яті св. Кирила і Мефодія* (с. 179—187). Харків.

Сюта Г.М. (2023). Лінгвософія опозиції «свій — чужий» у текстах періоду російсько-української війни. *Українська мова, 2* (86), 3—34. https://doi.org/10.15407/ukrmova2023.02.003

Статтю отримано 28.07.2026
Статтю схвалено 14.09.2026
Статтю опубліковано 02.11.2026

REFERENCES

Batsevych, F.S. (2009). *Fundamentals of Communicative Linguistics*. Kyiv: Akademiia (in Ukrainian).

Kondratenko, N., & Levchenko, A. (2022). Genre Specificity of the Verbal Content of the Odesa Fine Arts Museum Network Page. *Bulletin of Odesa National University. Series: Philology*. Vol. 27, 2 (26), 54—67 (in Ukrainian).

Kovalova, O.K. (2021). Communicative and Discursive Features of the Genre of Political Posts in Social Networks. *New Philology, 81* (1), 166—172. Retrieved July 10, 2026 from https://surl.li/ijdxtu (in Ukrainian).

Nerian, S. (2018). Polylogism of Communication in Social Networks: Forms and Genres. *Dialogue: Media Studies, 24*, 129—141. Retrieved July 10, 2026 fromhttps://surl.li/bcobjm (in Ukrainian).

Siuta, H.M. (2022). Texts of war: Situationally marked deviations from the norm and new emphases on the norm. *Proceedings of the Second International Slavic Conference dedicated to the memory of Saints Cyril and Methodius* (pp. 179—187). Kharkiv (in Ukrainian).

Siuta, H.M. (2023). Linguosophy of the "self—other" opposition in texts of the Russian-Ukrainian war period. *Ukrainian language, 2* (86), 3—34. https://doi.org/10.15407/ukrmova2023.02.003 (in Ukrainian).

Struhanets, L. (2011—2012). The Concept of "Language Personality" in Ukrainian Linguistics (Historiographical Aspect). *Scientific Notes of Volodymyr Hnatiuk Ternopil National Pedagogical University. Series: Linguistics, 2—1*, 172—180. Retrieved July 12, 2026 from https://surl.li/pzwnzw (in Ukrainian).

Yermolenko, S.Ya. (2014). Modern Linguostylistics in the Integrative Scientific Paradigm. *Scientific Journal of the National Pedagogical Dragomanov University. Series 8: Philological Sciences (Linguistics and Literary Studies)*, 3—8 (in Ukrainian).

Received 28.07.2026
Approved 14.09.2026
Published 02.11.2026

Yuliia Vaskiv, Postgraduate student in the Department of Stylistics,
Culture of the Language and Sociolinguistics
Institute of the Ukrainian Language of the National Academy of Sciences of Ukraine
4 Mykhaila Hrushevskoho St., Kyiv, 01001, Ukraine
E-mail: vaskivu@gmail.com
https://orcid.org/0009-0009-8624-3778

THE LINGUISTIC PERSONALITY OF POLITICAL BLOGGER OSTAP DROZDOV: THE LINGUOPRAGMATIC ASPECT

The article examines the linguistic personality of the Ukrainian journalist and political blogger Ostap Drozdov as manifested in his publications on the personal Telegram channel "Ostap Drozdov". It analyzes the stylistic features of his blog-texts and the communicative strategies and tactics that shape his individual language style and influence his readership. The source base comprises 109 posts published between 1 and 31 July 2025, from which 345 lan-

guage units representing the blogger's linguistic personality were excerpted for analysis. It is established that Drozdov's linguistic personality is grounded in solid knowledge of geopolitics, journalism, and political communication, together with the ability to interpret topical socio-political facts and verbalize his own position effectively. The material shows that the author is a native speaker of the Naddnister dialect (a subgroup of the Galician-Bukovynian dialects of southwestern Ukrainian), a prolific coiner of neologisms, an active user of political terminology, and a skillful employer of emotionally coloured vocabulary, including poetic lexis, colloquialisms, and diminutive or pejorative forms. Particular attention is paid to the author's linguistic and national stance, represented through motivated deviations from spelling norms in the lower-case rendering of proper names associated with the aggressor state. The study also describes stylistic devices used to achieve communicative-pragmatic goals, namely metaphor, comparison, anaphora/epiphora, parallelism, gradation, parcelling, and rhetorical questions. The findings show that Drozdov's texts target a politically literate audience capable of perceiving complex syntax and decoding allusions, which confirms his role as an influential voice in contemporary Ukrainian political Internet discourse.

Keywords: *linguistic personality, Internet discourse, blog, communicative strategies and tactics.*

НАУКОВІ ПОСТАТІ УКРАЇНСЬКИХ МОВОЗНАВЦІВ

https://doi.org/10.15407/ukrmova2026.03.087
УДК 811.161.2'42(092)

Н.І. БОЙКО, доктор філологічних наук, професор, в.о. завідувача кафедри української мови, літератури, культурології та журналістики
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
вул. Графська, 2, м. Ніжин Чернігівської області, 16600
E-mail: bni_bni52@ukr.net
https://orcid.org/0000-0003-0881-743X
А.В. ВИСОЦЬКИЙ, доктор філологічних наук, професор, декан факультету української філології та журналістики імені Андрія Малишка, професор кафедри української мови
Український державний університет імені Михайла Драгоманова
вул. О. Кониського, 8/14, м. Київ, 01054
E-mail: a.v.vysotskyi@udu.edu.ua
https://orcid.org/ 0000-0003-3874-7743

ЛІНГВІСТИЧНІ ГОРИЗОНТИ АКАДЕМІКА АРНОЛЬДА ПАНАСОВИЧА ГРИЩЕНКА (ДО 90-річчя ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ)

У рясному сузір'ї талановитих українських мовознавців постає величне і світле ім'я Арнольда Панасовича Грищенка, доктора філологічних наук, професора, дійсного члена Академії педагогічних наук України, дійсного члена Академії вищої школи України, заслуженого діяча науки і техніки України, члена бюро Відділення педагогіки і психології вищої школи Академії педагогічних наук України, лауреата премії імені І.Я. Франка Національної академії наук України, якому 23 вересня 2026 року виповнилося би 90 років.

А.П. Грищенко належить до когорти видатних українських мовознавців широкого діапазону. Упродовж життя вчений заглиблювався в низку лінгвістичних царин, у кожній із яких самобутньо осмислював проблеми, винятково скрупульозно розв'язував нагальні питання мовознавства. Він залишив праці, які й сьогодні є особливо актуальними та значущими, їм

Цитування: Бойко Н.І., Висоцький А.В. (2026). Лінгвістичні горизонти академіка Арнольда Панасовича Грищенка (до 90-річчя від дня народження). *Українська мова, 3* (99), 87—95. https://doi.org/10.15407/ukrmova2026.03.087

© Видавець: ВД «Академперіодика» НАН України, 2026. Статтю опубліковано на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND license (https://creativecommons/org/license/by-nc-nd/4.0/).

належить ключова роль у становленні і розвитку українського мовознавства.

Свій науковий шлях А.П. Грищенко розпочав у стінах Ніжинського педагогічного інституту імені М.В. Гоголя з написання курсової роботи, присвяченої способам і засобам вербалізації гумору у творах Остапа Вишні. Це дослідження, виконане під керівництвом викладача кафедри української мови Ф.Я. Середи, було відзначене дипломом на всеукраїнському конкурсі студентських наукових робіт. Пізніше ця наукова праця, доопрацьована, перероблена, доповнена теоретичним матеріалом, стала рефератом для вступу до аспірантури Інституту мовознавства імені О.О. Потебні (Степаненко, 2011б, с. 4).

Кандидатську дисертацію («Структура складносурядного речення в українській мові») А.П. Грищенко підготував під керівництвом М.А. Жовтобрюха, патріарха українського мовознавства, доктора філологічних наук, професора. Це перша ґрунтовна праця, у якій усебічно проаналізовано сутнісну основу складносурядних речень, визначено їхній формально-граматичний, семантичний, функційний і комунікативний статус. Текст дисертації було репрезентовано в низці статей («Структура складносурядних речень з єднальними сполучниками *і, та*», «Вираження залежності між структурними частинами складносурядних речень») та в монографії «Складносурядне речення в сучасній українській літературній мові» (Грищенко, 1969).

У монографії речення схарактеризовано як основну одиницю комунікації, уточнено статус складників синтаксичних одиниць із кількома граматичними основами. Їх запропоновано характеризувати не як прості речення, а як компоненти складного, побудовані за зразком простого речення. Складносурядні речення мовознавець поділив на три типи: єднальні, зіставно-протиставні та розділові, а в їхніх межах виокремив структурно-семантичні моделі. На переконання А.П. Грищенка, розділові речення представлені лише однією моделлю, оскільки вони становлять «цілком виразний, відмінний від інших тип складного речення. На противагу єднальним і зіставно-протиставним реченням, які з логічного погляду являють собою так звані кон'юнктивні судження, розділові складносурядні речення інтерпретуються в логіці як диз'юнктивні (розділові) судження. Ознакою цих суджень, утворюваних унаслідок поєднання кількох простих суджень, є логічний сполучник *або*» (там само, с. 137). Моделі відтворено у формулах, побудованих на основі видо-часових форм присудків.

До здобутків монографії належить чітка позиція щодо безсполучникових речень, обґрунтування потреби кваліфікувати їх як самостійний тип (різновид) речень. Основним критерієм їх розмежування є зовнішні показники зв'язку компонентів речення (сполучники або сполучні слова). Ви-

окремлені структурно-семантичні моделі в межах складносурядних речень автор монографії цілком логічно пов'язував із контекстом їх уживання, потверджуючи значущість контекстуального впливу щодо інформативно-змістової наповнюваності та зв'язків із певними фрагментами довкілля, явищами об'єктивної дійсности. Теоретичні засади монографії не втратили своєї актуальности, їх використовують автори в підручниках і посібниках із сучасної української літературної мови для закладів вищої освіти.

У колі наукових зацікавлень А.П. Грищенка — історична морфологія української мови, спрямована в річище питань становлення словотвору та словозміни прикметника. Фактичним матеріалом для дослідження в докторській дисертації було обрано пам'ятки української мови, численні лексикографійні праці, літературне усне та писемне мовлення, а також матеріали діалектних ареалів української мови. Українські ад'єктиви ґрунтовно проаналізовані з опертям на порівняльно-історичний метод, новітні підходи щодо виявлення шляхів становлення прикметників на основі індоєвропейських, праслов'янських та власне українських мовних та мовленнєвих фактів. Багата джерельна база дала змогу мовознавцеві виявити та простежити в динаміці семантичні, морфологійні та словотвірні риси прикметника, з'ясувати його категорійні характеристики, визначити лінгвальний статус у зіставленні з іменниками, дієсловами та прислівниками. У дослідженні досконало опрацьовано парадигматичні моделі в розвитку прикметникової словозміни, розмежовано власне морфологійні і морфонологійні явища, визначено шляхи становлення словозмінної парадигми коротких і повних прикметників, схарактеризовано їхню словотвірну структуру.

Матеріали докторської дисертації стали основою монографії «Прикметник в українській мові» (Грищенко, 1978), яку схвально оцінили українські та зарубіжні мовознавці. Доктор філологічних наук, професор С.П. Бевзенко в рецензії зазначив, що це «справді перша в українському мовознавстві спроба комплексного порівняльно-історичного аналізу виділення прикметника з первісно недиференційованого класу імен і набуття ним статусу окремого лексико-граматичного класу слів. У роботі містяться важливі відомості про власне українську специфіку прикметника, репрезентовану властивою йому словотвірною парадигмою... Лексичний прикметниковий матеріал виступає переконливим свідченням, образно висловлюючись, європейської орієнтації контактів української мови. Наша мова ніколи не була герметичною комунікативною системою, вона засвоювала іншомовні лексичні одиниці...» (Бевзенко, 1979, с. 76).

Доктор філологічних наук, професор М.І. Степаненко, глибоко і скрупульозно опрацювавши всю наукову спадщину свого Вчителя, закцентував увагу дослідників на значущості цієї праці насамперед у тому, що в ній словотвірні та словозмінні характеристики прикметника подано в зіставленні майже з усіма слов'янськими мовами. Глибокий компаративний аналіз був А.П. Грищенкові посильний, оскільки він добре знав не лише низку слов'янських мов, а й німецьку та англійську мови, «читав і міг

розмовляти майже всіма слов'янськими мовами — чеською, словацькою, польською, болгарською, сербською, хорватською. Щодо матеріалу дослідження, то спектр його досить широкий... Монографія Арнольда Грищенка достойно примножила розряд фундаментальних наукових розвідок, вона ніколи не втратить своєї значущості...» (Степаненко, 2011б, с. 5).

Окреме місце в науковому доробкові А.П. Грищенка посідають праці, виконані у складі науковців Інституту мовознавства імені О.О. Потебні. У кількатомовій колективній праці «Сучасна українська літературна мова» він був одним із співавторів третього тому («Синтаксис») і підготував розділи «Часова віднесеність речення», «Додаток», «Обставина», «Складнопідрядні речення» (речення з підрядними підметовими, присудковими, додатковими, означальними, місця, часу) та «Складносурядні речення».

Серед колективних монографій знаковою є «Історія української мови. Морфологія», у якій порушено проблеми еволюції форм граматичних категорій української мови у хронологійних межах: від праслов'янського періоду до сьогодення. А.П. Грищенко був автором розділу «Прикметник». Він зосередив увагу на походженні категорії ад'єктива, зробив уточнення до низки концептуальних засад щодо формально-граматичних відмінностей між іменником та прикметником. Мовознавець констатував, що ад'єктив виокремився із класу імен і пройшов тривалий період свого розвитку, набувши лексико-семантичних, лексико-граматичних і морфолого-синтаксичних рис, які вможливили кваліфікувати його як окрему іменну частину мови.

Залюбленість А.П. Грищенка в парадигми сучасного українського синтаксису знайшла свій відгомін і в царині історичного синтаксису (Грищенко, 1983). Він був редактором колективної монографії «Історія української мови. Синтаксис», обґрунтував нові підходи до синтаксичного аналізу, запропонував концепцію дослідження історії синтаксичної підсистеми, орієнтацію на вектори змін у синтаксичному рівні української мови. А.П. Грищенко сформулював перспективи розвою історичного синтаксису, окреслив нагальні завдання для української наукової спільноти. На його думку, «питання історичного синтаксису української мови потребують і надалі уваги з боку дослідників, причому успішному розв'язанню їх повинні сприяти результати багатьох часткових і узагальнюючих досліджень. Заслуговують на увагу насамперед проблеми діалектного синтаксису української мови, без висвітлення яких на широкому лінгвогеографічному матеріалі неможливе з'ясування багатьох питань власне історичного синтаксису української мови... До актуальних належать проблеми, пов'язані з історією структурних різновидів простого речення, властивих українській мові. Висвітлення їх можливе тільки при об'єднанні зусиль багатьох дослідників і використанні фактичних даних з якомога більшою кількістю джерел різної хронологічної належності» (там само, с. 9—10).

Результатом плідної наукової діяльности в поєднанні із сумлінною викладацькою працею став підручник «Сучасна українська літературна мова» для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів,

підготовлений під керівництвом А.П. Грищенка та перевиданий кілька разів (1993, 1997, 2002). Цей підручник має гриф Міністерства освіти і науки України і сьогодні є актуальним і важливим не лише для студентів. Професор виконав загальне редагування праці, одноосібно написав розділи «Вступ», «Лексикологія», «Фразеологія», «Лексикографія», «Морфологія» (предмет морфології, типи морфологічних форм і засоби їх вираження, частини мови і принципи їх класифікації, частини мови: іменник, прикметник; дієслово; числівник — у співавторстві з Л.І. Мацько) (Грищенко, 2002б). У «Вступі» підручника зазначені засадничі положення, окреслено мету мовного навчання, яка полягає «у свідомому практичному оволодінні українською літературною мовою, заснованому на вивченні її системи й підсистем — фонетичної, лексико-семантичної і граматичної, а також закономірностей, які визначають використання тих чи тих виражальних засобів відповідно до сучасних норм» (там само, с. 4).

Зазначені розділи засвідчили, що А.П. Грищенко постійно перебував у наукових і творчих пошуках, мав глибоке переконання, що «мовне виховання ставить своїм першочерговим завданням усвідомлення значення рідної мови не лише як засобу спілкування, а й як найважливішого джерела формування інтелекту і духовно-емоційної сфери особистості через її органічний зв'язок з національними традиціями» (там само).

Особливої уваги заслуговує розділ «Лексикологія» (Грищенко, 2002а), що містить багато нового матеріалу, новітніх відомостей про динаміку лексичного складу української мови, особливості її лексико-семантичної підсистеми. Параграф «Лексичне значення слова» (там само, с. 97—106) репрезентує нові відомості про ознаки і функції слова, використання мови як засобу спілкування на основі номінативної та синтагматичної діяльності. Запропоноване розмежування типів лексичних значень слів на основі двох ключових ознак (а) «характері зв'язку відповідних назв з предметами і явищами позамовної дійсності; б) особливостях сполучуваності слів з іншими лексичними одиницями у складі словосполучень і речень» (там само, с. 103), виділення прямих, переносних (похідних) і конотативно зумовлених лексичних значень) було слушним і новаторським. На схвалення заслуговують відомості про знакову природу слова, загальну й часткову предметну віднесеність, про системні семантичні зв'язки у словниковому складі та розлога характеристика дев'яти, сформованих і виокремлених автором, найтиповіших різновидів метафоричних переносів.

У розділі «Лексикологія» А.П. Грищенко врахував новітні досягнення сучасного українського і зарубіжного мовознавства, спрямованого на дослідження багаторівневої природи лексичних одиниць, їхніх виразово-зображальних можливостей, експресивного потенціалу; на виявлення контекстуально маркованих лексем, лінгвальних явищ та їхнього зв'язку з людиною, культурою, свідомістю тощо. Важливими є його ідеї про марковану лексику як стилістично значущий компонент лексичної системи. Досі актуальними є тексти ілюстративного матеріалу, зокрема в контексті тих помітних змін у розвитку сучасної лінгвістичної науки, що набула таких

рис, як антропоцентризм, когнітивізм та функціоналізм на тлі її зв'язків із психолінгвістикою та соціолінгвістикою.

Доктор філологічних наук, професор М.І. Степаненко акцентує ще й на тому, що в цьому розділі «враховано досягнення сучасного мовознавства, пов'язані з аналізом лексичного складу як системно організованої єдності, подано важливі відомості про функціонування словникового складу сучасної української мови, проілюстровані репрезентативними фактами» (Степаненко, 2011б, с. 8).

Засадничими ознаками розділу є висновок про лексичне багатство української мови, багатогранність емотивно-оцінного потенціалу лексичних одиниць, що українська мова загалом «за силою своїх виражальних можливостей аж ніяк не поступається перед іншими високорозвиненими мовами» (Грищенко, 2002б, с. 3).

Аналізуючи склад лексики сучасної української літературної мови з погляду її стилістичного забарвлення (Грищенко, 2002а, с. 199—202), А.П. Грищенко використовує термін *експресивно-оцінна лексика* та виокремлює в її складі слова «з додатковими позитивними експресивно-оцінними значеннями» і «стилістично знижені, так звані просторічні слова» (там само, с. 200).

Зважаючи на те, що проблема лексичної експресивности тісно пов'язана з питаннями лексичної семантики й функційної лексикології, у підручнику окремі її аспекти висвітлено по-новому. Ідеться про чітке розмежування (виділення) прямих, переносних (похідних) та конотативно маркованих лексичних значень та про зумовленість (маркованість) експресивних лексичних значень, яка полягає в тому, що «номінативний зв'язок з позначуваним ускладнюється додатковою інформацією про позитивну або негативну оцінку предмета чи явища, ступінь інтенсивності вияву дії або ознаки» (там само, с. 104). А.П. Грищенко обґрунтував це положення на прикладі аналізу матриці семантичної структури дієслова *бити*, що зі значенням 'завдавати ударів кому-небудь' функціонує як експресивно нейтральне, позбавлене додаткової (конотативної) інформації щодо позначуваної дії. На противагу номінативному (нейтральному) семантичному плану дієслова *бити* у словниках зафіксовано низку лексем із конотативно зумовленими значеннями, які також позначають названу дію: *гамселити* 'сильно бити кого-небудь', *гніздити* 'бити в одне місце', *духопелити* 'сильно бити кого-небудь', *дубасити* 'сильно бити кого-небудь', *кулачити* 'бити кулаками кого-небудь' (там само).

Значущими є положення автора про експресивний словотвір, напр.: «модифікаційний словотвір, тобто творення похідних лексичних одиниць, у яких значення твірних основ зберігаються, але доповнюються новими відтінками експресивно-оцінного або кількісного плану» (там само); про залежність експресивного значення лексичної одиниці від контексту, про структурно-семантичний та лексико-граматичний склад експресивної лексики, про можливість виділення експресивів лише на тлі зіставлення з нейтральною лексикою, а також визначення залежности експресивних зна-

ченнєвих планів від сполучення лексеми з іншими словами (Бойко, 2013). У розділі переконливими є твердження про потребу з'ясовувати впливи словесного оточення (контексту) на моделювання експресивної семантики, здійснювати різноаспектні характеристики стилістичного забарвлення слова, яке безпосередньо може бути пов'язане не лише з його лексичним значенням, а й зі сферою вживання; визначати роль засобів словотвору (насамперед національно маркованих демінутивно-меліоративних та аугментативно-пейоративних суфіксів) для формування емотивно-оцінних семантичних планів (там само). І сьогодні попри значні напрацювання мовознавців у царині лексичної семантики й експресології комплексні підходи до аналізу лексичних одиниць, сформульовані положення та висновки, що їх він запропонував, є важливими й актуальними.

А.П. Грищенко плідно працював у багатьох галузях української лінгвістики, його роботи стали надійним підґрунтям у розбудові низки її царин: історії української мови, словотвору, морфології, синтаксису, лексикології, лексикографії, фразеології та ін. Енциклопедичні знання, колосальна ерудиція та широкі горизонти наукових інтересів гідні наслідування.

In memoriam академіка А.П. Грищенка в Ніжинському державному університеті імені Миколи Гоголя впродовж двох десятиріч відбуваються наукові всеукраїнські конференції «Грищенківські читання», які проходять восени, коли народився Арнольд Панасович. Щорічні наукові зібрання організовує і проводить кафедра української мови (нині — української мови, літератури, культурології та журналістики) у співпраці з Інститутом української мови НАН України та кафедрою української мови факультету української філології та журналістики імені Андрія Малишка Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Цьогоріч наукове зібрання проходило 9 жовтня 2026 року в надзвичайно складний період життя українців, коли вже понад чотири роки Україна протистоїть агресії російської федерації, захищаючи свою незалежність, територіальну цілісність, національну ідентичність і право на вільне життя та функціювання рідної мови.

Четверта осінь поспіль стає історією болю, утрат, мужности і стійкости українців, та попри всі виклики долі Арнольд Панасович Грищенко живе у світлій і величній пам'яті родини, колег, його наукових учнів і всієї української філологічної спільноти. Цьогорічна ювілейна конференція стала вінком пам'яті, вдячности і глибокої шани всім тим, хто загинув у боротьбі за незалежність України, хто зараз захищає рідну землю і рідну мову, хто вможливлює проведення наукових зібрань сьогодні.

ЛІТЕРАТУРА

Бевзенко С.П. (1979). Глибоке дослідження з історії українського прикметника. *Мовознавство, 3*, 73—76. Рецензія на: Грищенко А.П. (1978). *Прикметник в українській мові*. Київ: Наукова думка.

Бойко Н.І. (2013). Інтерпретація експресивної лексики в лінгвістичній спадщині М.А. Жовтобрюха та А.П. Грищенка. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Філологічні науки* (кн. 2, с. 7—13). Ніжин.

Грищенко А.П. (1969). *Складносурядне речення в сучасній українській літературній мові: монографія*. Київ: Наукова думка.

Грищенко А.П. (1978). *Прикметник в українській мові: монографія*. Київ: Наукова думка.

Грищенко А.П. (1983). Складне речення. Г.П. Арполенко, А.П. Грищенко, В.В. Німчук, В.М. Русанівський, Г.Х. Щербатюк, *Історія української мови. Синтаксис* (с. 290—446). Київ: Наукова думка.

Грищенко А.П. (ред.). (2002а). Лексикологія. Л.І. Мацько, М.Я. Плющ та ін., *Сучасна українська літературна мова: підручник* (с. 92—202). 3-тє вид., доповн. Київ: Вища школа.

Грищенко А.П. (ред.). (2002б). Л.І. Мацько, М.Я. Плющ та ін., *Сучасна українська літературна мова: підручник*. 3-тє вид., доповн. Київ: Вища школа.

Степаненко М.І. (2011а). З когорти найдостойніших учених-мовознавців (Арнольд Панасович Грищенко). *Українська мова, 3*, 138—147.

Степаненко М.І. (2011б). Українського мовознавства вірний слуга. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови: збірник наукових праць* (вип. 8, с. 4—10). Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова.

Статтю отримано 29.07.2026
Статтю схвалено 14.09.2026
Статтю опубліковано 02.11.2026

REFERENCES

Bevzenko, S.P. (1979). An in-depth study on the history of the Ukrainian Adjective. *Movoznavstvo, 3*, 73—76. Review of: Hryshchenko, A.P. (1978). *The Adjective in the Ukrainian Language: Monograph*. Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).

Boiko, N.I. (2013). Interpretation of expressive vocabulary in the linguistic heritage of M.A. Zhovtobryukh and A.P. Hryshchenko. *Scientific notes of the NDU named after M. Gogol. Philological sciences* (book 2, pp. 7—13). Nizhyn (in Ukrainian).

Hryshchenko, A.P. (1969). *Compound Sentences in the Modern Ukrainian Literary Language: Monograph*. Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).

Hryshchenko, A.P. (1978). *The Adjective in the Ukrainian Language: Monograph*. Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).

Hryshchenko, A.P. (1983). Complex Sentence. H.P. Arpolenko, A.P. Hryshchenko, V.V. Nimchuk, V.M. Rusanivskyi, H.Kh. Shcherbatiuk, *History of the Ukrainian Language. Syntax* (pp. 290—446). Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).

Hryshchenko, A.P. (Ed.). (2002a). Lexicology. L.I. Matsko, M.Ya. Pliushch et al., *Modern Ukrainian Literary Language: Textbook* (pp. 92—202). 3rd ed., expanded. Kyiv: Vyshcha shkola (in Ukrainian).

Hryshchenko, A.P. (Ed.). (2002b). L.I. Matsko, M.Ya. Pliushch et al., *Modern Ukrainian Literary Language: Textbook*. 3rd ed., expanded. Kyiv: Vyshcha shkola (in Ukrainian).

Stepanenko, M.I. (2011a). Among the ranks of the most distinguished linguists (Arnold Panasovych Hryshchenko). *Ukrainian language, 3*, 138—147 (in Ukrainian).

Stepanenko, M.I. (2011b). A Faithful Servant of Ukrainian Linguistics. *Scholarly Journal of the National Pedagogical Dragomanov University. Series 10. Issues in the Grammar and Lexicology of the Ukrainian Language: A Collection of Scholarly Works* (Issue 8, pp. 4—10). Kyiv: NPU imeni M.P. Drahomanova (in Ukrainian).

Received 29.07.2026
Approved 14.09.2026
Published 02.11.2026

Nadiia Boiko, Doctor of Philology, Professor, Acting Head of the Department of Ukrainian Language, Literature, Cultural Studies and Journalism
Mykola Gogol Nizhyn State University
2 Grafska St., Nizhyn, Chernihiv Region 16600, Ukraine
E-mail: bni_bni52@ukr.net
https://orcid.org/0000-0003-0881-743X
Anatolii Vysotskyi, Doctor of Philology, Professor, Dean of the Andrii Malyshko Faculty of Ukrainian Philology and Journalism, Professor of the Department of the Ukrainian Language
Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University
8/14 O. Konyskyi St., Kyiv 01054, Ukraine
E-mail: a.v.vysotskyi@udu.edu.ua
https://orcid.org/ 0000-0003-3874-7743

THE LINGUISTIC HORIZONS OF ACADEMICIAN ARNOLD PANASOVYCH HRYSHCHENKO (ON THE OCCASION OF HIS 90TH BIRTHDAY)

https://doi.org/10.15407/ukrmova2026.03.096
УДК 811.161.2'81'367.335.1

К.Г. ГОРОДЕНСЬКА, доктор філологічних наук, професор,
завідувач відділу граматики та наукової термінології
Інститут української мови НАН України
вул. Михайла Грушевського, 4, м. Київ, 01001
E-mail: k.horodenska70@meta.ua
https://orcid.org/0000-0003-2638-9037

ПРОБЛЕМА СТАТУСУ СТРУКТУРНИХ КОМПОНЕНТІВ СКЛАДНИХ РЕЧЕНЬ У ГРАМАТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ А.П. ГРИЩЕНКА І В НОВІТНЬОМУ СИНТАКСИСІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У статті простежено формування статусу структурних компонентів складних (складносурядних і складнопідрядних) речень у традиційному і новітньому українському синтаксисі. Схарактеризовано наукову позицію А.П. Грищенка щодо кваліфікації таких компонентів як простих речень, яка набула поширення в українському мовознавстві, та в обґрунтуванні їх як складових або структурних частин складного речення, а також щодо можливости умовного використання терміна ***прості речення*** *на означення компонентів складного речення.*

Пояснено причину заміни терміна ***складові частини****, використаного у граматичних дослідженнях А.П. Грищенка, на термін* ***предикативні частини****, уведений уперше в описі синтаксису української літературної мови у 80-х роках XX ст. та кодифікований у новітній синтаксичній теорії, що засвідчено також у підручниках і посібниках для студентів вищих навчальних закладів, опублікованих у першій чверті XXI ст.*

Ключові слова: *складне речення, просте речення, структурний компонент, складова частина, складник, предикативна частина, традиційний синтаксис, новітній синтаксис, структура речення.*

У 60-х роках XX ст. з'явилися нові праці, присвячені дослідженню структури складного речення у слов'янських мовах (Мельничук, 1963; Мельничук, 1966), зокрема й в українській (Грищенко, 1969). А.П. Грищенко

Цитування: Городенська К.Г. (2026). Проблема статусу структурних компонентів складних речень у граматичних дослідженнях А.П. Грищенка і в новітньому синтаксисі української мови. *Українська мова, 3* (99), 96—103. https://doi.org/10.15407/ukrmova2025.03.096

© Видавець: ВД «Академперіодика» НАН України, 2026. Статтю опубліковано на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND license (https://creativecommons/org/license/by-nc-nd/4.0/).

звернув увагу на важливу теоретичну проблему складного речення — проблему статусу його структурних компонентів. Він констатував, що в українському мовознавстві набуло поширення трактування таких компонентів (або синтаксичних одиниць) як простих речень на підставі насамперед внутрішньосинтаксичного ізоморфізму звичайних незалежних речень і частин складносурядного та складнопідрядного речень (Грищенко, 1969, с. 190). Його використано в «Курсі сучасної української літературної мови» за редакцією Л.А. Булаховського (Булаховський, 1951, II). Справді, тут читаємо: «При членуванні в складному реченні можуть бути виділені як складові елементи два чи більше простих речень, поєднаних тими чи іншими синтаксичними ознаками в розгорнуте ціле. Окремі складові елементи складного речення можуть бути названі простими реченнями тільки умовно, бо тут вони не служать виразом закінченого висловлювання» (там само, с. 142). Попри це застереження про умовність використання терміна *прості речення* на означення компонентів складного речення автор розділу «Складне речення» у цьому «Курсі...» послідовно ним послуговується, пор.: «Коли такі речення поєднуються в складне ціле як рівноправні, то таке речення називається складносурядним. Зв'язок між реченнями, що входять до складносурядного речення такий самий, як і між однорідними членами... Окремі речення поєднуються в складносурядному реченні в одне ціле за допомогою сполучників сурядності **і (й), та, а, але, або, чи** та ін. або тільки за допомогою інтонації» (там само, с. 142—143). І далі: «Складносурядним називається складне речення, в якому окремі його частини — речення поєднуються між собою як рівноправні одиниці, тобто таке складне, в якому нема залежності одного речення від другого» (там само, с. 155—156); «Коли окремі речення поєднуються в складному так, що одне речення пояснює собою якийсь член другого або й все друге речення, то таке складне називається складнопідрядним. Пояснюване речення називається головним, а речення, що пояснює якийсь член головного або все головне речення, називається підрядним (залежним)» (там само, с. 143); «Інший тип складносурядних речень становлять конструкції з сурядним поєднанням речень без сполучників» (там само, с. 178).

Спростовуючи цей підхід до визначення статусу компонентів складного речення, А.П. Грищенко наводить, услід за О.С. Мельничуком, такий аргумент, як утрата частинами складного речення граматично-комунікативної самостійности, у зв'язку із чим робить висновок про неможливість називати їх реченнями подібно до простих (Грищенко, 1969, с. 19). Справді, О.С. Мельничук у праці «Основні лінії розвитку складнопідрядних речень у слов'янських мовах» (Мельничук, 1963) застерігав, що спільність структурних ознак простих речень і підрядних речень (зокрема двоскладна предикативна будова, наявність особової форми дієслова при двоскладній чи односкладній будові) «не може бути підставою для віднесення підрядного речення до загальної категорії речення поряд з реченням самостійним» (там само, с. 6). Неможливість такого віднесення

він умотивував тим, що «підрядному реченню не властива формальна і семантична відмежованість, головне речення також не можна поставити в один ряд із самостійними реченнями, тому що воно граматично пов'язане з підрядним» (Мельничук, 1963, с. 6—7). У своїй наступній фундаментальній праці «Розвиток структури слов'янського речення» О.С. Мельничук оперував термінами *складові частини* та *частини* (Мельничук, 1966), пор.: «В сучасних слов'янських мовах протиставлення складносурядних і складнопідрядних речень, які характеризуються спеціальними засобами зв'язку вираження підрядного та сурядного зв'язку їх складових частин, стало настільки послідовним, що й безсполучникові складні речення сприймаються здебільшого лише як різновиди звичайних складносурядних чи складнопідрядних речень» (там само, с. 191). Водночас наголосив на їхній формальній ізофункційності простим реченням, пор.: «До категорії складносурядних речень належать речення, утворені з двох чи кількох частин, формально тотожних простим реченням, і пов'язаних сурядними сполучниками» (там само, с. 194); назвав прості речення структурними прототипами підрядних частин (там само, с. 205).

А.П. Грищенко запропонував терміни *складові* та *структурні частини* для називання компонентів складного речення з таким поясненням: «Не заперечуючи того спільного, що об'єднує незалежні прості речення і синтаксичні одиниці, які визначають внутрішню структуру складного речення (у цьому випадку — складносурядного), виділювані у складних реченнях одиниці нижчого рівня позначаємо як *складові* або *структурні частини*» (Грищенко, 1965, с. 1—2). У монографії «Складносурядне речення в сучасній українській літературній мові» (Грищенко, 1969), опублікованій на основі дисертації, він констатував: «Структурні частини... у більшості випадків побудовані за зразком простого речення (синтаксична двоскладність, особова форма дієслова в ролі граматичного присудка), але з граматичного погляду не тотожні з ним. Вони функціонують як частини в межах синтаксичних одиниць, що визначаються як складні речення на противагу простим, а тому реченнями не можуть бути названі. До того ж складне речення не є механічним зчепленням кількох простих речень. Складним реченням властиві своєрідні граматичні і семантичні закономірності, завдяки поєднанню яких вони і виділяються у граматичній системі української мови» (там само, с. 20—21). Він послідовно використав терміни *складова частина* та *складові частини* в цій праці, пор.: «З граматичного погляду складносурядне речення становить синтаксичне ціле, утворене поєднанням кількох складових частин на основі граматичної рівнозначності... одна з частин складносурядного речення не може виступати як головна, граматично підпорядковуюча щодо іншої (інших) складової частини...» (там само, с. 21); «Для характеристики граматичної структури складносурядного речення досить важливим є питання про можливу кількість складових частин у ньому. Якщо граматична природа складнопідрядного речення допускає лише дві складові частини (маємо на увазі безпосередню залежність між головною і підрядною частинами і не беремо

до уваги випадків однорідної і послідовної підрядності складових частин), то на складносурядне речення, здавалось би, повністю поширюється можливість довільної кількості складових частин. Насправді ж складносурядне речення не є однотипним з погляду можливої кількості граматично рівнозначних складових частин у ньому. В одних випадках (пор., напр., окремі різновиди єднальних складносурядних речень) кількість складових частин гіпотетично може бути довільною. Граматичні закономірності тут не накладають кількісного обмеження на складносурядне речення. Фактично воно являє собою граматично і семантично відкритий ряд. Кількість складових частин у таких випадках визначається комунікативними потребами... В інших же випадках складносурядне речення являє собою бінарне поєднання складових частин...» (Грищенко, 1969, с. 21—22).

А.П. Грищенко як автор структурного підрозділу «Складносурядні речення» в академійній праці «Сучасна українська літературна мова. Синтаксис» (Грищенко, 1972а) так само послуговується терміном *складові частини*, замінюючи його в деяких контекстах на *частини* або *складники*, пор.: «Характерною ознакою, що лежить в основі кваліфікації складносурядного речення як синтаксичної конструкції, є граматична однорідність складових частин, унаслідок поєднання яких за допомогою спеціальних сполучників утворюється складне речення. На відміну від складнопідрядного... частини складносурядного речення виступають як рівноправні, однорідні складники утворюваної ними синтаксичної конструкції...» (там само, с. 387).

Проте не можна не помітити того, що в цій академійній праці в підрозділах «Складнопідрядні речення з підрядними підметовими», «Складнопідрядні речення з підрядними присудковими», «Складнопідрядні речення з підрядними додатковими», «Складнопідрядні речення з підрядними означальними», «Складнопідрядні речення з підрядними місця», «Складнопідрядні речення з підрядними часовими», які він написав (Грищенко, 1972, с. 311—363), паралельно, нерідко в тому самому реченні, ужито термінів *підрядна частина* і *підрядне речення*, пор.: «Залежно від функції підрядної частини складнопідрядні речення з підрядними підметовими поділяються на два основних різновиди. До першого різновиду належать речення, в яких підрядна частина конкретизує підмет головного речення, виражений займенником» (там само, с. 311). Далі читаємо: «Складнопідрядне речення з підрядним підметовим [реченням] виділяється в системі складних гіпотактичних структур сучасної української мови на основі ізофункціональності підрядної частини і підмета як одного з головних членів речення. На відміну від підрядних присудкових речень, які тільки конкретизують або деталізують присудок головного речення, підрядні підметові речення в одних випадках конкретизують підмет головного речення, виражений займенником у називному відмінку, в інших — повністю компенсують відсутність його в головному реченні» (там само). Характеризуючи структурні різновиди складнопідрядних речень із підрядними підметовими, присудковими, додатковими, означальними частинами, підрядними місця та часу, автор послідовно називає їхні підрядні частини підрядними реченнями.

Важко зрозуміти, чому в цій академійній праці із синтаксису української літературної мови, головний редактор якої О.С. Мельничук у 60-х роках ХХ ст. заперечив уживання терміна *речення* на означення структурного компонента складного речення, знову широко використано термін *речення* і зрідка — *підрядна частина* як взаємозамінні. Можна припустити, що такою була позиція її авторського колективу.

Лише у 80-х роках ХХ ст. дехто з українських мовознавців починає вживати термінів *предикативна частина, предикативні частини* або *частини*. Їх послідовно використав у посібникові «Граматика української мови» І.Р. Вихованець, автор розділу «Синтаксис» (Вихованець, 1982, с. 133—208), на означення компонентів складних речень, пор. визначення: «Складносурядні речення являють собою складні речення, частини яких синтаксично рівноправні і поєднані між собою сурядним зв'язком за допомогою сурядних сполучників» (там само, с. 196); «Складнопідрядні речення являють собою складні речення, частини яких синтаксично нерівноправні і поєднані між собою підрядним зв'язком за допомогою підрядних сполучників» (там само, с. 195); «Структурно-семантичну цілісність безсполучникових конструкцій створюють інтонація, змістова взаємозалежність частин, співвідношення видо-часових форм присудків, послідовність розташування частин, лексико-граматичні засоби. Предикативні частини безсполучникового речення менш тісно між собою пов'язані...» (там само, с. 200). Водночас він зауважив, що «частини складного речення, виділені за наявності підмета і присудка двоскладного речення або головного члена односкладного речення, тільки умовно можна назвати простими реченнями. Маючи подібну до простих речень синтаксичну будову, вони позбавлені інтонаційно-смислової самостійності речення. Складне речення не являє собою механічного об'єднання простих речень. Конструюючи складне речення, використовують ті або інші різновиди простого речення, які завжди модифікують відповідно до особливостей складного речення» (там само, с. 194).

Терміни *складова частина, складові частини* на означення структурного компонента (структурних компонентів) складного речення, які запропонував А.П. Грищенко, згодом дослідники визнали плеонастичними і замінили на терміни *предикативна частина, предикативні частини, складник, складники*. Їх використовують тепер у теорії складного речення, а також у підручниках і посібниках із синтаксису української літературної мови. Одним із перших підручників, де цих термінів послідовно вжито, був «Синтаксис української мови» П.С. Дудика і Н.В. Прокопчук (Дудик, Прокопчук, 2010). Пор. визначення: «Складне речення — синтаксична конструкція, утворена смисловим та інтонаційним поєднанням щонайменше двох предикативних частин речення засобом сполучникового та безсполучникового (нульового) зв'язку» (там само, с. 244); «Складносурядне речення — складне речення, предикативні частини якого синтаксично рівноправні і поєднані сполучником (сполучниками) сурядності» (там само, с. 250); «Складнопідрядні речення — складні речення, предикативні частини яких синтаксично нерівноправні, поєднуються в структурно-

семантичне ціле за допомогою сполучників підрядності або сполучного слова» (Дудик, Прокопчук, 2010, с. 261).

Терміни *предикативна частина* та *предикативні частини* так само використано і в дефініціях складносурядних та складнопідрядних речень, і в їхніх характеристиках у підручникові «Сучасна українська літературна мова. Морфологія. Синтаксис» (Сучасна..., 2010), що його підготували викладачі кафедри сучасної української мови Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, керівник авторського колективу д. філол. н., проф. А.К. Мойсієнко, пор. деякі визначення: «Складне речення — це синтаксична одиниця-конструкція, утворена поєднанням за певною структурною схемою двох чи більше предикативних частин, між якими встановлюються семантико-синтаксичні відношення, оформлені синтаксичним зв'язком» (там само, с. 299); «Складносурядне речення — це такий різновид складного речення, в якому предикативні частини поєднуються в структурно-семантичне та інтонаційне ціле за допомогою сурядного синтаксичного зв'язку» (там само, с. 321); «Складнопідрядним реченням називають такий різновид складного речення, предикативні частини якого (головна і підрядна) поєднуються в структурне, семантичне та інтонаційне ціле підрядним синтаксичним зв'язком» (там само, с. 331).

Проте дехто з авторів новітніх підручників хоч і послуговувався терміном *предикативна одиниця*, але поряд із ним у круглих дужках подав термін *просте речення*, пор.: «Складне речення порівняно з простим є одиницею вищого порядку, оскільки складається з двох і більше предикативних одиниць (простих речень)» (Шульжук, 2004, с. 209). Щоправда, далі наведено таке уточнення: «Частини складного речення відповідають простому реченню із синтаксичного і часто змістового боку, з боку комунікативного вони не становлять окремих комунікативних одиниць. Частини складного речення називають простими реченнями умовно, оскільки змістова та інтонаційна завершеність властива складному реченню в цілому» (там само). А далі, на мою думку, подано суперечливе твердження: «Тому складне речення визначається як сполучення (поєднання) простих речень або ж як складне ціле, частини якого не мають змістової та інтонаційної завершеності і не можуть бути кваліфіковані як прості речення» (там само).

Отже, А.П. Грищенко в 60-х роках ХХ ст. підтримав ідею про безпідставність кваліфікації структурних компонентів складних речень як простих речень і запропонував називати їх *складовими* або *структурними частинами* та використав послідовно термін *складові частини* для називання частин у складносурядних реченнях української літературної мови. Термінне словосполучення *складова частина* через його плеонастичний характер українські граматисти згодом замінили на термінне словосполучення *предикативна частина*. Воно стало тепер нормативним, про що свідчить його використання в теоретичному та застосовному (у підручниках та посібниках для закладів вищої освіти) синтаксисі. З огляду на це маємо підстави визнати, що до пошуку терміна для позначення структурного компонента складного речення, ізоморфного за внутрішньою синтаксичною будовою

простому реченню, у 60-х роках ХХ ст. активно долучився А.П. Грищенко, який, услід за О.С. Мельничуком, заперечив традиційне трактування такого компонента як простого речення.

ЛІТЕРАТУРА

Булаховський Л.А. (ред.). (1951). *Курс сучасної української літературної мови* (т. ІІ: Синтаксис). Київ: Радянська школа.

Вихованець І.Р. (1982). Синтаксис. І.Р. Вихованець, К.Г. Городенська, А.П. Грищенко, *Граматика української мови* (с. 133—208). Київ: Радянська школа.

Грищенко А.П. (1969). *Складносурядне речення в сучасній українській літературній мові*. Київ: Наукова думка.

Грищенко А.П. (1972). Складнопідрядні речення з підрядними підметовими. Складнопідрядні речення з підрядними присудковими. Складнопідрядні речення з підрядними додатковими. Складнопідрядні речення з підрядними означальними. Складнопідрядні речення з підрядними місця. Складнопідрядні речення з підрядними часовими. *Сучасна українська літературна мова. Синтаксис* (с. 311—363). Київ: Наукова думка.

Грищенко А.П. (1972а). Складносурядні речення. *Сучасна українська літературна мова. Синтаксис* (с. 367—409). Київ: Наукова думка.

Грищенко А.А. (1965). *Структура сложносочиненного предложения в современном украинском литературном языке* [автореф. дисс. ... канд. филол. наук]. Киев.

Дудик П.С., Прокопчук Л.В. (2010). *Синтаксис української мови*. Київ: Видавничий центр «Академія».

Мельничук О.С. (1963). *Основні лінії розвитку складнопідрядних речень у слов'янських мовах*. Київ: Наукова думка.

Мельничук О.С (1966). *Розвиток структури слов'янського речення*. Київ: Наукова думка.

Сучасна українська літературна мова. Морфологія. Синтаксис (2010). А.К. Мойсієнко, І.М. Арібжанова, В.В. Коломийцева та ін. Київ: Знання.

Шульжук К.Ф. (2004). *Синтаксис української мови*. Київ: Видавничий центр «Академія».

Статтю отримано 28.07.2026
Статтю схвалено 14.09.2026
Статтю опубліковано 02.11.2026

REFERENCES

Bulakhovskyi, L.A. (Ed.). (1951). *The course of modern Ukrainian literary language: in 2 vols*. Kyiv: Radianska shkola (in Ukrainian).

Dudyk, P.C., & Prokopchuk, L.V. (2010). *Syntax of Ukrainian language*. Kyiv: Vydavnychyi tsentr "Akademiia" (in Ukrainian).

Hryshchenko, A.A. (1965). *The Structure of the Compound Sentence in Modern Ukrainian literary language* [Abstract of a PhD Dissertation in Philology]. Kiev (in Russian).

Hryshchenko, A.P. (1969). *The Compound Sentence in Modern Ukrainian literary language*. Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).

Hryshchenko, A.P. (1972). Complex sentences with subject clauses. Complex sentences with predicative clauses. Complex sentences with object clauses. Complex sentences with attributive clauses. Complex sentences with adverbial clauses of place. Complex sentences with adverbial clauses of time. *Modern Ukrainian literary language. Syntax* (pp. 311—363). Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).

Hryshchenko, A.P. (1972a). Compound sentences. *Modern Ukrainian literary language. Syntax* (pp. 367—409). Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).

Melnychuk, O.S. (1963). *Main Trends in the Development of Complex Sentences in the Slavic languages*. Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).

Melnychuk, O.S. (1966). *The Development of the Structure of the Slavic Sentence*. Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).

Modern Ukrainian literary language. Morphology. Syntax. (2010). A.K. Moisiienko, I.M. Aribzhanova, V.V. Kolomyitseva et al. Kyiv: Znannia (in Ukrainian).

Shulzhuk, K.F. (2004). *Syntax of the Ukrainian language*. Kyiv: Vydavnychyi tsentr "Akademiia" (in Ukrainian).

Vykhovanets, I.R. (1982). Syntax. I.R. Vykhovanets, K.H. Horodenska, A.P. Hryshcsenko (Eds.), *Grammar of the Ukrainian language* (pp. 133—208). Kyiv: Radianska shkola (in Ukrainian).

Received 28.07.2026
Approved 14.09.2026
Published 02.11.2026

Kateryna Horodenska, Doctor of Sciences in Philology, Professor,
Head of the Department of Grammar and Scientific Terminology
Institute of the Ukrainian Language of the National Academy of Sciences of Ukraine
4 Mykhailo Hrushevskyi St., Kyiv 01001, Ukraine
E-mail: k.horodenska70@meta.ua
https://orcid.org/0000-0003-2638-9037

THE PROBLEM OF THE STATUS OF STRUCTURAL COMPONENTS OF COMPOUND SENTENCES IN THE GRAMMATICAL RESEARCH OF A.P. HRYSHCHENKO AND IN THE MODERN SYNTAX OF THE UKRAINIAN LANGUAGE

The article explores how the status of structural components in compound and complex sentences has evolved in traditional and modern Ukrainian syntax.

The study clarifies A.P. Hryshchenko's negative view on classifying certain components as simple sentences, a perspective that has gained traction in Ukrainian linguistics, and how he substantiates these components as parts of a complex sentence. To refute the claim that the components of a complex sentence are independent sentences, A.P. Hryshchenko — following O.S. Melnychuk — argued that they lose their grammatical and communicative autonomy, despite their internal syntactic similarity to simple sentences. He also rejected the idea of potentially using the term "simple sentences" to designate the components of a complex sentence.

It is concluded that A.P. Hryshchenko in 60-ties of the 20th century directly contributed to the search for a term to designate the structural component of a complex sentence that is isomorphic to a simple sentence in its internal syntactic structure, as he rejected the traditional view of such a component as merely a simple sentence.

The article explains the reason of the rationale behind replacing the term "component parts" with the term "predicative parts", previously used in the grammatical studies of A.P. Hryshchenko. It was first introduced in the analysis of Ukrainian literary syntax during the 1980s and has since become established in modern syntactic theory. This shift is further supported by university-level textbooks and study guides published in the early 21st century.

Keywords: *complex sentence, simple sentence, structural component, constituent part, component, predicative part, traditional syntax, modern syntax, sentence structure.*

https://doi.org/10.15407/ukrmova2026.03.104
УДК 922:81'28Симоненко

Н.О. ЯЦЕНКО, кандидат філологічних наук,
старший науковий співробітник
відділу граматики та наукової термінології
Інститут української мови НАН України
вул. Михайла Грушевського, 4, Київ, 01001
E-mail: n.yats@ukr.net
https://orcid.org/0000-0001-8393-4615

ПОДВИЖНИЦЯ УКРАЇНСЬКОЇ ТЕРМІНОЛОГІЙНОЇ ЛЕКСИКОГРАФІЇ (ДО 90-річчя ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ЛЮДМИЛИ ОЛЕКСАНДРІВНИ СИМОНЕНКО)

У когорті визначних мовознавців-україністів другої половини XX — початку XXI ст. чільне місце посідає професор Л.О. Симоненко, подвижницька праця якої є зразком багаторічного й самовідданого служіння обраній раз і назавжди науковій справі.

Людмила Олександрівна Симоненко — знаний в Україні та поза її межами лексиколог, провідний термінознавець-лексикограф, кандидат філологічних наук, професор. Її понад п'ятдесятирічна творча діяльність пов'язана з Інститутом мовознавства ім. О.О. Потебні, Інститутом української мови НАН України та Українським мовно-інформаційним фондом НАН України.

Життєвий шлях Л.О. Симоненко (Поплавської) розпочався 15 вересня 1936 року в селі Мироцькому Бородянського району Київщини. Коли прийшла війна в 1941 році, родина Поплавських переїздить на мамину батьківщину — село Новоселиця Малинського району Житомирської області. Тяжке повоєнне дитинство, рання смерть батька не перешкодили поліській дівчині вчитися далі. Після закінчення Іршанської середньої школи в 1953 році вона стає студенткою мовно-літературного факультету Київського педагогічного інституту ім. М. Горького (тепер — Український

Цитування: Яценко Н.О. (2026). Подвижниця української термінологійної лексикографії (до 90-річчя від дня народження Людмили Олександрівни Симоненко). *Українська мова, 3* (99), 104—109. https://doi.org/10.15407/ukrmova2025.03.104

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2026. Статтю опубліковано на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND license (https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/).

державний університет імені Михайла Драгоманова), який успішно закінчила в 1957 році. За призначенням поїхала до Ласківської семирічної школи Народицького району Житомирської області навчати дітей рідної мови. Через непрості родинні обставини в 1958 році переїхала до м. Києва, де кілька років працювала вихователькою дитячого садка.

Випадкова зустріч з учителем, доктором філологічних наук, професором А.А. Бурячком стає визначальною в її долі. 1 червня 1962 року Л.О. Симоненко переступила поріг Інституту мовознавства ім. О.О. Потебні АН УРСР, спочатку працювала старшим лаборантом, а з грудня 1964 року — молодшим науковим співробітником відділу лексикології та лексикографії, у якому проходила аспірантський вишкіл під керівництвом відомого лексикографа, доктора філологічних наук, професора Л.С. Паламарчука. У 1973 році захистила дисертацію «Мікологічна лексика української мови» на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук, що посіла чільне місце в дослідженні ботанічної термінології; була вченим секретарем відділу лексикології та лексикографії.

Від початку свого творчого наукового шляху Людмила Олександрівна переймалася проблемами лексикографії. Перебуваючи на посаді молодшого наукового співробітника відділу лексикології та лексикографії, готувала до друку рукопис «Словника мови Т.Г. Шевченка» (виконувала обов'язки помічника редактора II тому), працювала у складі авторського колективу V, VIII, IX та XI томів тлумачного «Словника української мови».

У 1978 році Л.О. Симоненко стала старшим науковим співробітником групи наукової термінології Інституту мовознавства ім. О.О. Потебні АН УРСР. Відтоді її наукова доля пов'язана з термінопростором. З утворенням Інституту української мови НАН України Людмила Олександрівна обіймала посаду завідувача сектору наукової термінології (1991—1993), а згодом — завідувача відділу наукової термінології (1996—2008). Водночас вона виконувала значну науково-організаційну роботу з координації термінологійної роботи в Україні, налагоджуючи творчу співпрацю з кафедрами провідних вищих навчальних закладів на посаді вченого секретаря і заступника голови Комітету наукової термінології НАН України — Львівського національного університету імені Івана Франка, Національного університету «Львівська політехніка», Донецького національного університету та ін. Найбільш плідні творчі зв'язки формуються зі спеціалізованими закладами освіти — технічними, медичними і под., умотивовані потребою розбудови української термінології в окремих сферах наукових знань, а саме: біологічній, медичній, судово-медичній, фармацевтичній, фізичній, хімічній, юридичній тощо. Незаперечним є факт, що Л.О. Симоненко організувала кваліфіковане редагування державних стандартів щодо тер-

мінів та визначень, лінгвістичну експертизу яких виконували в Інституті української мови НАНУ. У стандартах (на відміну від словників) терміни репрезентовано зовсім в іншій формі, зокрема наведено їхні дефініції, визначено сфери коректного вживання (напр.: «Каталог IEC. Міжнародні стандарти з електротехніки». У 2 частинах. Київ, 1995). Безперечно, це посприяло впорядкуванню та внормуванню галузевих термінологійних систем української мови.

Л.О. Симоненко — титан лексикографійної царини. Вона блискуче виконала лексикографійне редагування низки термінологійних словників. На загал зазначимо, що це словники термінів зоології (1993), фізіології (1993), будівництва (1994), цукрової промисловости (1996), військового зв'язківця (1996), газотранспортного обладнання (1999), енергетики (1999), екології (2000), зварювання металів (2001), судової медицини (2002), документознавства (2003), військової справи (2018) та ін. Виняткове місце у творчій спадщині Л.О. Симоненко як термінографа-лексикографа посідає «Російсько-український словник наукової термінології. Біологія. Хімія. Медицина» (1996), що входить до тритомової комплексної праці, у якій, на думку доктора філологічних наук, професора П.Ю. Гриценка, «автори вперше реалізували задум представити в лексикографічному форматі спільне і відмінне в терміносистемах близьких наук, виявити функціональний і семантичний розвиток базових термінів» [1].

Новаторською лексикографійною працею в україністиці став «Українсько-російський словник наукової термінології» (2004) за загальною редакцією Л.О. Симоненко. Це фундаментальний академійний словник, обсягом близько 100 000 термінів і термінних словосполучень, який високо оцінили в мовознавчому середовищі за систематизацію міжгалузевої лексики, вдалу спробу охопити значний пласт широко вживаної в наукових установах, вищих навчальних закладах та видавничій справі наукової та технічної термінології. Попри дискусії у фахових термінологійних колах щодо загальних тенденцій до укладання словників 2000 років, рівноваги між традиційною термінологією та новітніми запозиченнями це видання стало авторитетним джерелом, опертим на класичні лінгвістичні норми.

За науковою редакцією академіка Д.М. Гродзинського та професора Л.О. Симоненко вийшов друком «Словник української біологічної термінології» (2012), у передмові до якого зазначено, що це перший в українській лексикографії словник, що охоплює найуживанішу українську біологічну термінологію та її відповідники в російській та англійській мовах. Про широке визнання лексикографійного джерела свідчать схвальні відгуки провідних учених. За оцінкою доктора філологічних наук, професора Львівського національного університету імені Івана Франка І.М. Кочан, «з упевненістю можна констатувати, що така праця не має аналогів у вітчизняній термінографії. «Словник української біологічної термінології»,

[1] Гриценко П. (2006). Спроба синтезу. Л.О. Симоненко, *Біологічна термінологія: формування і функціонування. Навчальний посібник* (с. 7). Умань: РВЦ «СОФІЯ».

у якому зафіксовано лише усталені в мові лексичні одиниці, граматичні форми, наголоси, що відповідають вимогам сучасного правопису, вигідно відрізняється від попередніх біологічних словників типом і побудовою. Завдання словника полягає в тому, щоб дати читачеві максимум відомостей щодо сучасного стану української біологічної терміносистеми, а також еквівалентних форм вираження того самого поняття в російській та англійській мовах. Видання охоплює нормативну термінологію біологічних наук, назви окремих представників флори і фауни, культивованих у сільському господарстві, лікарських фармацевтичних рослин. Академічний «Словник української біологічної термінології», що вийшов під егідою Національної академії наук України, Інституту української мови НАН України, Комітету наукової термінології НАН України, став результатом плідної співпраці біологів та філологів (серед упорядників Словника: академік Д.М. Гродзинський, якого двічі обирали академіком-секретарем відділення загальної біології НАН України; група вчених відділу наукової термінології Інституту української мови НАН України: Л.О. Симоненко, М.П. Годована, С.В. Овсейчик, Л.В. Туровська, Н.О. Яценко, Л.М. Василькова)» [2].

Схвально про редактора-лексикографа, його принципову відповідальність висловився професор, доктор медичних наук О.І. Герасименко: «Мені пощастило, як фахівцеві судової медицини, разом з Людмилою Олександрівною працювати над підготовкою до видання «Словника-довідника термінів судової медицини» (2002), брати участь у ряді наукових конференцій з української наукової термінології, співпрацювати з низки інших питань. Скрупульозності, аргументованості, обґрунтованості, педантичності та іншим якостям Людмили Олександрівни можна тільки позаздрити... Я вдячний їй за допомогу в проведенні в Донецькому медичному університеті науково-практичної конференції з української судово-медичної термінології, наслідком якої став виданий як нормативний названий словник-довідник» [3].

Системним узагальненням багаторічних ґрунтовних напрацювань Л.О. Симоненко є індивідуальна монографія «Формування української біологічної термінології» (1991), присвячена описові однієї з найдавніших терміносистем української мови — біологічної термінології. У полі зору дослідниці перебували семантичні, граматичні та структурні особливості досліджуваної терміносистеми. Опершись на зібраний значний лексичний матеріал із галузевих і загальномовних словників, спеціальної наукової літератури, вона зробила спробу проаналізувати непрості шляхи формування, еволюцію цілісної термінологійної підсистеми, розкрити внутрішньосистемні лексико-семантичні відношення. У колективній монографії «Склад

---

[2] Кочан І.М. (2013). Велика подія в біологічній термінографії. Рецензія на: Словник української біологічної термінології. (2012). *Вісник Національної академії наук України, 10*, 86–88.

[3] Герасименко О.І. (2011). Життя, присвячене українському слову. *Берегиня української термінології: до 75-річчя з дня народження професора Л.О. Симоненко* (с. 14). Київ: КНЕУ.

і структура української термінологічної лексики» (1985) Л.О. Симоненко (співавтор — А.В. Крижанівська) закцентувала особливу увагу на актуальних для українського мовознавства принципах класифікації термінологійної лексики, засадах упорядкування термінологійних підсистем окремих наук, особливостях їх формування, збагачення, розвитку. Для термінологів справжнім термінографійним довідником з узагальненням тривалих теоретичних пошуків стала праця в такому ж співавторсті «Актуальные проблемы упорядочения научной терминологии» (1987). Безперечно, заслуговує на увагу термінознавців колективна монографія за участи Людмили Олександрівни «Національні та інтернаціональні компоненти у сучасних терміносистемах» (1993) (у співавторстві із С.О. Соколовою, І.В. Коропенко), у якій досліджено взаємодію українських мовних засобів і загальновизнаних міжнародних елементів у процесі творення та впорядкування сучасних наукових і технічних термінів.

Упродовж багатьох років поспіль вона гармонійно поєднувала науково-дослідницьку працю в Інституті української мови НАНУ з освітянською діяльністю, викладала теорію загального мовознавства в Київському педагогічному інституті іноземних мов (нині — Київський національний лінгвістичний університет), в Уманському педагогічному університеті ім. Павла Тичини — термінознавство, у столичному ліцеї «Наукова зміна» — українську ділову мову.

Л.О. Симоненко плідно працювала у складі термінологійних комісій: з 1986 року — учений секретар і заступник голови Комітету наукової термінології Національної академії наук України, член Міжгалузевої лінгвістичної комісії, Української комісії з питань правничої термінології, експертної групи з опрацювання проєкту Конституції України. Людмила Олександрівна намагалася зробити все можливе для розвитку та впорядкування терміносистем, підготування висококваліфікованих кадрів для Національної академії наук України та закладів вищої освіти, підняття престижу української науки, постійно допомагаючи мовознавчим кафедрам України в редагуванні підручників (Т.В. Лепеха «Українознавство». Київ, 2006), рецензуванні наукової продукції викладачів (посібників, словників — «Короткий тлумачний словник з інформаційних систем для економістів» Л.С. Козловської та Н.М. Поліщук. Київ, 2004).

Професор Л.О. Симоненко — високоавторитетний мовознавець, що засвідчує, зокрема, активність в опонуванні кандидатських дисертацій викладачів України (проопоновано понад 20 дисертацій із проблем наукової термінології). Загалом протягом 1997—2018 років під науковим керівництвом Людмили Олександрівни захищено 12 кандидатських дисертацій. Як науковий керівник вона ніколи не сковувала творчої ініціативи здобувача, у такий спосіб створюючи непередавану атмосферу наукового пошуку. Л.О. Симоненко постійно консультувала установи й організації м. Києва з проблем наукової термінології, упродовж багатьох років (1999—2010) керувала секцією української мови Київського територіального відділення Малої академії наук України (МАН «Дослідник»); була головою журі

ІІ (міського) етапу та Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт з української мови. За «вагомий особистий внесок у популяризацію українського слова, високий професіоналізм» та з нагоди Шевченківського дня отримала Подяку Київського міського голови (№ 9789 від 5 березня 2003 р.).

Відчуваючи потребу злободенного обговорення животрепетних питань процесів термінотворення як на національно-мовній, так і інтернаціональній основі, термінологійної спадщини українських мовознавців 20-х років ХХ ст., своєчасних проблем кодифікації та впорядкування термінів різних галузевих терміносистем, Л.О. Симоненко була організатором та періодично проводила всеукраїнські й міжнародні конференції «Українська термінологія і сучасність» (1996, 1997, 1998, 2001, 2003, 2005, 2007, 2009), за матеріалами яких видала вісім однойменних збірників наукових праць, що їх ВАК України зарахував до переліку фахових видань.

На сторінках рейтингових лінгвістичних журналів, у наукових записках університетів та інших виданнях Людмила Олександрівна опублікувала численні статті з актуальних проблем термінології, нариси про видатних учених-філологів тощо. Її наукові праці, виступи на розширених пленумах Наукової координаційної ради Інституту української мови НАН України позначені нетрадиційним розв'язанням важливих термінознавчих проблем і високою культурою думки.

Науковий доробок ювілярки сягає понад 200 наукових праць із лексикології, термінології, лексикографії та термінографії, серед яких монографії, посібники, словники, наукові статті, тези, консультації, рецензії, науково-публіцистичні виступи. Л.О. Симоненко ввійшла в порубіжжя ХХ—ХХІ ст. як стійкий самовідданий борець за тяглість українськомовної термінології, рівновагу між питомими і запозиченими елементами в галузевих терміносистемах. Вічного тобі спочинку, невтомна Берегине українського наукового слова!

Статтю отримано 27.07.2026
Статтю схвалено 14.09.2026
Статтю опубліковано 02.11.2026

Nina Yatsenko, Candidat of Sciences in Philology, Senior Researcher
in the Department of Grammar and Scientific Terminology
Institute of the Ukrainian Language of the National Academy of Sciences of Ukraine
4 Mykhailo Hrushevskyi St., Kyiv 01001, Ukraine
E-mail: n.yats@ukr.net
https://orcid.org/0000-0001-8393-4615

A DEVOTED FIGURE OF UKRAINIAN TERMINOLOGICAL LEXICOGRAPHY (ON THE 90TH ANNIVERSARY OF THE BIRTH OF LIUDMYLA OLEKSANDRIVNA SYMONENKO)

ЗМІСТ

Дослідження

В.І. Кузьменко
Лінгвістичні механізми внутрішньої комунікації сектору безпеки і оборони в умовах гібридних загроз **3**

В.О. Легкоконець
Мовні механізми наративізації та дискурсивно-маніпулятивного виправдання російської агресії **12**

С.О. Вербич
Подільські ойконіми *Голендра, Голендри* і *Голіндерна* в системі споріднених топонімів України та інших слов'янських регіонів **23**

Г.М. Куцак
Вияви словотвірної аналогії в сучасній мовній практиці **34**

О.Я. Лаврінець
Граматичне освоєння іншомовних назв взуття в сучасній українській мові **52**

Дослідження молодих науковців

Ю.В. Васьків
Мовна особистість політичного блогера Остапа Дроздова: лінгвопрагматичний аспект **76**

Наукові постаті українських мовознавців

Н.І. Бойко, А.В. Висоцький
Лінгвістичні горизонти академіка Арнольда Панасовича Грищенка (до 90-річчя від дня народження) **87**

К.Г. Городенська
Проблема статусу структурних компонентів складних речень у граматичних дослідженнях А.П. Грищенка і в новітньому синтаксисі української мови **96**

Н.О. Яценко
Подвижниця української термінологійної лексикографії (до 90-річчя від дня народження Людмили Олександрівни Симоненко) **104**

Інформація!
Шановні передплатники журналу «**Українська мова**»,
передплатити журнал можна на сайті
ПА «Укрінформнаука»: https://surl.li/scelwi

CONTENTS

Articles

Volodymyr Kuzmenko
Linguistic mechanisms of internal communication
in the security and defence sector under hybrid threats **3**

Viktoriia Lehkokonets
Linguistic mechanisms of narrativization
and the discursive-manipulative justification
of Russian aggression **12**

Sviatoslav Verbych
Podil oikonyms *Holendra, Holendry* and *Holinderna*
in the system of related toponyms of Ukraine
and other Slavic regions **23**

Hanna Kutsak
Manifestations of derivational analogy
in contemporary language practice **34**

Olena Lavrinets
Grammatical adaptation of foreign footwear names
in modern Ukrainian Language **52**

Young Scholars Articles

Yuliia Vaskiv
The linguistic personality of political blogger
Ostap Drozdov: the linguopragmatic aspect **76**

Scientific figures of Ukrainian linguists

Nadiia Boiko, Anatolii Vysotskyi
The linguistic horizons of academician
Arnold Panasovych Hryshchenko
(on the occasion of his 90th birthday) **87**

Kateryna Horodenska
The problem of the status of structural components
of compound sentences in the grammatical research
of A.P. Hryshchenko and in the modern syntax
of the Ukrainian language **96**

Nina Yatsenko
A Devoted Figure of Ukrainian Terminological
Lexicography (on the 90th anniversary of the birth
of Liudmyla Oleksandrivna Symonenko) **104**

Information!

Dear subscribers of the **"Ukrainian language"** magazine,
you can subscribe to the magazine
on the website of SA "Ukrinformnauka": http://surl.li/nkiabu

Вимоги до рукописів

Редакція фахового журналу «Українська мова» приймає до друку оригінальні, раніше не публіковані науково-теоретичні та дослідницькі статті з проблем української мови, рецензії (окрім рецензій на передмови до наукових праць і до словників), огляди, матеріали, присвячені видатним мовознавцям чи лінгвістичним форумам.

Публікація статей для авторів — безкоштовна.

Не можна подавати плагіат як оригінальне дослідження. Якщо буде встановлено в надісланій статті плагіат, то її автора позбавлять права публікувати свої дослідження в усіх наступних номерах журналу.

Разом зі статтею на електронну пошту редакції **movajournal@ukr.net** потрібно надіслати підписаний *Ліцензійний договір на використання твору* (бланк угоди див. на сайті журналу).

Аспіранти і здобувачі подають статті з рекомендацією наукового керівника (консультанта) або завідувача відділу.

Текст набирати в редакторі Word for Windows, шрифт Times New Roman, розмір кегля 14 (якщо використано інший шрифт, надіслати його окремим файлом). Міжрядковий інтервал — 1,5 см; ширина всіх берегів — 2 см. Нумерація сторінок наскрізна.
Стаття повинна мати: УДК, прізвище, ім'я, по батькові автора, його посаду, науковий ступінь, учене звання, назву установи, де він працює, її поштову адресу та поштовий індекс, електронну адресу автора, ORCID. Відомості про автора подати українською та англійською мовами.

Назву статті подати українською та англійською мовами.

До рубрики **«Дослідження»** потрібно подати анотацію українською мовою (до 500 знаків) із 5—7 ключовими словами (без методологійних деталей, покликань, абревіатур) та науковий реферат англійською мовою — до 1800 знаків із 7—10 ключовими словами. Обсяг статті (разом зі списками літератури та анотаціями) — до 25 сторінок. Для інших рубрик обсяг матеріалу — 7—10 сторінок, і анотацію до нього не подавати.

Покликання на наукові джерела брати у круглі дужки, зазначаючи прізвище автора, рік видання і сторінку(и), напр.: (Німчук, 2014, с. 23—25), (там само, с. 29); покликання на багатотомове видання подавати так: (СУМ VIII, с. 27—28).

Списки умовних скорочень та літератури (бібліографійний опис оформити відповідно до ДСТУ 8302:2015) подати за алфавітом наприкінці статті, зазначити індекс DOI або покликання на електронну версію статті та дату звернення до сайту.

References оформити за латинським алфавітом відповідно до вимог міжнародного бібліографійного стандарту APA і подати після списку літератури.

Ілюстративний матеріал — це речення, уривки з різностильових текстів та інше, які треба друкувати курсивом, виділяючи напівжирним накресленням потрібне слововживання. Схеми, малюнки, таблиці повинні мати назви, які подавати курсивом. Чіткість карт та світлин — щонайменше 600 dpi.

Спеціальні символи: лапки в українських текстах — « », а в іноземних — “ ”. У тексті обов'язково розмежовувати тире (—), коротке тире (–) і дефіс (-). Між ініціалами не робити відступу, а між ініціалами і прізвищем робити нерозривний відступ, напр.: В.В. Німчук.

Рецензування статей — анонімне. Відхилені статті редколегія не повертає. Позиція автора з деяких питань може не збігатися з позицією редакційної колегії. За об'єктивність інформації, викладеної у статті, та правильність перекладу відповідає її автор.

Докладніше з вимогами до рукописів та правилами оформлення списків літератури можна ознайомитися на сайті журналу за адресою: **ukrmova.iul-nasu.org.ua**